

ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ

ΕΠΑΜ. Ι. ΦΡΑΓΓΙΣΤΑ: Λαμία 1862
«ΣΧΟΛΙΑ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ» ΠΑΝΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ 1962

Μνημείο του Κατσαντώνη στην Κοινότητα Άγραφα
Δωρεά οικογένειας Γεωργίου Χόντου

Επιμέλεια ύλης - συντονισμό

Βασ. Τσαντήλας & Κων/νος Σούφλας

Επανεκδοση

Ένωση Αγραφιώτικων Χωριών Ν. Καρδίτσας

Διανέμεται ΔΩΡΕΑΝ

Η σπηλιά του Κατσαντώνη στο Μοναστηράκι Αγράφων Ευρυτανίας όπου συνελήφθη από στρατιώτες του Αλή Πασά των Ιωαννίνων μετά από προδοσία

Το ιστορικό χωριό των Αγράφων ο Μάραθος που γεννήθηκε ο Κατσαντώνης

ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ

Το βιβλίο αφιερώνεται για τα 200 χρόνια της Επανάστασης
και τους Αγραφιώτες Αγωνιστές που έδωσαν το αίμα τους
για την ελευθερία της Ελλάδος.

Εκδότης: Παρούτσας Θάνος του Ιδρύματος Π. Βασιλείου
Επανεκδοση: Ένωση Αγραφιώτικων Χωριών Καρδίτσας
Λουκιανού 18 Καρδίτσα, Τηλ.: 24410 28448

Εκτύπωση: Εκτυπωτική Καρδίτσας
Μ. Αλεξάνδρου 10. Τηλ.: 24410 20257

ISBN: 0000000000000000

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ ΒΑΣΙΛΗ ΤΣΑΝΤΗΛΑ

Ο ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ, ο μάρτυρας της ελευθερίας, είναι ο θρύλος των Αγράφων, ο ανυπότακτος Σαρακατσάνος, ο φόβος και ο τρόμος Οθωμανών και Τουρκοαλβανών, η υπερηφάνεια και το είδωλο κάθε απροσκύνητου Έλληνα.

Άπιαστος σταυραϊτός ο Κατσαντώνης, κατανικούσε τα στρατεύματα του ορκισμένου εχθρού του Αλή Πασά που από τα Γιάννενα έστειλε και νέα λεφούσια εναντίον του.

Απροσκύνητος ο Κατσαντώνης, αδούλωτος και ελεύθερος στην ψυχή και το πνεύμα ως την τελευταία του πνοή στα μαρτύρια των βασανιστών του.

Πολλά παλικάρια γέννησαν τα Άγραφα, σαν τον Κατσαντώνη ΕΝΑΝ.

Οι αγώνες και τα βιώματα του Κατσαντώνη, σκεπάζονται από τον χρόνο, αλλά θεωρώντας την πρώτη έκδοση του Επαμεινώνδα Φραγκίστα, γιο του κατεπάνου Γιάννη Φραγκίστα, συναγωνιστή του Κατσαντώνη και του Καραϊσκάκη και της συμπληρωμένης επανέκδοσης (1962) με επιμέλεια και σχόλια του κορυφαίου Ευρυτάνα Συγγραφέα Πάνου Βασιλείου, ότι βρίσκονται πιο κοντά στα αληθινά γεγονότα, αποφασίσαμε την επανέκδοσή του, μετά από σύμφωνη γνώμη του έχοντος τα πνευματικά δικαιώματα του βιβλίου ΤΟΥ Πάνου Βασιλείου «ο «Κατσαντώνης» Νομικού και πολυγραφέα του Συγγραφέα κ. Παρούτσα Αθανασίου, επίσης Ευρυτάνα, και χωρίς καμιά επέμβαση στο κείμενο, προσθέσαμε μόνο το έγχρωμο εξώφυλλο. Στόχος του βιβλίου να φθάσει σε κάθε Αγραφιωτόπουλο των Ιστορικών Αγράφων (Θεσσαλικών και Ευρυτανικών), και φυσικά διανέμεται ΔΩΡΕΑΝ.

Η Ένωση Αγραφιωτικών Χωριών ν. Καρδίτσας και ο ίδιος προσωπικά εκφράζουμε τις θερμές ευχαριστίες:

Στον κ. Παρούτσα Αθανάσιο, στους χορηγούς Δήμο Πλαστήρα και Δήμαρχο κ. Παναγιώτη Νάνο, στην επιχείρηση μεταλλικού νερού ΘΕΟΝΗ, τον πρόεδρο κ. Δ. Τσέλιο και τον κ. Βίκτωρα Βενουζίου, διασωθέντα Εβραίου στο Μαστρογιάννι, και την Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Σαρακατσάνων.

Επιθυμία, το βιβλίο να διαβαστεί από μικρούς και μεγάλους για να θυμόμαστε με πόσο αίμα ποτίστηκε το δέντρο της Ελευθερίας των Ελλήνων και να μας καθοδηγεί στην διαφύλαξη της Ομόνοιας και Ομοψυχίας που τόσο ανάγκη έχει πάντα ο Ελληνισμός και η Ελλάδα.

Βασίλειος Τσαντήλας

Πρόεδρος Ένωσης Αγραφιωτικών Χωριών Καρδίτσας

Π. Δήμαρχος Ιτάμου Καρδίτσας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«**ΒΙΟΣ ΚΑΤΖΑΝΤΩΝΗ, ΤΟΥ ΕΠΑΜΙΝΩΝΑ ΦΡΑΓΓΙΣΤΑ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ, ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1862**» είναι ο τίτλος και τα στοιχεία έκδοσης της πρώτης και ενδεχομένως σημαντικότερης Βιογραφίας του Κατσαντώνη, την οποία συνέγραψε ο Επαμεινώνδας Ι. Φραγγίστας. Στον Πρόλογο του έργου του, ο Φραγγίστας αναφέρει ρητά ότι η πηγή που χρησιμοποίησε για τη συγκεκριμένη Βιογραφία ήταν ο πατέρας του, «*τοῦ ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι τέλους συντρόφου τοῦ Κατσαντώνη*». Μάλιστα, ο Φραγγίστας επικαλείται την επιείκεια των αναγνωστών του, γιατί αφενός αναγνωρίζει τη σημαντικότητα του εγχειρήματος και αφετέρου παραδέχεται ότι ο ίδιος δεν διαθέτει ιστορικές γνώσεις.

Εκατό ολόκληρα χρόνια, ύστερα από την πρώτη έκδοση, ο Πάνος Ι. Βασιλείου αναλαμβάνει την επανέκδοση του έργου, με δικό του Πρόλογο και εκτενή σχόλια, που εμπλουτίζουν το περιεχόμενο του βιβλίου. Ο Βασιλείου επισημαίνει, στον Πρόλόγο του, ότι μπορεί η ζωή και η δράση του Κατσαντώνη να είναι ευρύτερα γνωστές, από θεατρικές παραστάσεις, κυρίως από τα δημοτικά τραγούδια, αλλά και από τα λαϊκά μυθιστορήματα, εντούτοις, απουσιάζει μία αναλυτική και ολοκληρωμένη επιστημονική μελέτη για τον ήρωα, όπως, άλλωστε, συμβαίνει και με τους περισσότερους πρωταγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης. Μάλιστα δεν είναι μόνο τα κατορθώματα του Κατσαντώνη που οδηγούν τον Βασιλείου στην επανέκδοση του έργου, αλλά, όπως αναφέρει, και το κοινωνικό πρόσωπο που προσδιόριζε τον ήρωα ως προστάτη και υποστηρικτή των φτωχών και ταλαιπωρημένων σκλαβωμένων συμπατριωτών του.

Παράλληλα, ο Βασιλείου αποφασίζει να γράψει το κείμενο του βιβλίου στη στρωτή δημοτική γλώσσα και να το ελαφρύνει από το βάρος της καθαρεύουσας, όπως αναφέρει, επιδιώκοντας να διαβαστεί το βιβλίο από ένα ευρύτερο λαϊκό κοινό και όχι μόνο από τους ειδικούς και μορφωμένους. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το εγχείρημα αυτό εμπεριείχε σημαντικούς κινδύνους για τη σωστή απόδοση των νοημάτων και του περιεχομένου του πρωτότυπου κειμένου, αλλά και για την ίδια την υφολογική μορφή του έργου. Κρίνουμε ότι, παρά την τολμηρή αυτή επιλογή, ο Βασιλείου πέτυχε να αποδώσει εξαιρετικά και σε φυσική ροή το κείμενο, με την ανάλογη σαφήνεια και καθαρότητα ως προς τη διατύπωση σκέψεων, γεγονότων και καταστάσεων.

Στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι το βιβλίο του Επαμ. Φραγγίστα επανεκδόθηκε με το πρωτότυπο κείμενο από τη Αδελφότητα των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου, το έτος 2008, με τον κεντρικό τίτλο Μνήμη

Κατσαντώνη και επιμέρους τίτλο Βίος του Κατζαντώνη του Επαμεινώνδα Φραγγίστα. Η ίδια επιμελημένη έκδοση περιλαμβάνει και το βιβλίο του Eugene Yemeniz, I. Τα Αγραφιώτικα Βουνά, II. Κατζαντώνης, σε μετάφραση της Λένας Τσουμάνη-Γιαννάκη.

Είναι γεγονός ότι η Βιογραφία του Κατσαντώνη, όπως παρουσιάζεται από τον Επαμ. Φραγγίστα, σύμφωνα με όσα του εξιστόρησε, λεπτομερώς, ο πατέρας του Γιάννης Φραγγίστας, πρωτοπαλικάρο και συμπολεμιστής του Κατσαντώνη, παρουσιάζει εξαιρετικό ιστορικό ενδιαφέρον, γιατί αναδεικνύονται ο χαρακτήρας και η σημασία των στρατιωτικών σχεδίων και επιχειρήσεων του Κατσαντώνη, η γενναιότητα, η ανδρεία και η αποφασιστικότητα του ιδίου και των συντρόφων του, καθώς και οι μεγάλες νίκες, που αυτοί κατήγαγαν εναντίον των αντιπάλων τους.

Σε ανάλογο πλαίσιο παρουσιάζονται οι κίνδυνοι που διέτρεξαν, αλλά και η μεγάλη αγάπη τους για τη σκλαβωμένη πατρίδα και την πολυπόθητη ελευθερία της. Παράλληλα εξιστορούνται η έλευση του Κατσαντώνη και των συντρόφων του στη Λευκάδα και την Αγία Μαύρα, η συνάντησή τους με τον στρατηγό Παπαδόπουλο, τον δεσπότη Ιγνάτιο και ακολούθως τον ενδοξότερο των αρματολών, εκείνης της εποχής, Γεώργιο Βαρνακιώτη. Αναδεικνύονται, επίσης, ο σεβασμός, η αναγνώριση και η σεμνότητα που χαρακτηρίζουν τον Κατσαντώνη, πρωτίστως απέναντι στους συντρόφους του, αλλά ακόμη και απέναντι σε γενναίους εχθρούς.

Η αιφνίδια αρρώστια του Κατσαντώνη και οι γενικότερες εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον ανατρέπουν τον σχεδιασμό για την Ελληνική Παλιγγενεσία, που θα είχε ως πρώτο στόχο να χτυπηθούν τα Γιάννενα. Οδηγούν, μάλιστα, σε δραματικές εξελίξεις, που καταλήγουν στη σύλληψη του βαριά άρρωστου Κατσαντώνη και του αδερφού του Χασιώτη και στην ηρωική θυσία των πέντε παλικαριών του Κατσαντώνη.

Η σύλληψη του Κατσαντώνη αποτέλεσε μεγάλο κατόρθωμα για τους Οθωμανούς, ενώ η μεταφορά του, από κοινού με τον αδερφό του Χασιώτη στα Ιωάννινα, είχε θριαμβευτικό χαρακτήρα για τους νικητές, σκορπίζοντας χαρά και ικανοποίηση στους Τούρκους και ανείπωτη θλίψη και πόνο στους Χριστιανούς. Η εντυπωσιακή φράση του Αλή Πασά ότι «είναι κρίμα να φονευθή τέτοιο Παλικάρι» δεν άλλαξε τα δεδομένα, εξαιτίας των αντιδράσεων που εκφράστηκαν από τους Οθωμανούς, επειδή ο Κατσαντώνης και οι συμπολεμιστές του είχαν προκαλέσει αναρίθμητα θύματα στους ίδιους και τους συγγενείς τους. Έτσι, Χασιώτης και Κατσαντώνης οδηγούνται σε μαρτυρικό θάνατο, προσφέροντας τη ζωή τους, ήδη κατά την προεπαναστατική περίοδο, για την ελευθερία της πατρίδας.

Τα μαρτύρια και τη θυσία του ήρωα Κατσαντώνη περιγράφει σε ποίημά του ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Στην έκδοση του 1963, εκτός από την Εισαγωγή, την οποία παραθέτει ο Πάνος Ι. Βασιλείου, ο ίδιος προβαίνει σε επιμέρους σχόλια για το κείμενο του Φραγγίστα, τα οποία διακρίνονται για την επιστημονική τους πληρότητα. Γνώστης ο ίδιος της ευρύτερης περιοχής, καθώς και της τοπικής και γενικότερης Βιβλιογραφίας, καταθέτει, όσο αυτό είναι δυνατό, τεκμηριωμένες απόψεις, υποστηρίζοντας, εντούτοις, ότι, για το συγκεκριμένο θέμα, απαιτείται περαιτέρω έρευνα και μελέτη.

Έτσι, ο Βασιλείου, με τον τίτλο «Συμπληρωματικά Σχόλια» και τον υπότιτλο «Α. Εισαγωγή-Βιογραφικά», αναφέρεται εκτενώς σε βιογραφικά στοιχεία του Επαμ. Ι. Φραγγίστα, ο οποίος είναι γνωστό ότι εξάσκησε το δικηγορικό επάγγελμα αρχικά στη Λαμία και ακολούθως στην Αθήνα. Ο ίδιος πολιτεύτηκε στη Φθιώτιδα και υπηρέτησε ως νομάρχης στην Αχαΐα και την Ηλεία. Εκτενέστερη είναι η αναφορά του Βασιλείου στον Γιάννη Φραγγίστα, με καταγωγή το χωριό Φραγγίστα Ευρυτανίας, κάνοντας λόγο για την οικογενειακή του κατάσταση και τις σημαντικές στρατιωτικές υπηρεσίες και διακρίσεις του τόσο κατά την προεπαναστατική όσο και κατά την επαναστατική περίοδο. Ακόμη επισημαίνει ότι ο Γιάννης Φραγγίστας διακρίθηκε σε όλες τις μάχες του Κατσαντώνη, υπηρετώντας, μετά το μαρτυρικό τέλος του ήρωα, υπό τον Καραϊσκάκη και άλλους σπλαρχηγούς. Τονίζει, επίσης, ότι η συμβολή του Γιάννη Φραγγίστα για τη Βιογραφία του Κατσαντώνη ήταν πολύτιμη.

Στον δεύτερο υπότιτλο «Β΄ Βιογραφικά», που χρησιμοποιεί ο Βασιλείου, γίνεται αναφορά από τον επιμελητή της έκδοσης στις σημαντικότερες μελέτες που αναφέρονται στον Κατσαντώνη και τη ζωή του. Έτσι αναδεικνύει τη συμβολή της λαογράφου Ειρήνης Σπανδωνίδου, η οποία στο έργο της Τα τραγούδια της Αγόριανης (Παρνασσού) διευκρινίζει, με επιτυχία, θέματα που αναφέρονται στον Κατσαντώνη, με τη ματιά όχι μόνο του ιστοριοδίφη, αλλά και με το κριτήριο του ιστορικού. Ακολούθως, ο Βασιλείου επισημαίνει ότι, ανάμεσα στις έντυπες πηγές που διαθέτουμε, οι πλέον σημαντικές είναι αυτές του Επαμ. Φραγγίστα και του Eug. Yemeniz, καθώς ο δεύτερος έλαβε υπόψη του το έργο του πρώτου, ενώ αναφέρει και τον ίδιο ονομαστικά. Εκφράζει, ωστόσο, αμφιβολίες για τις πληροφορίες, που αντλεί ο Yemeniz από το μυθιστόρημα του Ράμφου, και το τελικό συμπέρασμα, στο οποίο καταλήγει.

Μέσα από ένα πνεύμα κριτικής και ουσιαστικής προσέγγισης, ο Βασιλείου αναφέρεται και σε μια σειρά και από άλλες μελέτες, όπως είναι το γνωστό βιβλίο του Claude Fauriel, Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, Παρίσι

1824-1825, το βιβλίο του Παναγιώτη Αραβαντινού, Χρονογραφία Ηπείρου, Αθήνα 1856, το βιβλίου του Ν.Κ. Κασομούλη, Ενθυμήματα στρατιωτικά, Αθήνα 1939, του Δ. Λουκόπουλου όλα τα σχετικά έντυπα, του Τάσου Βουρνά μια μυθιστορηματική βιογραφία, ακόμη μελέτες του Σ. Βλαντή, της Μέλπως Μερλιέ, του Χ. Χρηστοβασίλη, του Π. Χιώτου και άλλων.

Με τον υπότιτλο «Γ' Διάφορα», ο Βασιλείου παραθέτει τις πιθανότερες χρονολογίες της ζωής και της δράσης του Κατσαντώνη, σε μία περιληπτική χρονολογική διάταξη, χωρίς, ωστόσο, να αποφεύγει και έναν βασικό σχολιασμό των γεγονότων.

Ανακεφαλαιώνοντας τα παραπάνω, κρίνουμε ότι η επανέκδοση της συγκεκριμένης μελέτης για τον Βίο του Κατζαντώνη, που έγραψε ο Επαμ. Φραγγίστας, σε Εισαγωγή και σχόλια του Πάνου Ι. Βασιλείου και εκδόθηκε το έτος 1963, μπορεί να προσφέρει ακόμη σημαντικά στην έρευνα και τη μελέτη για τον αετό των Αγράφων, τον Αντώνη Κατσαντώνη. Αυτό προκύπτει τόσο από τη σπουδαιότητα της Βιογραφίας του Επαμ. Φραγγίστα όσο και από τον σημαντικό και χρήσιμο σχολιασμό που Πάνου Βασιλείου. Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Σαρακατσαναίων και ο ίδιος προσωπικά, εκπροσωπώντας, ως Πρόεδρος, την Επιστημονική Επιτροπή της Ομοσπονδίας, αισθανόμαστε ιδιαίτερη χαρά και συγκίνηση για τη συμμετοχή μας στην επανέκδοση της Βιογραφίας του Κατσαντώνη, το καύχημα και το διαχρονικό καμάρι των Σαρακατσαναίων. Ευχαριστούμε, κατά συνέπεια, θερμά και εγκάρδια την Ένωση Αγραφιότικων Χωριών Νομού Καρδίτσας για την πρόταση της από κοινού επανέκδοσης του έργου και πιστεύουμε ότι η συνεργασία αυτή μπορεί να έχει συνέχεια και στο μέλλον.

Για την Επιστημονική Επιτροπή

Γεώργιος Δ. Καψάλης

Καθηγητής, πρώην Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΑΝΟΥ Δ. ΠΑΡΟΥΤΣΑ, ΕΚΔΟΤΗ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ *

Φέτος (2021) γιορτάζονται τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 για την αποτίναξη του Τουρκικού Ζυγού και μας έρχονται στο μυαλό εκείνοι, που εμφορούμενοι από βαθύ πατριωτισμό και επαναστατικό φρόνημα πέρασαν στη Κλέφτικη ζωή, που σήμαινε ανυποταγή και εξέγερση για την διασφάλιση της ατομικής τους λευτεριάς και της περιουσίας, αλλά και της περιουσίας των κατοίκων της περιοχής τους, που τους εμπύχωναν και τους προστάτευαν, γιατί πίστευαν, ότι αγωνίζονταν για τη λευτεριά του Ελληνικού Έθνους.

Σε διάφορους ελληνικούς χώρους, η επαναστατική διάθεση υλοποιήθηκε σε εξεγέρσεις Ελλήνων κατά του Τούρκου Δυνάστη. Ειδικότερα, στη Βορειοδυτική κυρίως Στερεά Ελλάδα, με πυρήνα τα Άγραφα και τα Τζουμέρκα, υπήρξε από το τέλος του 16ου μέχρι του τέλους του 18ου αιώνα ένα μακρόπνοος αντιστασιακός οργανισμός, που συχνά εξελισσόταν στην οργάνωση επαναστατικών κινήματων. Τα απελευθερωτικά αυτά κινήματα αποτέλεσαν τη προετοιμασία της καθολικής εξέγερσης των Ελλήνων του 1821 και συντέλεσαν στην ενίσχυση της άποψης στο κύκλο των Ευρωπαϊκών κρατών, συμμάχων ή μη, ότι οι επαναστατημένοι Έλληνες θεωρούνταν ως μια υπολογίσιμη δύναμη, που μπορούσε να κλονίσει τα θεμέλια του Οθωμανικού κράτους.

Στα κινήματα αυτά διακρίθηκαν πολλοί κλεφτο - αρματωλοί για τον παραδειγματικό τους ηρωισμό, που έφθανε μέχρι αυτοθυσίας. Αλλά μεταξύ αυτών ξεχώρισε ένας, ο Κατσαντώνης, που πέρασε στη Κλέφτικη ζωή των Αγράφων και των Τζουμέρκων, περί το 1800, και επέφερε αλλεπάλληλα σοβαρά πλήγματα κατά των Τούρκων και των Τουρκαρβανιτών του Αλή Πασά, τον οποίο συγκλόνισαν όχι τόσο για τις απώλειες ικανού αριθμού Τουρκαλβανών, όσο για το θάνατο επίλεκτων και έμπιστων σ' αυτόν πολέμαρχων, που ηγούνταν των στρατευμάτων του.

Από τη νικηφόρα αυτή ένοπλη δράση του Κατσαντώνη κατά των Οθωμανών, το όνομά του έγινε γνωστό όχι μόνο σε όλο το υπόδουλο ελληνικό γένος, αλλά και στον Ελληνισμό του Εξωτερικού και στις Ευρωπαϊκές χώρες, που παρακολουθούσαν την επεκτατική πολιτική της Τουρκίας στην Ευρώπη.

Αυτός, λοιπόν, ο Κατσαντώνης επαινέθηκε από τους ειδήμονες συγγραφείς με τους καλύτερους χαρακτηρισμούς (Δημήτρη Σταμέλου, Κατσαντώνης, Αθήνα, 1980, σελ. 12επόμε.), από τους οποίους αναφέρω παραδειγματικά

μόνο τρεις, όπως ότι ο Κατσαντώνης ήταν ο «Ακαταδάμαστος ήρωας από τους δερβεναγάδες» (Κασομούλης), « ο θανάσιμος πρώτος αντίδικος της ληστρικής Αρβανιτειάς με τον χριστιανομάχο της πασά» (Βλαχογιάννης), «η ενσάρκωση της άγριας Αγραφιώτικης κλεφτουριάς ... και η ανώτατη έκφραση της εναντίωσης του ατόμου στη καταδυνάστευση και στη τυραννία» (Ειρ. Σπανδωνίδα).

Αυτόν το Κατσαντώνη, το αστέρι της Αγραφιώτικης κλεφτουριάς, μας τον γνώρισε ο Επαμινώνδας Φραγγίστας, το 1862, με τη δημοσίευση ενός βιβλίου, με το τίτλο «Βίος Κατσαντώνη», που αναφέρεται στην ένοπλη δράση του σύμφωνα με αφηγήσεις του πατέρα του, Πάννη Φραγγίστα, που υπήρξε πρωτοπαλίκαραο - πιστός σύντροφός του από την αρχή μέχρι το θάνατο του Κατσαντώνη.

*Ο ΘΑΝΟΣ (ή ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ) Δ. ΠΑΡΟΥΤΣΑΣ, με μεταπτυχιακές σπουδές στην Αμερική, όπου έλαβε μάστερ και διδακτορικό είναι συγγραφέας και πρώην επίκ. καθηγητής του Πανεπ. Πειραιώς, του ΤΕΙ Αθηνών, της Σχολής Ικάρων, του ΕΛΚΕΠΑ και άλλων Εκπαιδευτικών Κέντρων, με νομικό συγγραφικό έργο, αλλά και ιστορικό για τη πατρική του γη, Ευρυτανία και Ρούμελη.

Ο ιστορικός Πάνος Ι. Βασιλείου, έχοντας ως αντικείμενο την έρευνα και μελέτη της ιστορίας των Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας στη Ρούμελη (Θάνου Δ. Παρούτσα, Πάνος Ι. Βασιλείου, ο Ιστορικός της Ευρυτανίας και της Ρούμελης, ο Άνθρωπος, το Έργο, η Προσφορά, Αθήνα 2016) διαπίστωσε, ότι καίτοι πέρασαν περίπου 100 χρόνια από τη δημοσίευση του βιβλίου του Επαμινώνδα Φραγγίστα για τον Κατσαντώνη, δεν εκδόθηκε «μια επιστημονικά ολοκληρωμένη μελέτη για τη ζωή, τη δράση και το θάνατο του Κατσαντώνη». Διαπίστωσε επίσης, ότι η μελέτη του Φραγγίστα ήταν δυσεύρετη, γεγονός που συντέλεσε στην απόφαση του Βασιλείου να προβεί στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου, το 1963. Πρέπει να σημειωθεί, ότι δεν έλειψαν μελέτες δόκιμων συγγραφέων που αναφέρονται όμως μόνο σε πτυχές του έργου του Κατσαντώνη, όπως μελέτες για τη ζωή και τη δράση του με βάση τα δημοτικά τραγούδια ή μελέτες που θα ταίριαζαν να παιχθούν στο θέατρο ή μελέτες που αποτελούν τη μυθιστορηματική βιογραφία του Κατσαντώνη. Μετά την απαιτούμενη μελέτη και επεξεργασία από τον Βασιλείου, εκδόθηκε το βιβλίο, που το ελάφρυνε λίγο, όπως γράφει ο ίδιος, από το βάρος της καθαρεύουσας αποδίδοντάς το σε μια στρωτή δημοτική γλώσσα, για το λόγο, ότι το βιβλίο δεν απευθύνεται μόνο στους φιλόστοιχους και γενικά στους πνευματικούς ανθρώπους, αλλά και στους απλούς ανθρώπους, τον

λαό, που του αρέσει να μαθαίνει τα κατορθώματα των προγόνων του κατά των Τούρκων για την απόκτηση της λευτεριάς του και πολύ περισσότερο τα κατορθώματα του Κατσαντώνη, που είναι εντυπωσιακά και αξιοθαύμαστα.

Έτσι, το βιβλίο του Επ. Ιω. Φραγγίστα αποδόθηκε από τον Βασιλείου στη δημοτική γλώσσα, όπως είπαμε, και σχολιάστηκε από τον ίδιο με τη παράθεση υποσημειώσεων κάτω από κάθε σελίδα για διασάφηση ή πλήρωση κενών και με τα συμπληρωματικά σχόλια επίσης του ίδιου, που αποτελούν το ΙΓ' κεφ. Ο επιπρόσθετος αυτός σχολιασμός αναφέρεται τόσο σε βιογραφικές πληροφορίες για τους συντελεστές της συγγραφής αυτού του βιβλίου, τους από Αγία Τριάδα Αγράφων Ευρυτανίας καταγόμενους, Επαμινώνδα Φραγγίστα και τον πατέρα του, Γιάννη Φραγγίστα, όσο και στη λεπτομερή σχετική με το έργο του Κατσαντώνη βιβλιογραφία και αποτελούν ένα σύνολο ιστορικών κυρίως στοιχείων, που μπορούν να ικανοποιήσουν γραμματισμένους, απλούς ανθρώπους και τη σπουδάζουσα νεολαία μας για τη γνωριμία τους με τον Κατσαντώνη, που χωρίς υπερβολή ήταν ο φόβος και ο τρόμος του σουλτάνου των Ιωαννίνων.

Στο γιορταστικό για την επανάσταση του 1821 έτος έλαβε χώρα και η απόφαση της Ένωσης Αγραφιώτικων Χωριών Καρδίτσας να επιδιώξουν την επανέκδοση της 2ης έκδοσης και δια μέσου του κ. Βασ. Τσαντήλα, τέως δημάρχου και προέδρου της Ένωσης μου ζήτησαν, ως έχοντα τα πνευματικά δικαιώματα των βιβλίων Πάνου Βασιλείου, την επανέκδοση της 2ης έκδοσης του βιβλίου του Φραγγίστα με τη δήλωση ότι η Ένωση θα αναλάβει κάθε δαπάνη για την εκτύπωσή της, η οποία θα καλυφθεί από χορηγίες των παρακάτω προσώπων και επιχειρήσεων:

(1) του Δήμου Πλαστήρα και του Δήμαρχου Παν. Νάνου, (2) της Επιχείρησης μεταλλικού νερού ΘΕΟΝΗ, (3) του προέδρου Δ. Τσέλιου, (4) του Βίκτωρα Βενουζίου, διασωθέντα Εβραίου στο Μαστρογιάννη και (5) της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Συλλόγων Σαρακατσάνων. Σε όλους αυτούς, η Ένωση και ο πρόεδρός της κ. Τσαντήλας, εκφράζει τις θερμές τους ευχαριστίες.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η επανέκδοση γίνεται με το σκοπό να διατεθούν από την Ένωση των Αγραφιώτικων χωριών δωρεάν αντίτυπα του βιβλίου στα σχολεία της περιοχής, σε κάθε Αγραφιωτόπουλο και στις βιβλιοθήκες, για να μάθουν και οι νεώτερες γενιές το κατά τη τουρκοκρατία μεγάλο επαναστατικό έργο των προγόνων τους και ιδιαίτερα τα πολλαπλά, μέσα σε λίγα χρόνια, απίστευτα σοβαρά πλήγματα κατά του εχθρού, που επέφερε ο δοξασμένος ήρωας Κατσαντώνης.

Η συλλογική μνήμη οφείλει να παραμένει φωτεινή, ως άλλο καντήλι του εθνικού μας βίου, ο οποίος υπήρξε επικός αλλά και συνάμα τραγικός. Διακόσια χρόνια μετά την Επανάσταση του 1821, αποτελεί αφορμή και ευκαιρία να θυμηθούμε πρόσωπα και γεγονότα που οδήγησαν στην Ανάσταση του Γένους και τη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους.

Μία από τις επικές μορφές των ηρώων είναι ο Κατσαντώνης, ένας λαϊκός ήρωας, και εθνομάρτυρας. Προδρομική μορφή της Επανάστασης του 1821, απέδειξε ότι μια χούφτα κλεφτών μπορούσαν να γονατίσουν αγάδες με πολυάριθμα επίλεκτα σώματα τουρκαλβανών.

Ο Κατσαντώνης απέδειξε ότι ο Έλληνας όταν θέλει, μπορεί να κάνει τη μεγάλη ανατροπή και με πίστη στον Αγώνα, να δικαιωθεί. Με τη στάση ζωής έκαμε πράξη το «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ», πολεμώντας γενναία δοξάζοντας την κλεφτουριά. Ήταν ένας από τους εμβληματικούς κλέφτες, ο οποίος ανέδειξε τα Άγραφα σε άπαρτο κάστρο της Λευτεριάς και κιβωτό της εθνικής αξιοπρέπειας.

Χαιρετίζουμε και στηρίζουμε την επανέκδοση παλαίτυπου για τον αετό της κλεφτουριάς από την Ένωση Αγραφιώτικων Χωριών, διότι αποτελεί συμβολική πράξη ανάδειξης μιας ηρωϊκής μορφής, ενός απροσκύνητου αγωνιστή, από τον οποίο έχουμε να διδαχθούμε πολλά. Προπάντων να θυμηθούμε τί σημαίνει Αγραφιώτικη περηφάνεια και λεβεντιά, η οποία σφυρηλατήθηκε στα κακοτράχαλα μονοπάτια των εθνικών αγώνων.

Μέσα από τη μνήμη, θα βρούμε και το νόημα των αξιών τις οποίες οφείλουμε να υπηρετήσουμε ως απόγονοι Αγραφιωτών, προπάντων ως Ελεύθεροι Έλληνες, αναλαμβάνοντας το δικό μας Χρέος στην Πατρίδα.

Παναγιώτης Νάνος
Δήμαρχος Λίμνης Πλαστήρα

ΕΝΩΣΗ ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ
Λουκιανού 18, ΚΑΡΔΙΤΣΑ, Τ.Κ. 43132, ΑΦΜ : 090130847

Η νέα Συντονιστική Επιτροπή της Ένωσης Αγραφιώτικων χωριών Ν. Καρδίτσας προέκυψε από τις εκλογές της 14-6-2020 από τους πενήντα (50) εκπροσώπους των φορέων μελών : πολιτισμού, αθλητισμού & συνεταιρισμών των θεσσαλικών Αγράφων, με την παρουσία δικαστικού αντιπροσώπου και συγκροτήθηκε σε Σώμα ως ακολούθως ομόφωνα :

Η ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ από 15-6-2020 έως 15-6-2022

- Τσαντήλας Βασίλειος Πρόεδρος : τηλ:6978115229 «Σύλλογος Αμαράντου»
- Γούζιος Βασίλειος Αντιπρόεδρος : τηλ:6977069098 «Ιστορικό & Λαογραφικό Μουσείο Ρεντίνας»
- Σούφλας Κων/νος Γραμματέας : τηλ:6976820142 «Πολιτιστικός Σύλλογος Καροπλεσίου»
- Κουτής Ιωάννης Ταμίας : τηλ:6974564541«Σύλλογος Λαμπερού»
- Βλάχου Λιάνα Υπ. Τύπου & δημοσίων σχέσεων τηλ :6937260816 «Σύλλογος ΟΙ ΓΟΜΦΟΙ Μουζάκι»
- Σιατήρας Λάμπρος Υπ. Καταγραφής Λαϊκού Πολιτισμού Αγράφων τηλ : 6974433770 «Εν Χορώ»
- Γεροπάνου Αμαλία Αντ. Γραμματέας Υπ.Επικ/νίας τηλ :6989766763 «Σύλλογος Βατσουνιάς»
- Μάλλιος Νικόλαος Υπ. Εκδηλώσεων τηλ:6932476512 «Σύλλογος Καστανιάς – Μούχας»
- Στεργίου Αντιγόνη Υπ. Τουρισμού τηλ: 6979190197 «Σύλλογος Καρύτσας Δολόπων»
- Πυροντζέλλο Πιπίνο Υπ. Τοπικών Προϊόντων & Αδελφοποιήσεων τηλ:6976489859
«Μ Σ Λουτριωτών Αθήνας»
- Μακρή Μάρθα Υπ. Εικαστικών τηλ: 6976539774 «Εξωραϊστικός Σύλλογος Δολόπων Νεράιδας»

ΑΝΑΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΜΕΛΗ

- Καμπούρη Άννα τηλ:6972519990 «Λαογραφικός Όμιλος Κέδρου»
- Παπαϊωάννου Ελένη τηλ: 6938174686 «Φυσιολατρικός Όμιλος»
- Αναστασίου Μαρία τηλ: 6981330890 «Μ.Σ. Πορτίτσας»
- Ρωμανά Ελένη τηλ: 6983269465 «Μ.Σ .Βαθυλακιωτών»
- Καραντώνης Γεώργιος- Αλέξιος τηλ: 6971670460 «Μ Σ Νέων Νεοχωρίου»

ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- Μαρκαντώνη Κων/να τηλ: 6971658065 «Μ.Σ. Αηδονοχωριτών»
- Γιαννουσά Ιωάννα τηλ: 6955528629 «Μ.Σ. Γυναικών Ιτάμου»
- Λιάπης Ηλίας τηλ: 6979963929 «Σύνδεσμος Αποδημοτών Σαρανταπόρου»

ΒΙΟΣ
ΚΑΤΖΑΝΤΩΝΗ.

ΥΠΟ
ΕΠΙΜΗΝΩΝΔΑ ΦΡΑΓΓΙΣΤΑ
ΔΙΗΓΗΘΡΟΣ.

Πρώτη έκδοσις ἐπιβλ. ἐπιμ. Ἐπιμ. Ἐπιμ.
ἐπιμ. Ἐπιμ. Ἐπιμ. Ἐπιμ. Ἐπιμ.
(Ἐπιμ. Ἐπιμ.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Η. ΣΟΥΤΣΑ ΚΑΙ Α. ΚΤΕΣΑ,
(κατὰ τὸν ὄρειον ἄδριανόν.)

1862.

Τὸ ἐξώφυλλο τῆς πρώτης ἔκδοσης τοῦ ἔργου
τοῦ Ἐπ. Φραγγίστα στὰ 1862.

«ΕΙΣΑΓΩΓΗ» ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Όταν ή λευτεριά έγκαταλείψη τόν άνθρωπο, ακολουθεϊ ή άπαίσια εκείνη κατάσταση πού τόν μεταβάλλει σέ κτήνος, γιατί χωρίς λευτεριά ό άνθρωπος δέν εϊναι πια ή εϊκόνα του Πλάστη πάνω στη γη, αλλά ή σκια ένός νεκρού πάνω σαυτή. Στην πατρίδα μας όμως, πού σκλαβώθηκε άπ' τους Όθωμανούς, δέν συνέβηκε αυτό, χάρη στη θεία πρόνοια. Γιατι άν και τó /⁴ έλληνικό έθνος βυθίστηκε στο βαρύ χειμώνα της σκλαβιάς, ύστερ' άπό την πτώση του Βυζαντίου, δέν έπαυσαν μ' όλα ταυτα, άπό του ν' αναφαίνονται σ' όλόκληρη τη σκλαβωμένη Ελλάδα και στις μαυρες και δύσκολες εκείνες ήμέρες άντρες πολεμιστές, άντρες πού διατηρούσαν, καθώς θάταν σωστό να πη κανείς, μιάν ε ν ο π λ η δ ι α μ α ρ τ υ ρ ί α κατά της όθωμανικής τυραννίας. Αυτοϊ ησαν οϊ λεγόμενοι άρματωλοϊ (') πού προετοίμασαν την

1. Έδώ ή λέξη έχει την έννοια του όπλοφοροϋντος επαναστάτη, του λεύτερου κλέφτη, κι' όχι του ληστή ή του άναγνωρισμένου άπό τόν καταχρητή άρματωλοϋ.

ἐπανάσταση τοῦ 1821, γιὰ τὸς ἔσπρωγγνε ἡ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας νὰ ζοῦν λεύτεροι. Γιο-μᾶτοι ἀπὸ ἀληθινὰ αἰσθήματα /⁶ ἠρωϊσμοῦ καὶ αὐταπάρνησης, καὶ μὴ μπορώντας ν' ἀντι-κρούουν ἀπὸ κοντὰ τὶς πολυάριθμες ὀρδὲς τῶν Ὀθωμανῶν ἀναγκάζονταν νὰ καταφεύγουν στὰ βουνά, ὅπου, κρατώντας πάντα στὰ χέρια τοὺς τὰ καριοφίλλια, ἀπολάβαιναν τὴν φυσικὴ λευτεριά. Τοῦτο συνέβηκε καὶ ἄλλοῦ, ἀλλὰ πρὸ παντὸς στὰ Ἄγραφα, τὰ ὁποῖα, ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου, δὲν δέχτηκαν νὰ τὰ πατήση βέβηλο ποδᾶρι Τούρκου, καὶ μόνο, ἔπειτα ἀπὸ συνθήκη μὲ τὸν τύραννο, ἓνα μικρὸ φόρο πλήρωναν σὰν δεῖγμα ὑποταγῆς. Ἀπὸ τὴν ὥρα /⁶ ὅμως πὸ φάνηκε «ἡ αἰμοχαρῆς τίγρις τῶν Ἰωαννίνων», ὁ σατράπης τῆς Ἡπείρου Ἄλῃ πασάς, τὰ πράγματα ἄλλαξαν ἐντελῶς. Γιὰ τὸ αὐτὸς, ἔχοντας σκοπὸ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν τούρκικη δυνα-στεία καὶ νὰ ζήσει ὡς ἀνεξάρτητος τυραννί-σκος, φρόνησε ν' ἀποκτηνώσῃ ὀλότελα τοὺς κατοίκους τῶν Ἀγράφων, νὰ ταπεινώσῃ κάθε λεύτερο φρόνημά τοὺς καὶ ἔτσι νὰ καταπνίξῃ κάθε σπέρμα λευτεριᾶς, πὸ ἔβλεπε νὰ ξανα-φουντώνῃ μέσα τοὺς σπιθοβολώντας.

Ἄλλὰ στὴν ἐπαρχία αὐτὴ βρῆκε /⁷ ἐκεῖνὸ

ποῦ δὲν περίμενε. Ὁ Κατσαντώνης μὲ ὀγδόντα βουλήσιους συντρόφους ἀντιστέκεται στίς θελήσεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ προσπαθώντας, μὲ τὴν ἔνοπλη διαμαρτυρία του, ν' ἀποφεύγῃ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξουθένωση καὶ τὸν ἐξανδραποδισμό τῶν συμπατριωτῶν του· καὶ ἀκόμη, νὰ διατηρῇ ἀκμαῖο καὶ ζωηρὸ τὸ αἶσθημα τῶν κατοίκων γιὰ τὴν λευτεριά, αἶσθημα ποῦ τοῦ φλόγιζε τὰ στήθια ἐμπνέοντάς του τὴν περιφρόνηση πρὸς τὸν ἀναπόφευκτο θάνατό του.

Αὐτοῦ τοῦ ἄντρα τὰ κατορθώματα τὰκούσαμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πατέρα μας, ποῦ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ /^s τέλος σύντροφος τοῦ Κατσαντώνη καὶ θεωρώντας ὡς ἐθνικὴ ζημιὰ νὰ ξεχαστοῦν, ἐπιχειρήσαμε τὴν δημοσίευση τῆς βιογραφίας του, ποῦ εἶναι, τὸ ὁμολογοῦμε, ἔργο ἀνώτερο ἀπ' τὶς δυνάμεις μας, γιὰτὶ δὲν ἔχουμε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συγγραφέα, οὔτε τοῦ ἱστορικοῦ. Γι'αὐτὸ καὶ ἐπικαλούμαστε τὴν ἐπιεικῆ κρίση τῶν ἀναγνωστῶν μας.

Λαμία 10 τοῦ Σεπτέμβρη 1861

ΕΠΑΜΙΝΩΝΔΑΣ ΦΡΑΓΓΙΣΤΑΣ

Μόνο χρησιμοποίηση στοιχείων από την παρούσα έκδοση επι-
τρέπεται, ἐφ' ὅσον αὐτὴ μνημονεύεται.

ΠΑΝΟΣ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Φαιδριάδων 39. Ἀθήνα (808).

ΣΤΗ ΜΑΚΑΡΙΑ ΣΚΙΑ
ΤΩΝ ΠΡΟΔΡΟΜΩΝ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΜΟΥ ΤΟΥΤΟ
ΑΦΙΕΡΩΝΩ
Ε. Φ.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΗΣΥΧΟΥ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗ

Ὁ Κατσαντώνης * εἶχε πατέρα σκηνίτη πού λεγόταν Μακρυγιάννης καὶ τρία ἀδέρφια τὸν Κουτζούκη, τὸν Χασιώτη καὶ τὸν Λεπενιώτη, ἀνῆκε δὲ σὲ οἰκογένεια, γιὰ κεῖνον τὸν καιρό, ἀρκετὰ πλούσια.

Ἀπὸ τὰ μικρά του κιόλας χρόνια ἀγαποῦσε τὰ δπλα, κι' ὅταν πάλευε μὲ τ' ἀδέρφια του ἢ μ' ἄλλους συνομήλικές του ἔβγαινε πάντα νικητής. Ὅταν ἐνηλικιώθηκε /¹² ὀρμητικὰ φουρτούνιασε μέσα του ὁ ἔρωτας γιὰ τὴ λευτεριά καὶ λυπόταν κατάκαρδα, ποῦβλεπε κάθε μέρα νὰ ξευτελίζονται, ὄχι μόνο ἡ οἰκογένειά του, ἀλλὰ καὶ ὄλοι οἱ σκλαβωμένοι Ἕλληνες. Παράλληλα θέρεινε τὸ ἀσυγκράτητο ἐναντίον τῶν Τούρκων μῖσος του. Ὅλα αὐτὰ τὸν προετοίμαζαν γιὰ τοὺς ἔνδοξους μελλοντικούς του θριάμβους.

Στὰ εἰκοσιπέντε του χρόνια ὁ Κατσαντώνης πιά

* Ὀνομάστηκε ἔτσι, γιατί σὰν ἐτοιμαζόταν ναβγῆ στὸ κλαρί γιὰ τὴν λευτεριά τῆς Πατρίδας, τὸν παρακαλοῦσε ἡ μάννα του νὰ κάτση ἡσυχος καὶ νὰ μὴ φύγῃ καὶ τοῦλεγε : «Κάτσε Ἀντώνη μου, κάτσε». Ἐτσι τοῦμεινε τὸ παρατσουκλι «Κατσαντώνης».

Σημ. ἐκδ. Ὁ Φραγγίστας τὸν ἀναφέρει παντοῦ ὡς «Κατζαντώνης», ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐπεκράτησε τὸ «Κατσαντώνης» προτιμήσαμε τὸ δεύτερο.

στηκε από κάποιον Μπουλούμπαση (άρχη που ήταν επιφορτισμένη για την καταδίωξη της ληστείας), με την κατηγορία ότι είχε διαπράξει μια ζωοκλοπή. Επί δυο δλόκληρες μέρες τον ξδειραν αλύπητα και τον έφυλάκισαν με τη δικαιολογία της ανακάλυψης του ενόχου, στην πραγματικότητα όμως, για αίσχροκέρδεια και εκβιασμό του πατέρα του, που ήταν πλούσιος. Τέλος τον απέλυσαν αφού για την απελευθέρωσή του πλήρωσε ο πατέρας του πολλά χρήματα.

Ο Κατσαντώνης σαν γλύτωσε από τα χέρια του Μπουλούμπαση, διψώντας από τη μιὰ μεριά έκδίκηση έναντιον του για όσα άδικα πέρασε βασανιστήρια, από την άλλη δε παρασυρμένος από το έμφυτο μίσος του κατά των Τούρκων, κι' ακόμη νοιώθοντας φλογερό τον άγνό έρωτά του για τη λευτεριά, ρίχνεται με μανία κατά του Μπουλούμπαση και τον σκοτώνει. Έτσι αποχαιρέτησε /¹³ την κοινωνική ζωή και, παίρνοντας το δρόμο των κλεφτών, ανταμώθηκε με τον Δίπλα * στα 1802, σε

* Ο Δίπλας ήταν κλέφτης προγενέστερος του Κατσαντώνη, ή δε λέξη άρματωλός ή κλέφτης δεν είχε την κακή σημασία που έχει σήμερα ή λέξη «ληστής», αλλά εσήμαινε τον άντρα που δεν ύποτασσόταν στους Τούρκους και που δρούσε ένοπλα έναντιον τους. Τους άρματωλούς αυτούς μη μπορώντας να έξουδετερώσουν οι βάρβαροι, αναγκάζονταν να τους διορίζουνε φρουρούς των όρεινων κατοίκων, χορηγώντας σ' αυτούς και σιτηρέσια, χάρτζια, ζαϊνια,} (1) αλλά πάντοτε τους θεωρούσαν σαν αποστάτες και φρόντιζαν να τους δολοφονούν. Όμως και οι άρματωλοί πάντα λάβαιναν τα μέτρα τους. Οι σκλαβωμένοι Έλληνες αντίκρυζαν τους άρματωλούς σαν φίλους, τους συντηρούσαν κι' έτρεφαν γι' αυτούς τα καλύτερα αίσθηματα.

1. Χάρτζι=είσπραξη φόρου. Ζαϊνι=ιδιόχρητο χτήμα.

ἡλικία 25 χρονῶν.

Μόλις ὁ Ἄλῃ πασὰς ἔμαθε ὅτι ὁ Κατσαντώνης σκότωσε τὸν Μπουλούμπαση καὶ ὅτι ἀνέβηκε κλέφτης στὰ βουνά, ὀργίστηκε κι' ἔστειλε ἀμέσως διαφόρους δερβεναγάδες πρὸς καταδίωξή του, ἔπιασε μάλιστα τοὺς γονεῖς του καὶ τοὺς φυλάκισε στὶς βρωμερὲς καὶ ὑγρὲς φυλακὲς τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου καὶ πέθαναν, ἀφοῦ ταυτόχρονα ξέδημυσε ὀλόκληρη τὴν περιουσία τους. Σὰν ἔμαθε ὁ Κατσαντώνης /¹⁴, ὅτι οἱ γονεῖς του πέθαναν ἀπὸ κακουχίης στὶς φυλακὲς τῶν Ἰωαννίνων, ἐσήκωσε τὴ σημαία τῆς ἐπανάστασης καὶ ἔγραψε ἐπάνω τῆς τὸ ἱερὸ ἔμβλημα «ἐλευθερία ἢ θάνατος», ὀρκίστηκε δὲ τὸν ἅγιο ἐκεῖνο ὄρκο τῆς λευτεριᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄρκο τῆς ἐκδίκησης, ὅτι ὡς τὴν τελευταία του πνοὴ μοναδικὸς του σκοπὸς θὰ ἦταν, πὼς θὰ μπορούσε καλύτερα νὰ ἐκδικηθῆ τὴ βάρβαρη γενιὰ τῶν Μουσουλμάνων. Ἔτσι, συνεπῆς στοὺς ὄρκους του κι' ἀποτελώντας, καθὼς εἶπαμε, μέλος τῆς κλέφτικης συντροφιάς τοῦ Δίπλα, πού τὴν συγκροτοῦσαν δέκα μονάχα σύντροφοι, καὶ ἀπὸ τέτοια αἰσθήματα κυριευμένος, πραγματοποίησε μερικὲς μάχες μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς, στὶς ὁποῖες διακρίθηκε γιὰ τὴ μοναδική του παλληκαριά καὶ τὴν ἔμφυτη περὶ τὰ πολεμικὰ μεγαλοφυΐα του. Γιὰ τὰ προσόντα του αὐτὰ καὶ μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Δίπλα, ὀνομάστηκε ἀρχηγὸς τῆς μικρῆς κλέφτικης ομάδας.

Ο ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ
ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΤΡΟΠΑΙΟ ΤΟΥ

Ὁ Κατσαντώνης σάν ὀνομάστηκε ἀρχηγός, δὲν σκεφτόταν παρὰ μὲ ποιὸν τρόπο θὰ αὐξήσῃ /¹⁵ τοὺς λιγοστοὺς συντρόφους του, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἔτσι νὰ κἀνῃ κάτι ἄξιο στὶς προσδοκίαι των καὶ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ αἶσθημά τῆς ἐκδίκησης ποὺ εἶχε κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐποὶ λοιπὸν κατόρθωσε σὲ διάστημα τριῶν χρόνων νὰ τὸν ἀκολουθήσουν περὶ τοὺς ὀγδόντα γενναῖοι καὶ ἱκανοὶ νέοι Ἕλληνες, τῶν ὁποίων ἡ πειθαρχία καὶ ἡ παλληκαρωσύνη ἦσαν ἀμίμητες, μιὰ καὶ ὄλοι τοὺς ἐμπνέονταν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀγάπη γιὰ τὴ λευτεριά, ἐφρόντιζε, γυρίζοντας ἐδῶ κι' ἐκεῖ ὡς ἀρματωλός, νὰ συγκρουσθῇ μὲ τοὺς Τούρκους σὲ κατάλληλο τόπο καὶ χρόνο*.

Ἐτσι, τριγυρίζοντας κατὰ τὰ μέρη τῆς Τριφύλλας τῆς Εὐρυτανίας, κατὰ τύχη συγκρούστηκε μὲ τὸν δερβέναγα Ἰλιάσπεη ποὺ ὀδηγοῦσε τριακόσιους Ἀρβανῖτες. Ὁ Κατσαντώνης ἐνθαρρύνοντας τοὺς συντρόφους

* Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀρματωλοὶ ἢ κλέφτες φοροῦσαν τὴν ἴδια πανοπλία ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀσήμι, δέχονταν δὲ μὲ πολλὴ καλωσύνη ὅποιον τοὺς πλησίαζε καὶ τοὺς ἀκολουθοῦσε. Κι' ἂν μὲν, στὴν πρώτη μάχη ποὺ θάκαναν, δειχνόταν ἴδιος μ' αὐτοὺς στὴν παλληκαριά, τὸν ὀπλιζαν μὲ ὁμοία μὲ τὰ δικά τους ὀπλα ποὺ ἀγόραζαν μὲ χρήματα συγκεντρωνόμενα μεταξὺ τους, μὲ προσωπικὴ φροντίδα τοῦ Κατσαντώνη, ἀλλοιῶς θέλοντας καὶ μὴ, τὸν ἀνάγκαζαν νὰ φύγῃ μὲ εἰρωνεῖες καὶ ἀνελέητες ἀποδοκιμασίες.

του /¹⁶ δρμησε με μανία εναντίον τους και με γυμνὸ τὸ σπαθὶ του σκότωσε, σὲ διάστημα μιᾶς ὥρας, δέκα Ἄρβανίτες. Ὁ δερβέναγας καὶ τ' ἀσκέρι του προσπάθησαν ν' ἀμυνθοῦν, μὰ ἡ ὁρμὴ τοῦ Κατσαντώνη ἦταν ἀσυγκράτητη. Σὲ μιὰ καινούργια ἔφοδο οἱ Ἄρβανίτες δειλίασαν καὶ ἀποσύρθηκαν ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγὸς τους ἔπεφτε νεκρὸς ἀπὸ βαρεῖα χτυπήματα τῆς Κατσαντωναίικης σπάθας. Ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους συντρόφους τοῦ Κατσαντώνη δυὸ μονάχα πληγώθηκαν. Ὁ τάφος τοῦ δερβέναγα σώζεται μέχρι σήμερα καὶ τὸν λένε τὸ «μνήμα τοῦ Ἰλιάσμπεγα».

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ πρῶτο κατόρθωμα τοῦ Κατσαντώνη ποὺ ἔγινε στὰ 1805.

Δὲν μπορεῖ κανένας νὰ περιγράψῃ τὴν ἠθικὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόταν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ πρόδρομος τῆς ἐπανάστασής μας Κατσαντώνης, καὶ τοῦτο γιατί ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἀνυπομονοῦσε πότε θὰ ἐκδικιόταν ὅλους τοὺς Μουσουλμάνους γιὰ τὸν ἄδικο καὶ σκληρὸ χαμὸ τῶν γονιῶν του κι, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴν συναίσθηση τῆς εὐθύνης του ποὺ ὀνομάστηκε ἀρχηγὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ Δίπλα, ὁ ὁποῖος ὑποχώρησε σαυτὸν μὲ μοναδικὴ αὐταπάρνηση. Ὁ Κατσαντώνης, καθὼς εἶπαμε, γιομᾶτος ἀπὸ τὴν φλόγα τοῦ ζωηροῦ αἰσθηματός του γιὰ τὴν λευτεριά καὶ τὴν εὐχαρίστηση ποὺ αἰσθανόταν γιὰ τὸν πόλεμο, συχνὰ ἔκανε, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεῖς παιδιὰστικες πράξεις καὶ σκάρωνε πράγματα τέτοια, ὥστε νὰ τονῶνῃ περισσότερο τὸ πολεμικὸ αἶσθημα τῶν συντρόφων του. Ἔτσι, ἂν περνοῦσε /¹⁷ μιὰ βδομάδα χωρὶς νὰ συγκρουσθῇ καὶ νὰ πολεμήσῃ μὲ

τούς Τούρκους, ἐνῶ οἱ σύντροφοί του κάθονταν ἀμέριμνοι στὰ λημέρια τους, ὁ Κατσαντώνης ξαφνικὰ σηκωνόταν καὶ σὰν νᾶβλεπε τὴ σκιά τῶν γονιῶν του νὰ τὸν τριγυρίζη καὶ νὰ ζητάη ἀπ' αὐτὸν ἐκδίκηση, ἄρπαζε τὰ κρεμασμένα στὰ δένδρα καριοφίλλια τῶν συντρόφων του κι' ἔριχνε μπαταριῆς στὸν ἀέρα, ἐνῶ τοὺς ἔλεγε πῶς «εἶναι ντροπὴ νὰ περάσουν τόσες μέρες χωρὶς νὰ πολεμήσουμε τοὺς Τούρκους». Καὶ αὐτὸ τῶκανε μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ ἐρεθίσῃ τοὺς Ἀρβανίτες καὶ δερβεναγάδες ποὺ τὸν περιτριγύριζαν καὶ οἱ ὁποῖοι γνώριζαν τὸ σύνθημα καὶ μὴ μπορώντας νὰ κάμουν ἀλλοιῶς, ἐπεφταν ἀπάνω του μ' ὅλες τῶν τις δυνάμεις. Τότε ὁ Κατσαντώνης πολεμώντας γιὰ λίγο κανονικά, τραβοῦσε τὸ γιαταγάνι καί, διατάσσοντας ἔφοδο, ὄρμουσε καταπάνω τους πρῶτος καὶ νικώντας τους πάντοτε, τοὺς ἔτρεπε σὲ φυγὴ.

Ἀξίζει μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ νὰ σημειωθῇ ἐδῶ, ὅτι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς μάχης ἄρπαζε τὰ ὄπλα τῶν συντρόφων του, τοὺς ρωτοῦσε ἂν τάχουν γιομᾶτα, γιατί δὲν πρόφτανε ὁ ἴδιος νὰ τὰ γεμίζη, καὶ τᾶδειαιζε κατὰ τῶν Τούρκων νοιώθοντας ἔτσι ἀδιάκοπη τὴν πολεμικὴ εὐχαρίστηση.

Τὰ προτερήματα αὐτὰ ἐλάμπρυναν ἀκόμη περισσότερο τὸ ὄνομα τοῦ Κατσαντώνη καὶ προάγγελναν ἄντρα ποὺ γεννήθηκε γιὰ ἀρχηγὸς καὶ ταυτόχρονα γιὰ νὰ δοξάσῃ τὴν Ἑλλάδα /¹⁸.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΥΤΖΟΥΜΟΥΣΤΑΦΑΜΠΕΗ

Ὁ αἰμοβόρος ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ἔξυπνος σατράπης τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασάς, βλέποντας ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Κατσαντώνη δὲν ἦταν ληστρικό, ἀλλὰ πραγματικὴ φωτιὰ πὺρ προετοίμαζε μελλοντικὴ ἐπανάσταση, βιάστηκε νὰ πάρῃ τὰ πιὸ δραστικὰ μέτρα γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξόντωσή του. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ διώρισε γενικὸ ἀρχηγὸ στὴν καταδίωξη ἐκείνων πὺρ διατάραζαν τὴν δημόσια ἀσφάλεια, τὸν Γιουσοῦφ Ἀράπη, στὸν ὁποῖον ἔδωσε ἀπόλυτη ἐξουσία ζωῆς καὶ θανάτου σὲ ὅλους τοὺς χριστιανούς. Τότε ὁ Γιουσοῦφ γιὰ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμο γενικὰ στοὺς χριστιανούς, ἔπιανε ὅλους τοὺς ὀπωσδήποτε κατηγορούμενους γιὰ βοήθεια καὶ περίθαλψη στὸν Κατσαντώνη, τοὺς ἔσπαζε τὰ πόδια καὶ τοὺς κρεμοῦσε χωρὶς καμμιά ἐξακρίβωση καὶ χωρὶς νὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ δώσῃ σὲ κανένα λόγο τῶν πράξεών του.

Ἀφοῦ δὲ διοργάνωσε ὀλόκληρο σύστημα βασανιστηρίων καὶ μαστιγώσεων σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρυτανίας, ὁ Γιουσοῦφ Ἀράπης ἐπῆγε στὸ Ξηρόμερο, ὅπου εἶχε μάθει ὅτι βοηθοῦσαν μὲ ὅλες τους /¹⁹ τὶς δυνάμεις τὸν Κατσαντώνη οἱ ἐγκριτότεροι τῆς περιφέρειας αὐτῆς. Στάθμωσε στὸ χωριὸ Κατούνα κι' ἔστειλε τὸν Κουτζουμουσταφάμπεη μὲ 150 στρατιῶτες νὰ συλλάβῃ τοὺς ἐπισημότερους ἀπὸ τοὺς προύχοντες τοῦ Ξηρόμερου καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ μπροστὰ του. Οἱ προύχοντες ὁμῶς σὰν ἔμαθαν τὰ προετοιμαζόμενα, γνωρίζοντας καλὰ τὴν τύχη πὺρ τοὺς περιέμενε καὶ μὴν ἔχοντας ἄλλη ἐλπίδα, εἰδοποίησαν

τὸν Κατσαντώνη, τοῦ ὁποῖου ἤξεραν πάντοτε τὶς ἀποφάσεις, καὶ ζήτησαν τὴν βοήθεια του, ἐνῶ ὁ Κουτζουμουσταφάμπεης πιάνοντας πέντε ἀπὸ τοὺς πρόκριτους τοῦ Ξηρόμερου, τοὺς ὡδήγησε γιὰ τὸν Γιουσοῦφ Ἀράπη. Ὁ Κατσαντώνης παρακολουθοῦσε ἀπὸ μακρὰ τὰ διαδραματιζόμενα καὶ σκεπτόταν σὲ ποῖο μέρος θὰ μποροῦσε νὰ τὸν χτυπήσῃ ἀποτελεσματικώτερα, μιὰ πὺρ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν πενήντα στρατιῶτες τὸν συνόδευαν κι' ἄλλοι διακόσιοι ἔνοπλοι χωρικοί, τοὺς ὁποίους γιὰ τὸ φόβο τοῦ Κατσαντώνη εἶχε πάρει μαζί του. Ὁ Κουτζουμουσταφάμπεης ἀφοῦ πέρασε τὰ πιὸ ἐπικίνδυνα μέρη, νομίζοντας ὅτι πιά δὲν ὑπάρχει κανένας κίνδυνος, διέταξε τοὺς χωριάτες νὰ ἀδειάσουν τὰ ὄπλα τους καὶ ἀμέσως νὰ ξαναγυρίσουν στὰ σπίτια τους.²⁰ Ἔτσι καὶ ἔγινε.

Ὁ Κατσαντώνης πὺρ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δάση κι' ἀπὸ μακρὰ παρακολουθοῦσε τὰ γενόμενα, σὰν εἶδε ὅτι μετὰ τὸν πυροβολισμό ἀναχώρησαν οἱ χωριάτες καὶ δὲν ἔμεινε πιά παρὰ ὁ Κουτζουμουσταφάμπεης μὲ τοὺς 150 στρατιῶτες του, ἀποφάσισε, γεμάτος ἀπὸ πνεῦμα ἐκδίκησης, νὰ τὸν χτυπήσῃ καὶ ἔτσι νὰ λευτερώσῃ τοὺς ἀλυσοδεμένους προύχοντες. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἔκανε καρτέρι νύχτα σὲ ἓνα φυσικὰ ὀχυρωμένο στενὸ πέρασμα πὺρ βρίσκεται κοντὰ στὴν Κεχρινιά. Ἐκεῖ τοποθέτησε τοὺς ἀθάνατους ἐκείνους συντρόφους του σὲ κατάλληλο μέρος καὶ τοὺς διέταξε μὲ ὕφος ἀτάραχο καὶ περήφανο νὰ μὴ ρίξουν παρὰ σὰν ὁ ἐχθρὸς φθάσῃ πολὺ κοντά. Ὅταν δὲ πλησίασε ὁ ἀργὰ ὁδοιπορώντας ἐχθρὸς, ἄρχισε τὸ τρομερὸ ντουφεκίδι. Οἱ σφαῖρες τῶν συναγωνιστῶν τοῦ Κατσαντώνη ρίχνονταν μὲ τόση εὐστοχία,

Φστε δὲν ἔβλεπε κανεὶς παρὰ νὰ πέφτουν οἱ βάρβαροι σὰν τὰ στάχυα στό θέρο καὶ δὲν ἀκούγονταν παρὰ ὁ κρότος τῶν ντουφεκιῶν ἀνάμειχτος μὲ ἀλλαλαγμούς.

Κατὰ τὴν πολυαἵμαχτη αὐτὴ μάχη, ἣ ὁποία κράτησε μιὰν ὥρα περίπου, οἱ μὲν αἰχμαλωτισθέντες /²¹ πρὸν-χοντες ἀπελευθερώθησαν, μὲ πληγωμένους ἑλαφριά καὶ τυχαῖα δυὸ ἀπὸ αὐτούς. Ἀπὸ τοὺς Τούρκους σκοτώθηκαν 145, μὲ πρῶτον σκοτωμένο τὸν Κουτζουμουσταφάμπεη, καὶ σώθηκαν πέντε πούφυγαν τρέχοντας μέσα ἀπὸ τὸ φοβερὸ μακελειό. Καταδιώχθηκαν ὅμως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Κατσαντώνη ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ ὀλοκληρώσουν τὸν ἐξολοθρεμὸ τους, κι' ἐνῶ ἔτρεχαν ἄρχισαν νὰ φωνάζουν μ' ὅλη τὴν δυναμὴ τους: «Δὲν χόρτασες ὀρὲ Κατσαντώνη ἀπὸ Τούρκους, ἄφησέ μας νὰ δώσωμε χαμπέρι τί ἔγιναν οἱ σύντροφοί μας!» Ὁ Κατσαντώνης τότε συγκινημένος ἀπὸ τὸ ἄκουσμα αὐτὸ κι' ἄρκετὰ ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴ τούτη νίκη του, διέταξε νὰ τοὺς ἀφήσουν, κι' ἔτσι αὐτοὶ μόνο σωθῆκανε. Οἱ Κατσαντωναῖοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους σκοτώθηκαν τρεῖς καὶ πληγώθηκαν πέντε, ξαναγουρίζοντας στὸν τόπο τῆς μάχης συγκέντρωσαν τὰ σκορπισμένα ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὰ πτώματα, ὄπλα καὶ ὄσα χρήματα βρῆκαν στοὺς ἐχθροὺς, καὶ ὕστερα ἀπ' τὴν συνηθισμένη μοιρασιά των, ἔφυγαν ἐγκαταλείποντας τὴν τοποθεσίαν ἐκεῖνη ποὺ εἶχε πραγματικὰ μεταβληθῆ σ' ἓνα ἀληθινὸ σφαγεῖο.

Οἱ δυὸ αὐτὲς μάχες ἔκαναν γνωστὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κατσαντώνη σὲ ὀλόκληρη τὴν Ὁθωμανικὴ ἐπικράτεια, μαζὶ δὲ μὲ παρόμοια μεταγενέστερα κοτορθώματά του, ἔγινεν ὁ ἥρωάς μας ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς σὲ ὄλους τοὺς

Ἕλληνες ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ τὴν τούρκικη σκλαβιά /²².

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Ἡ ΜΑΧΗ ΜΕ ΤΟΝ ΧΑΣΑΝ ΜΠΕΛΟΥΣΗ

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῶν δύο πρώτων μαχῶν του με τοὺς Τούρκους, ὁ Κατσαντώνης πῆρε μεγάλο θάρρος, τόσο ποὺ ἄρχισε φανερὰ νὰ περνᾷ ἀπὸ πόλεις καὶ χωριὰ καὶ νὰ διαμαρτύρεται κατὰ τῆς τούρκικης τυραννίας, ἐνῶ ταυτόχρονα ξεσήκωνε τὸ λαὸ σ' ἐπανάσταση καὶ προκαλοῦσε τοὺς δερβenaγάδες, ποὺ εἶχαν ὀρισθῆ γιὰ τὴν καταδίωξή του, νὰ πραγματοποιοῦν μάχες μαζί του. Οἱ δερβenaγάδες ὅμως, ἂν κι' ὁ καθένας τοὺς εἶχε στίς διαταγές του περισσότερους ἀπὸ τριακόσιους στρατιῶτες, φρόντιζαν ν' ἀποφεύγουν τίς συμπλοκὲς μαζί του, γιὰ τὴν ἡξευραν τὰ πρόσφατα παθήματα τῶν συναδέλφων τοὺς. Ἐνῶ δὲ οἱ χωριάτες, με ὑπόδειξη τοῦ Κατσαντώνη, πρόδιναν σ' αὐτοὺς τὰ λημέρια του καὶ τὰ περάσματά του σὰν τοὺς ρωτοῦσαν γιὰ κλέφτικα ἀσκήρια, οἱ δερβenaγάδες ἐπεξηγοῦσαν: «Ὅχι αὐτὰ τὰ κλέφτια, ἄλλα κλέφτια (δηλαδὴ ληστὲς) ἂν γνωρίζετε πέστε μας» καὶ μὴν ἔχοντας τὸ κουράγιο νὰ τοὺς πλησιάσουν, ἀναχωροῦσαν καταντροπιασμένοι.

Ἔτσι τριγυρίζοντας τὰ χωριὰ ὁ Κατσαντώνης τὸν Ἰούλιο τοῦ 1806 πέρασε ὀλόκληρη τὴ μέρα του στὴν τοποθεσία τοῦ Πουλιῶ τῆ Βρύση ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ χωριὸ Κεράσοβο (τῶρινὸ Κερασοχώρι) τῆς Ἐδρυτανίας, ὅπου ἀπολαβαίνοντας με τοὺς συντρόφους του

τις άγνές αλλά και μονότονες /²³ άγροτικές χαρές, στο τέλος άρχισε να τους λέγη εκείνο που συνήθιζε, πως «άρκετος καιρός πέρασε χωρίς να πολεμήσουμε». Άφου δέ έγινε συμβούλιο αποφάσισαν να στείλουν έναν χωρικό (ραγιά) στον άρχηγό Χασάν Μπελούση που βρισκόταν στρατοπεδευμένος στο μοναστήρι της Τατάρνας, παραπάνω από τρεις ώρες δρόμο από το Πουλιού τη Βρύση. Σκοπός τους ήταν να τον προκαλέσουν σε μάχη, πράγμα που έγινε. Σάν άκουσε από τον χωρικό ο Χασάν Μπελούσης αυτήν την πρόκληση κατατρόμαξε, γιατί από την μια μεριά αν άρνιόταν την σύγκρουση προσβαλόταν καίρια ή στρατιωτική του τιμή και θάπεφε για πάντα στη δυσμένεια του Άλχη πασα, κι' από την άλλη, γιατί το αίσθημα της αυτοσυντήρησης του υπαγόρευε να πράξη το αντίθετο σαν σκεφτόταν το φόνο των δυο δερβεναγάδων που μπροστά από αυτόν είχαν πολεμήσει τον Κατσαντώνη.

Παλεύοντας για κάμποση ώρα μέσα σε μια τέτοια φουρτούνα αισθημάτων, αποφάσισε τελικά, έπειτα από βασανιστικές σκέψεις, να πολεμήσει μαζί του. Πήρε λοιπόν πεντακόσιους Άρβανίτες που είχε κοντά του και τράβηξε για το Πουλιού τη Βρύση όπου με άνυπομονησία τον περίμενε ο Κατσαντώνης, ο οποίος παρακινούσε τους συντρόφους του με λόγια φλογερά να μη φανούν λιγότερο παλληκάρια /²⁴ απ' ό,τι φάνηκαν στις προηγούμενες μάχες. Έτσι σαν έφτασε ο Χασάν Μπελούσης στην τοποθεσία αυτή έγινε πεισματωδέστατη μάχη που κράτησε επί δυο ολόκληρες ώρες, χωρίς να ξεκαθαρίζεται ποιος ήταν νικητής. Τότε ο Κατσαντώνης έχασε την ύπομονή του και διέταξε γενική έξοδο. Στην σφο-

δρότητα τῆς ἐπίθεσης τῶν παλληκαριῶν τοῦ Κατσαντώ-
νη, ὁ Χασάν Μπελούσης κατατρομαγμένος τῶβαλε στὰ
πόδια μὲ τ' ἄσκέρι του, σὲ μεγάλη ἀταξία. Ὁ Κατσαν-
τώνης τοὺς καταδίωξε μὲ ἀλλαλαγμοὺς ποῦβγαιναν
ἀπὸ στήθια ἀνδρείων μαχητῶν. Ἐπὶ δυὸ ὀλόκληρες
ῥες κράτησε αὐτὸ τὸ κυνηγητὸ ὡς πὺ ἀνάγκασαν τὸν
Μπελούση νὰ κλειστή σ' ἓνα ἐκκλησάκι τοῦ μονα-
στηριοῦ τῆς Τατάρνας πὺ λεγόταν «Ἀμυλιανὸς» ὅπου
καὶ τὸν πολιορκήσαν. Βλέποντας ὁ Κατσαντώνης
ὅτι ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸν βγάλῃ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ὅτι ἡ πα-
ραπέρα ἐπιμονὴ του θὰ ἦταν μάταιη, ἀποσύρθηκε, ἀφή-
νοντας στὸν ἐχθρὸ τὴ θλίψη καὶ τὸν τρόμο. Στὴν μάχη
αὐτὴ σκοτώθηκαν ἀπὸ μὲν τοὺς Τούρκους περὶ τοὺς τρι-
άντα, ἀπὸ δὲ τοὺς Κατσαντωναίους μονάχα τρεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΜΑΧΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΛΟΥΣ ΜΠΕΡΑΤΗ

Ἵστερα ἀπὸ τὸν φόνο τῶν δυὸ πραγματικὰ διαλε-
χτῶν /²⁶ δερβεναγάδων τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, ἦτοι τοῦ Ἰλιάσ-
μπεγα καὶ τοῦ Κουτζουμουσταφάμπεη καὶ τὴν κατατρό-
πωση τοῦ Χασάν Μπελούση, οἱ ἐναπομείναντες δερβε-
ναγάδες τρομοκρατήθηκαν. Ἐνῶ δὲ ἔπαιρναν ἔντονες δια-
ταγὲς ἀπὸ τὸν Ἄλῃ πασᾶ γιὰ τὴν καταδίωξη τοῦ Κα-
τσαντώνη, προσποιούνταν ὅτι τὸν καταδιώκουν γιὰ νὰ
ξεφεύγουν ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ Ἄλῃ, στὴν πραγματικότητα
ὁμως, ἀπόφευγαν νὰ συμπλακοῦν μαζί του, κι' ἔτσι μα-
ταιωνόταν κάθε καταδιωκτικὴ προσπάθεια τοῦ σατρά-
πη. Ἀνάμεσα ὁμως στοὺς δερβεναγάδες ὑπῆρχε κι' ἓνας

γενναῖος Ὀθωμανὸς ὁ Ἄλοῦς Μπεράτης. Αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τετρακοσίων Ἀρβανιτᾶδων, τὸν Αὐγουστο τοῦ 1806, διευθύνθηκε πρὸς τὰ μέρη τοῦ Βάλτου ὅπου, καθὼς εἶχε πληροφορηθῆ, βρισκόταν ὁ Κατσαντώνης.

Κατὰ τὴν πορεία του καὶ στὴν τοποθεσία Μαλατεῖκο λημέρι, ἔπεσε ξαφνικὰ ἐπάνω στὸ καρτέρι πὺ τοῦ ἔστησε ὁ Κατσαντώνης κι'ἀμέσως ἄρχισε ἕνας σκληρὸς καὶ γεμᾶτος λύσσα ἀγώνας πὺ κράτησε δυὸ ὥρες. Στὸ τέλος ὁ Ἄλοῦς Μπεράτης ἀναγκάστηκε ν' ἀποσυρθῆ, ἀφοῦ ἔχασε περὶ τοὺς σαράντα συντρόφους του, συμπεριλαμβανομένου καὶ κάποιου Πάνου Τζουκαλῆ, ὄνομαστοῦ γιὰ τὴν πείρα του στὰ πολεμικὰ καὶ ὁ ὁποῖος τοὺς εἶχε /³⁶ ἀκολουθήσει παρὰ τὴν θέλησή του. Ἀπὸ τοὺς Κατσαντωναῖους μονάχα δυὸ σκοτώθηκαν.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς μάχης αὐτῆς αἰχμαλωτίστηκε καὶ κάποιος μπουλούμπασης ὀνόματι «Ντούμηκας», πὺ εἶχε πληγωθῆ ἑλαφριά στὸ μηρό. Αὐτὸς παρουσιάστηκε μπροστὰ στὸν Κατσαντώνη γονατιστὸς καὶ μὲ δάκρυα τὸν παρακαλοῦσε νὰ μὴ τὸν σκοτώσει, ἐπαναλαμβάνοντας πολλὰ φορές : «Ἄμὰν Καπιτάνε». Πρόσθετε συνάμα ὅτι ἔχει δυὸ ὄρφανὰ ἀνύπαντρες ἀδελφές πὺ μόνο ἀπὸ αὐτὸν περιμένουν ἀποκατάσταση. Ὁ Κατσαντώνης σὰν τάκουσε αὐτὰ συγκινήθηκε καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀπολύσουν ἀφοῦ τοῦ δώρησε κι' ἕνα χρυσὸ νόμισμα.

ΜΑΧΗ ΜΕ ΤΟΝ ΜΠΕΚΥΡ ΤΖΟΥΓΑΔΟΥΡΟ

Ἄν καὶ ὅλοι οἱ δερβεναγάδες, ὅσοι εἶχαν πολεμήσει ὡς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μὲ τὸν Κατσαντώνη, κατατροπώθηκαν, μ' ὅλα ταῦτα, μερικοὶ ποὺ δὲν ἔτυχε νὰ πολεμήσουν μαζί του, βασιζόμενοι στὴν φιλαυτία τους, νόμιζαν /²⁷ ὅτι μπορούσαν σὲ κάθε περίσταση νὰ τὸν πολεμήσουν, μάλιστα δέ, ὁ Μπεκὺρ Τζουγαδοῦρος, ὁ ὁποῖος διακρινόταν ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους γιὰ τὰ στρατιωτικά του προτερήματα. Αὐτὸς λοιπὸν συγκέντρωσε γύρω του περὶ τοὺς πεντακόσιους διαλεχτοὺς Ἀρβανῖτες καὶ ἄρχισε ν' ἀκολουθῆ τὰ ἴχνη τοῦ Κατσαντώνη ποὺ περιφερόταν στὴν ἐπαρχία τοῦ Βάλτου. Ἔτσι, τὸν Ὀκτώβρη τῆς ἴδιας χρονιᾶς συγκρούστηκε τυχαῖα μαζί του στὴν τοποθεσία «Ληστής» ὅπου καὶ δόθηκε σκληρὴ μάχη ποὺ κράτησε παραπάνω ἀπὸ δυὸ ὥρες. Στὴν μάχη αὐτὴ ὁ Κατσαντώνης πληγώθηκε σοβαρὰ στὸ μηρὸ γιαντὸ καὶ πρόσταξε τακτικὴ ὑποχώρηση. Τὰ παλληκάρια του ἐκτελώντας τὴν διαταγὴν τοῦ Κατσαντώνη τὸν πῆραν μαζί τους μὲ ἄλλους τρεῖς ἀκόμη πληγωμένους συντρόφους των καὶ ἀπεχώρησαν πολεμώντας, ἀφοῦ ἄφησαν καὶ δυὸ νεκροὺς ἀπ' τοὺς δικούς των. Ἀπὸ τοὺς Τούρκους σκοτώθηκαν γύρω στοὺς εἴκοσι.

Ἐστερα ἀπὸ αὐτὴ τὴ μάχη τὸ Κατσαντωνναϊκὸ ἄσκέρι ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα, γύριζε δῶθε - κείθε στὰ δάση. Στὴν ἀρχὴ ὁ βαριὰ τραυματισμένος ἀρχηγὸς νοσηλευόταν ἀπὸ κάποιον σύντροφό του ἐμπειρικὸ γιατρό, τὸν Ἀθανάσιο Ντουφεκιᾶ, ὁ ὁποῖος βλέποντας ὅτι τὸ

σπάσιμο του μηρού του ήταν σοβαρό και ότι είχε ανάγκη από ανώτερη γιατρική βοήθεια, παράγγειλε να τον στείλουν στην Κέρκυρα που τότε βρισκόταν κάτω από την προστασία της Ρωσίας. Έτσι ο Κατσαντώνης μεταφέρθηκε /²⁸ στην Κέρκυρα όπου και νοσηλεύτηκε επί τρεις ολόκληρους μήνες, με την βοήθεια δέ επιστημόνων Ευρωπαίων γιατρών, που βρίσκονταν στο νησί, θεραπεύτηκε έντελως. Μόλις ξαναγύρισε κοντά στους γενναίους συντρόφους του, τους φίλησε και ξανάρχισε με το ίδιο πείσμα τον αγώνα του κατά των Τούρκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΕΛΗΓΚΕΚΑ

Τόν καιρό που ο Κατσαντώνης βρισκόταν στην Κέρκυρα για θεραπεία της πληγής του, δημιούργησε στενότερες σχέσεις με τον Ρώσο στρατηγό Παπαδόπουλο, ο οποίος θαύμαζε τα κατορθώματά του. Ο Παπαδόπουλος βλέποντας ότι με τους άρματολούς και κυρίως με τον Κατσαντώνη θα μπορούσε να ξεσηκώσει το λαό της σκλαβωμένης Ελλάδας σε επανάσταση κατά του Σουλτάνου και ότι έτσι θα κατόρθωνε να φανή, λόγω του αξιώματός του, χρήσιμος στην αγαπημένη αλλά σκλαβωμένη πατρίδα του, του υποσχέθηκε να τον αναδείξει αρχηγό αυτού του κινήματος, προμηθευόντάς του ταυτόχρονα όλα τα μέσα /²⁹ που θα χρειαζόταν για την επιτυχία του. Για τον σκοπό αυτό του παράγγειλε όπως, αφού πρώτα συνηγορήσει με τους συντρόφους του και με

τούς άλλους άρματωλούς, οί όποιοι βρίσκονταν σκορπισμένοι σέ διάφορα μέρη τής σκλαβωμένης Έλλάδας, έρθουν έπειτα γιά νά τούς καθοδηγήσει στις παραπέρα ένέργειές τους, σχετικά μέ τò μελετώμενο σχέδιό του.

Ό Κατσαντώνης άκολούθησε κατά γράμμα τις παραγγελίες του έλληνορώσου στρατηγού και άφου άντάμωσε και συνενοήθηκε μέ τούς συντρόφους του και μέ πολλούς άλλους άρματωλούς, τριγυρνούσε φανερά στα όρεινότερα μέρη τών Άγράφων και κρατώντας φωτιά και σίδερο έβριζε δημόσια τά γένια του Άλλή πασά (βρισιά πού θεωρούταν γιά τούς Όθωμανούς ως ή άνώτερη άπ' όλες) και παρακινούσε τò λαò σέ επανάσταση.

Ό Άλλή πασάς πού πάντοτε έβλεπε μπροστά του σαν σκιάχτρο τόν άτρόμητο τουτο πολεμιστή, όταν έμαθε τά γεγονότα και είδε ότι τò πρᾶγμα μέρα μέ τή μέρα επαιρνε σπουδαιότερο χαρακτήρα, γιανι τò επαναστατικό πνεύμα άπλωνόταν παντού σαν χείμαρος άπό φωτιά, γιομάτος όργή κι' έκδίκηση, προσκάλεσε τόν περίφημο και πραγματικά άξιο πολέμαρχο Βεληγκέκα, τò Μάη του 1807, και τόν διέταξε /³⁰ νά τρέξει μέ στρατιωτική ταχύτητα γιά τήν έξόντωση του Κατσαντώνη. Ό Βεληγκέκας υπάκουσε άμέσως στην διαταγή του και ύποσχέθηκε νά φέρη σιδεροδεμένο στα Γιάννενα τόν Κατσαντώνη και τούς συντρόφους του, ταυτόχρονα όμως τόν παρακάλεσε νά του επιτρέψει νά πάρη μέ τήν έκλογή του όσους άπό τούς στρατιώτες ήθελε. Όταν δέ ό Άλλής δέχτηκε τήν πρόταση αυτή, ό Βεληγκέκας πρόσταξε όλο τόν άπό δέκα χιλιάδες στρατò πού στάθμευε στα Γιάννενα νά παραταχθῆ. Μπρός άπ' αυτήν τήν παράταξη περνώντας καρβαλλάρης, ξεχωρίζει όχτακόσιους επίλεκτους Άρβανίτες

καί μ' αὐτοὺς ἐκστρατεύει κατὰ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀγράφων. Ἀπὸ ὅπου διαβαίνει ἐφαρμόζει τις σκληρότερες διώξεις καὶ βασανισμοὺς καὶ σπέρνει παντοῦ τὸν τρόπο στοὺς κατοίκους. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἐκτὸς ἀπὸ δερβεναγάδες ποὺ δὲν εἶχαν πείρα, χρησιμοποιοῦσε σὺν βοηθῷ του τὸν διαβόητο γιὰ τὴν ὠμότητα καὶ τὰ κακουργήματά του Γιουσοῦφ Ἀράπη. Ὁ Κατσαντώνης ποὺ ποτέ του δὲν γύρισε τις πλάτες, βλέποντας ὅτι στὸ διαλεχτὸ σῶμα τοῦ γοργοπόδαρου καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἔμπειρου Βεληγκέκα δὲν μποροῦσε ν' ἀντισταθῆ ἀποτελεσματικά, δίστασε γιὰ λίγο διάστημα νὰ δώσῃ μάχη μαζί του. Νοιώθοντας ὅμως νὰ μεγαλώνη στὸν ὕψιστο βαθμὸ μέσα του τὸ αἶσθημα τοῦ ἥρωϊσμοῦ /³¹ ἀποφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον του. Ἔτσι κατέλαβε τὴν ἀγραφιώτικη θέση «Ἀλαμάνου» καὶ μὲ τοὺς τσοπάνηδες εἰδοποίησε τὸν Βεληγκέκα ὅτι θὰ τὸν περιμένει σὲ κεῖνο τὸ μέρος, ὅπου καὶ πραγματικὰ τὸν περίμενε.

Ὁ Βεληγκέκας, ποὺ περπατοῦσε γρήγορα, προπορευόταν ἀπὸ τοὺς ἄλλους κάπου δέκα λεπτά τῆς ὥρας, ἔχοντας μαζί του τριάντα μόνο τζιοχανταραίους καὶ τὸν γραμματέα του, τὸν Γιαννάκη Ράγκο, τώρα ὑποστράτηγο, μιὰ ποὺ οἱ ὑπόλοιποι δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν κατὰ βῆμα. Ἐνῶ δὲ προχωροῦσε, κατευθυνόμενος στὸ μέρος ποὺ τὸν περίμενε ὁ Κατσαντώνης, γεμάτος ἀπὸ ἐλπίδες καὶ αὐτοπεποίθηση, ὁ Καραϊσκάκης, σύντροφος τοῦ Κατσαντώνη, παίρνει τὸ τηλεσκόπιο καὶ ἀφοῦ κοίταξε μὲ προσοχὴ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ, διέκρινε τὸν Βεληγκέκα, ποὺ πεζὸς προπορευόταν. Τὸν ἀναγνώρισε ἀπὸ τὴ φορεσιά του, γιὰ τὸν εἶχε νὰ εἶδῃ τὸν καιρὸ ποὺ βρισκόταν στὰ Γιάννενα.

Ὁ Κατσαντώνης ἀμέσως σηκώθηκε καὶ εἶπε στοὺς συντρόφους του νὰ τοποθετηθοῦν σὲ κατάλληλες θέσεις καὶ νὰ μὴ πυροβολήσουν παρὰ σὰν φτάσει πολὺ κοντὰ ὁ ἐχθρὸς καὶ τότε, νὰ ρίξουν ὅλοι μαζί ἀπάνου στὸ κορμὶ τοῦ Βεληγκέκα, γιὰτὶ ἂν δὲν μπορέσουν νὰ τὸν σκοτώσουν, ἡ καταστροφή τους θὰ εἶναι ἀναπόφευκτη. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἀναπτέρωσε τὸ θάρρος των καὶ μετὰδωσε /⁸² σὲ ὄλους τοὺς συντρόφους του τὴν ἀφοβία. Μόλις λοιπὸν ὁ Βεληγκέκας πλησίασε σὲ ἀπόσταση δέκα πέντε περίπου βημάτων, οἱ Κατσαντωναῖοι ἄρχισαν νὰ πυροβολοῦν ὁμαδικὰ ἐναντίον του. Τότε ἐκεῖνος χτυπημένος θανάσιμα ἐκραύγασε: «ὁ λὲ λὲ μὲ μπράβεν Γκιαοῦρ» (ποὺ θὰ πῆ «πῶ, πῶ, πῶ, μὲ σκότωσαν οἱ Χριστιανοί») καὶ ἔπεσε νεκρὸς. Τὴν ἴδια στιγμή ὅλοι οἱ συμπολεμιστὲς τοῦ Κατσαντώνη μὲ λύσσα καὶ μὲ γυμνὰ σπαθιά ρίχνονται καταπάνω του καὶ τὸν κομματιάζουν, σκοτώνουν δέκα Ἄρβανῖτες, τραυματίζουν τὸν γραμματέα του Γιαννάκη Ράγκο σπάζοντας τὸ σαγόνι του καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ἀλλαλάζοντας σκαρφαλώνουν σ' ἓνα κοντινὸ λόφο ὅπου χόρεψαν τὸν κλέφτικο, τὸν λεβέντικο «πυρρίχιο» χορὸ τους.

Οἱ ὑπόλοιποι στρατιῶτες τοῦ Βεληγκέκα σὰν ἄκουσαν τοὺς πυροβολισμοὺς ἔτρεξαν καὶ σὲ λίγα λεπτὰ ἔφθασαν στὸ μέρος τῆς σφαγῆς. Μόλις ὅμως εἶδαν νεκρὸ τὸν ἀρχηγό τους, τὸν γραμματέα μὲ σπασμένο σαγόνι καὶ δέκα ἄλλους σκοτωμένους, ἔμειναν σὰν κεραυνόπληχτοι καὶ τοὺς κυρίεψε τέτοιος φόβος καὶ μοναδικὴ δειλία μπροστὰ στὸ φοβερὸ καὶ ἀπροσδόκητο αὐτὸ θέαμα, ὥστε δὲν τόλμησαν νὰ πλησιάσουν τοὺς Κατσαντωναῖους. Οἱ τελευταῖοι ἀφοῦ χόρεψαν ἐπὶ τρεῖς

ἄρες περίπου /³³ ἐνθουσιασμένοι γιὰ τὸ κατόρθωμά τους, ἀναχώρησαν νικητὲς καὶ τροπαιοῦχοι, ἔχοντας στὸ ἐνεργητικὸ τους μιὰ καινούργια περίδοξη νίκη καὶ περιγελώντας τὸν ἐχθρὸ ποῦ δὲν τόλμησε οὔτε νὰ τοὺς χτυπήσει, οὔτε νὰ τοὺς καταδιώξει. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἄρβανίτες παρέλαβαν τὸ πτώμα τοῦ Βεληγκέκα κι' ἀφοῦ τῷ θάψαν στὴν θέση ποῦ ἔπεσε μ' ἐξαιρετικὲς τιμές, ποῦ ταίριαζαν στὸ βαθμὸ του, καὶ ἔχτισαν μνημεῖο ποῦ ὡς τὰ σήμερα σώζεται, ἀναχώρησαν καταντροπιασμένοι. Χάριν περιεργείας παραθέτουμε ἐδῶ τὴν περιγραφή τοῦ χαρακτήρα τοῦ αἰμοβόρου Βεληγκέκα καὶ τὴν συνομιλία του μὲ τὸν Ἄλῆ πασά ὅταν τὸν διέταξε νὰ τρέξει γιὰ τὴν καταδίωξη τοῦ Κατσαντώνη, ὅπως δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα «Ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ»:

«Ὁ Μουσταφᾶς Βεληγκέκας ἦτον Ἄλβανὸς πεντηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, ἀπολαύων ὑπολήψεως παρὰ πᾶσιν, ἔνεκα τῆς μέχρι κακουργημάτων παρεκτρεπομένης αὐθαδείας του, μισητὸς δὲ τοῖς Ἑλλησι διὰ τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας του πρὸς κατάπνιξιν τῶν ἐπὶ τῆς Πίνδου, τῆς Ὀσσας, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἀγρᾶφων ἀκουομένων φωνῶν τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ παντελῆ ἐξόντωσησιν τοῦ ἀναβλαστάνοντος τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας δένδρου. /³⁴ Κρυπτόμενος ὑπὸ τὴν κραταιὰν τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων αἰγίδα τοῦ ὁποίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπαράτου Ἀθανασίου Βάγια ἦτο σύμβουλος ἐξ ἀπορρήτων, ἔπραττεν ἀναφανδὸν τὰ αἰσχρότερα κακουργήματα, οἷον διακορεύσεις παρθένων, συνελάμβανε τοὺς υἱοὺς διὰ τὴν λύτρωσιν τῶν ὁποίων ἀπῆτει μεγάλα παρὰ τῶν πατέρων λύτρα, ἐβα-

σάνιζε τούς ποιμένας κρεουργῶν αὐτοὺς πρὸς ἐκμυστή-
ρευσιν τῶν κατ' αὐτὸν κεκρυμμένων θησαυρῶν των,
τέλος δ' εἶπειν ἦτο ἢ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Σατανᾶ προσο-
ποποιήσις καὶ δυνάμεθα μετὰ θάρρους νὰ εἴπωμεν ὅτι
ἂν δὲν ὑπῆρχεν ὁ κακοῦργος οὗτος, μήτε ὁ Βλαχάβας
ἤθελε βασανισθῆ μήτε ὁ Δημήτριος κτισθῆ, μήτε ὁ Γέ-
ρο Δράκος κρεουργηθῆ. Φαντασίαν γόνιμον πρὸς ἐφεύ-
ρεσιν βασανιστηρίων ἔχων, παρέσχε πάντοτε τὴν ἀρ-
ρωγὸν του σύμπραξιν εἰς ἐκτέλεσιν ἀπαισίων κακουρ-
γημάτων πραττομένων μυστικῶς ὑπὸ τοῦ κακούργου
τούτου. Οὗτος δὲν ἐγεννήθη ὑπὸ γυναικός, οὔτε ἐθήλα-
σε μαστοὺς μητρός, ἀλλ' ὑπὸ λεαίνης γεννηθεῖς, ἀνε-
τρέφη ὑπὸ ὑαίνης καὶ ἐδιδάχθη ὑπὸ τίγρεως τὸ ἀνή-
κουστον πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα μῖσος του. Αὐθάδης
πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, δηλὸς ἀπέναντι ἰσχυρῶν ἀντιπά-
λων, στρατοπεδεύων ὡς δερβέναγας ἐπὶ τῶν Ἀγρά-
φων, ἀπέφευγε πάντοτε τὴν μετὰ τοῦ⁹⁵ Κατζαντώνη
συναπάντησίν του, ἂν καὶ πολλάκις προσεκλήθη ὑπ' αὐ-
τοῦ. Προβλέπων τὸ ἀσθενὲς τῶν δυνάμεών του ἀπέναν-
τι τοῦ γίγαντος ἐκείνου τῶν Ἀγράφων, ἀπεμακρύνετο
τοῦ τόπου ἔνθα εὕρισκετο ὁ Κατζαντώνης ἀπὸ τὰς
χείρας τοῦ ὁποίου τέλος δὲν διέφυγε.

<Ἄκουσόν με Μουσταφᾶ!,> τῷ εἶπεν ὁ Ἄλῆς εἰσερ-
χομένῳ, <Ἐνα μόνον πόθον ἔχω, μία μόνη ἐπιθυμία κα-
τατρώγει νυχθημερὸν τὰ σπλάγχνα μου! Μάθε ὅτι εἶ-
μαι φιλόδοξος! δὲν θέλω νὰ εἶμαι ἀπλοῦς τῆς Ἠπειροῦ
σατράπης, ὑποτελής τοῦ Σουλτάνου! Θέλω καὶ ἐγὼ
νὰ γίνω ἀνεξάρτητος, θέλω νὰ γίνω Σουλτάνος τῆς
Ἑλλάδος! Καὶ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου
μου τούτου, εἶμαι ἱκανὸς τὰ πάντα νὰ θυσιάσω, δύνα-

μαι ν' ἀποθάνω μὲ τὴν μονομερῆ εὐχαρίστησιν νὰ ὀνομάσουν τὸ πτώμά μου, πτώμα τοῦ Σουλτάνου τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέναντι τῆς ἀλαζονείας ταύτης, διὰ τὴν μὴ πραγματοποιήσιν τῆς ὁποίας δὲν θ' ἀποθάνω εὐχαρίστημένος, ἐπνίξα πᾶν ἀνθρώπινον αἶσθημα, ἐφάνην θηριώδης, ἔσφαξα τόσους ἀνθρώπους, ἔπια αἷμα τοσούτων ἀθώων, ἂν καὶ γνωρίζω ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ μετανοήσω πικρῶς διὰ τὰ ἐγκλήματατά μου. Ἄλλ' ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν ἔχων συμμάχους ὄλα τὰ στοιχεῖα τῆς γῆς συνώμοσε κατ' ἐμοῦ, ἐναντιούμενος/³⁶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διακαεστέρας τῶν εὐχῶν μου· ἀφοῦ ἔστειλε κατ' ἐμοῦ τὸν Βλαχάβαν, τὸν Δημήτριον, τὸν Γεροδράκον καὶ τόσους ἄλλους, ἤδη στέλλει τὸν Κατζαντώνη, ὁστις σφάζων καθ' ἐκάστην τοὺς πρὸς καταδίωξίν του στελλομένους στρατοὺς μου, ἀπειλεῖ καὶ αὐτὰ τὰ Ἰωάννινα καὶ ἴσως αὔριον θὰ λάβῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συλλάβῃ καὶ βαπτίσῃ τὸν Ἀλῆν. Τρέμω εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ φοβεροῦ ὀνόματός του καὶ δὲν δύναμαι νὰ ἠσυχάσω νύκτα καὶ ἡμέραν, φοβούμενος εἰς τὸν ἐλάχιστον θόρυβον, φρικιῶν εἰς πᾶν ἐκπυρσοκρότημα, νομίζων ὅτι τοῦτο ἀγγέλλει τὴν εἰς τὰ Ἰωάννινα θριαμβευτικὴν τοῦ Κατζαντώνη εἴσοδον. Πολλάκις ἀπεφάσισα νὰ φύγω μακρὰν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα φοβούμενος τὸν Κατζαντώνη, ἐξήντηλα τὰς δυνάμεις μου, ἔχασα τοὺς καλλιτέρους μου στρατηγούς, οἵτινες ἔπεσαν ὑπὸ τὴν τρομερὰν τοῦ Κατζαντώνη μάχαιραν, ἥτις ἀφίνουσα ὀπισθεν αἱματηρὰ τῆς διαβάσεώς της σημεῖα, θριαμβευτικῶς προχωρεῖ πρὸς τὰ Ἰωάννινα, μάχαιραν ἥτις ἐχάραξε τὴν παρακμὴν μου καὶ θὰ βαφῆ εἰς τὸ αἷμα μου. Ἐνῶ ὠμίλει ὁ Ἀλῆς, ἡ μορφή τοῦ Βελῆ Γκέκα

ήλλοιοῦτο διαφοροτρόπως, ἐγνώριζε τὸ δύσκολον τῆς ἀνατιθεμένης αὐτῷ ἐπιχειρήσεως, ἤξευρε καλῶς, ὅτι ἡ κεφαλὴ του ἠθελε πέσει ὑπὸ τὴν φοβερὰν τοῦ/⁸⁷ Κατζαντώνη μάχαιραν, ἀφ' ἑτέρου ὁμως γνωρίζων τὴν ἔνεκα τῆς ἀρνήσεώς του ἐπικειμένην ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τοῦ Ἄλῃ, ὁπότε δὲν θὰ ἐξήρχετο ζῶν τῶν ἀνακτόρων, μετ' ἀλγεινὴν σκέψιν εἶπε τέλος μὲ φωνὴν ὀποσοῦν βροντώδη.

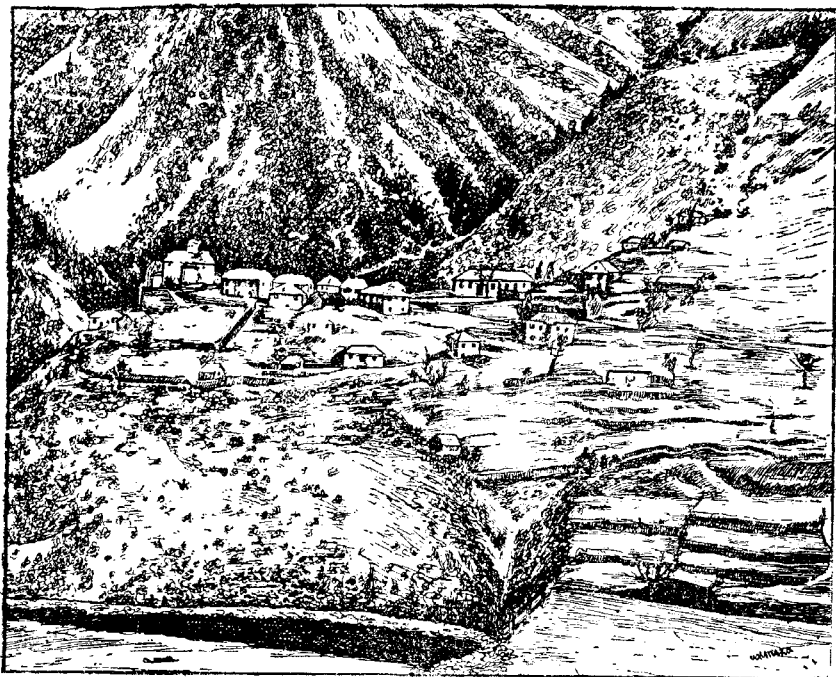
«Αὔριον ἢ ἡ κεφαλὴ τοῦ Βεληγκέκα θὰ στολίσῃ τὸ λημέρι τοῦ Κατζαντώνη ἢ ἡ κεφαλὴ τοῦ Κατζαντώνη θὰ στολίσῃ τὴν θύραν τοῦ παλατιοῦ τοῦ Ἄλῃ», ὅστις ἀποταθεὶς πρὸς τὸν Βεληγκέκα: «Εὔγε παιδί μου Μουσταφᾶ» τῷ εἶπε. «Ἄν μοῦ φέρῃς τὴν κεφαλὴν τοῦ Κατζαντώνη, θὰ γίνω Σουλτάνος τῆς Ἑλλάδος, καὶ θὰ σὲ κάμω Πασᾶ τῆς Ἡπείρου κ.λ.π.».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

ἈΛΛΗ ΜΑΧΗ ΜΕ ΤΟΝ ΧΑΣΑΝ ΜΠΕΛΟΥΣΗ

Ὁ Χασάν Μπελούσης, ἔπειτα ἀπὸ τὴν φοβερὴ πανωλεθρία ποὺ ἔπαθε στὴ μάχη μὲ τὸν Κατσαντώνη στοῦ Πουλιοῦ τῆ Βρύση, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παραπάνω στὸ τέταρτο κεφάλαιο, ἂν καὶ εἶχε ἐντολὴ νὰ καταδιώξῃ τὸν Κατσαντώνη προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀποφύγῃ καινούργια σύγκρουση μαζί του /⁸⁸ καὶ τριγυρίζοντας ἀπλῶς τίς πόλεις καὶ τὰ χωριά ἔκανε τάχα ὅτι τὸν καταδίωκε. Τὸν Γενάρη τοῦ 1808 ὁ Μπελούσης, λόγῳ φοβερῆς κακοκαιρίας καὶ ἀβάσταχτης παγω-

νιας, ἀποφάσισε νά διανυκτερεύση στὸ χωριὸ Σπινάσα τῆς Εὐρυτανίας, ὅπου κατὰ τύχην βρισκόταν καὶ τ' ἀσκέρι τοῦ Κατσαντώνη μοιρασμένο ἀπὸ πρωτότερα στὰ καλύτερα σπίτια τοῦ χωριοῦ. Ὅταν λοιπὸν ἔφτασε ὁ Μπελούσης στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ μὲ τρακόσιους μαχητὲς του καὶ χωρὶς νὰ ξεύρη ὅτι ἐκεῖ βρισκόταν ὁ Κατσώνης, πρόσταξε τοὺς στρατιῶτες του νὰ μοιραστοῦνε κατ' ἀναλογία στὰ διάφορα σπίτια. Μπαίνοντας ὁμοῦ στὸ χωριό, ἀντὶ κάθε ἄλλης φιλοφρόνησης πού, κατὰ τὴν συνήθειά του, περίμενε ἀπὸ μέρους τῶν κατοίκων, δέχτηκε σφοδροὺς πυροβολισμοὺς τοὺς ὁποίους ἐπακολούθησε πεισματώδης καὶ πολυαίμακτη συμπλοκή, ἢ ὁποία συνοδευόμενη ἀπὸ τὶς γοερὲς κραυγὲς τῶν δύστυχων καὶ τρομαγμένων κατοίκων παρουσίαζε ἕνα φριχτὸ θέαμα. Μιὰ ὥρα περίπου κράτησε ἡ φοβερὴ αὐτὴ μάχη, κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ὁποίας ἄδικα προσπάθησε ὁ Μπελούσης νὰ κυριέψῃ τὸ χωριό. Στὸ τέλος οἱ Κατσαντωναῖοι βγαίνοντας ἀπὸ τὰ σπίτια ὄρμησαν ἀκράτητοι ἐναντίον του, κι' ἔτσι τὸν ἔτρεψαν σὲ ἄταχτη φυγὴ καὶ τὸν κυνήγησαν ὡς τὸ ποτάμι πὸ περνάει /⁵⁹ στοὺς πρόποδες τοῦ χωριοῦ. Ὑστερα ἀπὸ τὸ κατόρθωμά τους αὐτὸ, ξαναγύρισαν δοξασμένοι στὸ χωριὸ φέρνοντας μαζί τους, κατὰ τὴν συνήθειά τους, πολλὰ τούρκικα κεφάλια ἀπὸ τοὺς 40 πὸν σκοτώθηκαν ἢ ἐπνίγηκαν. Ἀπὸ τοὺς Κατσαντωναῖοις σκοτώθηκε ἕνας καὶ πληγώθηκαν τέσσερες.

Ὁ Μάραθος (Μύρσει) Ἀγράφων, ὅπου γεννήθηκε ὁ Κατσαντώνης.
(Σκίτσο τοῦ Εὐρυτᾶνος ζωγράφου Θανάση Μπακογιώργου ἀπὸ φωτο-
γραφία (1963) ποὺ εὐγενικὰ πρόσφερε ὁ κ. Ἡλίας Χορμόβας).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΜΑΧΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΟ ΜΟΥΧΟΥΡΤΑΡΗ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΠΛΑ

Μετὰ τὸ φόνο τοῦ περίφημου Βεληγκέκα, ὅλοι οἱ δερβεναγάδες ποὺ κατατροπώθηκαν ἀπὸ τὸν Κατσαντώνη, καθὼς εἶπαμε, ἀπόφευγαν νὰ συμπλακοῦν μαζί του, παρὰ τίς ἀλεπάλληλες διαταγές τοῦ Ἄλλη πασᾶ. Ἔτσι ὁ Κατσαντώνης περιφερόταν φανερὰ χωρὶς νὰ καταδιώκεται.

Ὁ Ἄλῃ πασὰς ποὺ βρισκόταν στὴν Πρέβεζα χάριν διασκεδάσεως, μόλις πληροφορέθηκε ὅτι οἱ δερβεναγάδες ποὺ εἶχαν ὀρισθῆ γιὰ τὴν καταδίωξη τοῦ Κατσαντώνη, δὲν τολμοῦσαν νὰ πολεμήσουν μαζί του,¹⁰ προσκάλεσε κατεπειγόντως τὸν ὀνομαστὸ Ἅγιο Μουχουρτάρη, ποὺ ἦταν ἔνδοξος πολέμαρχος, καὶ σατραπικὰ τὸν διέταξε νὰ τρέξῃ ὁ ἴδιος γιὰ τὴν κατατρόπωση τοῦ Κατσαντώνη, ἀφοῦ προηγούμενα ἠθελε ἐφοδιασθῆ μὲ ὄση στρατιωτικὴ δύναμη θεωροῦσε ἀπαραίτητη. Ὁ Ἅγιος Μουχουρτάρης, ἀφοῦ μίλησε ἀρκετὰ μὲ τὸν Ἄλῃ πασά, παριστάνοντάς του πόσο δύσκολη καὶ ἐπικίνδυνη θάταν μιὰ τέτοια ἐπιχείρηση, τελικὰ ὑπάκουσε στὶς διαταγές του. Συγκρότησε ἓνα φοβερὸ στρατὸ ἀπὸ χίλιους ἐπίλεχτους Ἀρβανῖτες καὶ κατευθύνθηκε στὴ θέση «Γρεβαινοῦ διάσελο», τοποθεσία ποὺ χωρίζει τὸν τ. Δῆμο Κτημενίων τῆς Εὐρυτανίας ἀπὸ τὴν τούρκικη χώρα.⁽¹⁾ Ἐκεῖ, ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς Κατσαντωναίους ἀμέριμοι διασκεδάσαν ρίχνοντας στὸ σημάδι, ἄλλοι κοιμόνταν πάνω στὴν πρασινάδα κι' ἄλλοι ἔτρωγαν κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα, χωρὶς νὰ νοιάζονται γιὰ τὶς ἀσήμαντες καταδιώξεις τῶν Ἀρβανιτῶν. Ὅμως ἐκεῖ ποὺ παίζοντας διασκεδάσαν, ξαφνικὰ ἠ ἐκπυρσοκρότηση πιστόλας τοῦ φύλακα σκοποῦ, τοὺς πληροφοροῦσε πὼς ἔφτασαν οἱ Τούρκοι. Ἀμέσως ἀρπάζουν τὰ καριοφίλλια τους καὶ πρὶν προφτάσουν νὰ τοποθετηθοῦν σὲ θέσεις μάχης, βρέθηκαν περιζωμένοι ὀλόγυρα ἀπὸ τοὺς Τουρκαρβανῖτες ἔντεχνα τοποθετη-

1. Στὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγραψε τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ Φραγγίστας τὰ σύνορα τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας βρισκόνταν στὴν ἀναφερόμενη τοποθεσία.

μένους, καὶ τοῦτο, γιὰ τὸ ὄροπέδιο ἦταν δασωμένο καὶ τοὺς ἔκρυβε ἀπὸ τὰ μάτια τους. Οἱ Κατσαντωναῖοι /¹² συνήθιζαν νὰ ρίχνουν μονάχα μιὰ μπαταριά κ' ὕστερα νὰ ὀρμοῦν μὲ γυμνὰ σπαθιά κατ' ἐπάνω στοὺς Τούρκους, νὰ σπᾶνε τὶς γραμμὲς των καὶ νὰ τοὺς διασκορπίζουν «τῆ δε κακεῖσε». Τὸ ἴδιο θέλησαν νὰ κάμουν καὶ στὴν προκείμενη περίπτωσι. Ἄφοῦ λοιπὸν ἄδειασαν τὰ καριοφίλλια τους, ὄρμησαν μὲ τὰ γυμνὰ γιαταγάνια τους σὰν ἐξαγριωμένα λιοντάρια, προσπαθώντας, ὅπως συνήθιζαν, νὰ τοὺς τρέψουν σὲ φυγή. Τοῦτο ὅμως στάθηκε ἀδύνατο, γιὰτὶ ὁ ἄγος Μουχουρτάρης, μένοντας καβαλλάρης καὶ μὲ γυμνὸ σπαθὶ πίσω ἀπὸ τὸν στρατὸ του, ἀπειλοῦσε μὲ ἐπιτόπιο θάνατο ὅποιον ὀπισθοχωροῦσε. Ἡ ἀπειλή του δὲ αὐτὴ ἐφαρμόστηκε γιὰ μερικὸς τοὺς ὁποίους, γιὰτὶ γύρισαν τὶς πλάτες τους πρὸς τοὺς Κατσαντωναῖους, ἐξετέλεσε μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια. Ἔτσι ἀνάγκασε τοὺς ἄλλους νὰ ὑπακούσουν τυφλά. Συγχρόνως διέταξε μέρος τοῦ στρατοῦ του νὰ περιφράξῃ τοὺς Κατσαντωναῖους μὲ ξύλινα περισταυρώματα κι' ἔτσι τοὺς ἐξανάγκασε νὰ ξαναγυρίσουν στὶς θέσεις τους, ἀφοῦ εἰς μάτην προσπάθησαν νὰ διασχίσουν τὴν ἐχθρικήν φάλαγγα. Τότε ὁ ἀγὼνας πεισματικὸς καὶ πολυαίμακτος συνεχίζεται κι' ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές. Οἱ μὲν Κατσαντωναῖοι ἀσυναγώνιστοι καθὼς ἦσαν στὴν παλληκαριά ἐφορμοῦσαν καὶ μάχονταν καρτερικὰ κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ δὲ Τούρκοι ἂν καὶ σφωριάζονταν ἀδιάκοπα νεκροί, κάτω ἀπὸ τὰ ἐκδικητικὰ βόλια τῶν Κατσαντωναίων, ἀπέκρουαν τὴν ἐφοδο, περίμεναν /¹³ στὶς θέσεις των, ὅταν δὲ σκοτώνονταν οἱ μπροστινοὶ των οἱ ἐπόμενοι ἔπαιρναν τὴν σειρά τους. Ἔτσι, οἱ φάλαγγες διαδέχον-

ταν τις φάλαγγες ἐνῶ τὰ βόλια ἔπεφταν σὰν βροχή κι' ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη.

Ὁ Κατσαντώνης μὲ μεγάλη μανία ἐπιχειρεῖ καινούργια ἐπίθεση ἀλλὰ καὶ πάλι ἀποκρούστηκε καὶ μὴ μπορώντας νὰ διασχίσῃ τὴν πολὺ πυκνὴ ἐχθρική φάλαγγα ἀναγκάστηκε νὰ ξαναγυρίσῃ στὴ θέση του. Τότε, σὰν εἶδε ὅτι πιά δὲν ὑπῆρχε καμμιά ἐλπίδα ἐπιτυχίας καὶ πὼς εἶχε στενωτάτα περικυκλωθῆ ἀπὸ ὅλες τις μεριές, τοὺς δὲ συντρόφους του νὰ συντρίβωνται μπροστὰ στὴ συμπαγῆ ἐχθρική φάλαγγα, σὰν ἄγρια κύματα πάνω σὲ βράχο, ἀποφάσισε μιὰ νέα ἀπελπιστικὴ ἐξόρμηση νὰ περάσῃ τ' ἀξεπέραστα στίφη τῶν ἄπιστων καὶ νὰ φύγῃ παλεύοντας σῶμα πρὸς σῶμα. Μόλις λοιπὸν δόθηκε τὸ σύνθημα τῆς τελευταίας αὐτῆς καὶ πράγματι ἀπελπιστικῆς ἐφόδου, ἄρχισε μάχη περισσότερο σκληρῆ, ἢ ὁποία ἔφερε γενικὴ σφαγὴ κι' ἀνυπολόγιστη φθορὰ στὸ στρατὸ τοῦ Μουχουρτάρη τοῦ ὁποίου οἱ παρατάξεις διαλύθηκαν καὶ οἱ θέσεις των ἐγκαταλείφθηκαν. Στὴν μάχη αὐτῇ ὁ μὲν Μουχουρτάρης ἔχασε περισσότερους ἀπὸ 150 ἄνδρες, ὁ δὲ Κατσαντώνης δώδεκα παλληκάρια, πὸ μὲ λιοντάρη ἀρχηγό, πολεμήσανε σὰν λιοντάρια, μὲ νεκρὸ ἀνάμεσά τους καὶ τὸν ἀρειμάνιο πρῶην ἀρχηγὸ /⁴⁵ τοῦ Κατσαντώνη, τὸν ἡρωϊκὸ Δίπλα. Οἱ ὑπόλοιποι τοῦ ἄσκεριοῦ, μὲ τὰ γιαταγάνια στὰ χέρια χτυπώντας καὶ σκοτώνοντας πέρασαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο καὶ ἔτσι γλύτωσαν. Στὴν τρομερῆ τούτη σφαγὴ ὁ ὀπαδὸς τοῦ Κατσαντώνη Γιάννης Φραγγίστας σώθηκε «ὡς ἐκ θαύματος». Ὄταν κάποιος Ἀρβανίτης τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι, ὁ Φραγγίστας νόμισε μέσα σὲ κείνη τὴν ταραχὴ καὶ στὸ σύγγεφο τοῦ καπνοῦ ποῦ σκέπαζε τὸν τό-

πο τῆς συμπλοκῆς, ὅτι εἶναι κάποιος τρομοκρατημένος ἀπὸ τοὺς πέντε συντρόφους του, πὺ τὴν προηγούμενη μέρα ἐνώθησαν μὲ τὸν Κατσαντώνη, καὶ τὸν ρώτησε, ἂν ἔχει πληγωθῆ καὶ ἂν ἔχει ἀνάγκη τῆς βοήθειας του. Τότε ὁ Ἀρβανίτης φώναξε δυνατὰ λέγοντας: «Τὸν ἔπιασα ζωντανὸ τὸν Γκιαούρη!» καὶ ἀμέσως ἄρχισε μεταξύ τους μιὰ φοβερὴ καὶ λυσσασμένη πάλη, χωρὶς κανέναν ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ μπορῆ νὰ γονατίσῃ τὸν ἄλλο. Ὁ Φραγγίστας βλέποντας ὅτι οἱ σύντροφοί του ἀπομακρύνθηκαν καὶ ἔμεινε μονάχος ἀνάμεσα σὲ πλῆθος ἐχθρῶν μὲ τὸ ἄδειο καριοφίλλι του, τὸ σηκώνει καὶ μὲ τὸ κοντάκι χτυπάει κατακέφαλα τὸν Ἀρβανίτη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ πολὺ αἷμα πὺ ἄρχισε νὰ τρέχῃ, τὸν παράτησε. Στὶς στιγμὲς πὺ καὶ οἱ δυὸ μὲ μανία παλεύανε, πλῆθος ἀπὸ Ἀρβανῖτες τοὺς περικύκλωσαν καὶ προσπαθοῦσαν νὰ σκοτώσουν τὸν Φραγγίστα, χωρὶς ὅμως νὰ τολμοῦν νὰ πυροβολήσουν ἀπὸ φόβο μήπως /⁴⁴ σκοτώσουν καὶ τὸν σύντροφό τους. Ἔτσι, σκοπεύοντας ἀσταμάτητα περίμεναν μὲ ἀνυπομονησίαν νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἀρβανίτη καὶ πρὶν ἀκόμη προφτάσει ν' ἀπομακρυνθῆ λίγα βήματα, δέχτηκε χαλάζι τοὺς πυροβολισμοὺς πὺ κατατρύπησαν τὴν λερὴ φουστανέλλα καὶ τ' ἄλλα φορέματά του καὶ—σὰν ἀπὸ θαῦμα—χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτα, μὲ τὸ γρήγορο τρέξιμό του, κάτω ἀπὸ βροχὴ σφαιρῶν, ἔφτασε ἐπὶ τέλους σῶος καὶ ἀβλαβῆς στοὺς συντρόφους του.

ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΞΗΡΟΜΕΡΟ ΚΑΙ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ ΣΤΗ ΛΕΥΚΑΔΑ

Ύστερα ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Ἁγίου Μουχουρτάρη ὁ Κατσαντώνης γιὰ νὰ τονώσει ἠθικὰ τοὺς ἀπαρηγόρητους συντρόφους του γιὰ τὸ κακὸ πὸ ἐπαθαν στὴ μάχη αὐτὴ ὅπου ἔχασαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρῶην ἀρχηγό τους τὸν Δίπλα, καὶ ἕνδεκα συντρόφους των, ὑποσχέθηκε γρήγορη τὴν ἐκδίκηση μὲ λόγια /⁴⁵ ἐνθαρρυντικά, κι' ἐξακολούθησε τὴν ἴδια ζωὴ. Μετὰ ἀπὸ ἕνα περίπου μῆνα, λαβαίνει ἀπὸ τὴν Ἁγία Μαύρα ἕνα γράμμα ἀπὸ τὸν Ρῶσο στρατηγὸ Παπαδόπουλο, πὸ ἦταν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, κι' ἄντρας πὸ πολὺ ἀγαποῦσε τὴν πατρίδα του, καὶ ἀπὸ τὸν δεσπότη τῆς Ἄρτας Ἰγνάτιο, μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ παράγγειλαν ρητὰ, ἀφοῦ διπλασιάση, ἂν μπορέση τοὺς συντρόφους του, νὰ πάη ἐκεῖ. Συνάμα τὸν εἰδοποιοῦσαν ὅτι θὰ τὸν περίμεναν καΐκια γιὰ νὰ τὸν παραλάβουν στὴν ἀκρογιαλιά πὸ βρισκόταν ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἁγία Μαύρα. Ἐνῶ δὲ στρατολογοῦσε ὀλοφάνερα καὶ συγκέντρωσε περὶ τοὺς διακόσιους μαχητῆς, ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ δερβенаγάδες τοῦ Ἁλῆ πασᾶ ἐπικεφαλῆς δυὸ χιλιάδων στρατοῦ ἄρχισαν νὰ τὸν κυνηγᾶνε, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν ἥττα του στὴ μάχη μὲ τὸν Ἁγὸ Μουχουρτάρη. Ὁ Κατσαντώνης ἂν καὶ βιάζονταν νὰ φθάση στὴν Ἄ-

για Μαύρα, αποφάσισε νὰ δώση μιὰ τελευταία μάχη με πρόθεση νὰ ἱκανοποιήση τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς συντρόφους του γιὰ τὴν ἀτυχία τῆς προηγούμενης. Ἔτσι, κατεβαίνοντας στὸ Ξηρόμερο ἔπιασε τὴν τοποθεσία «Γούστραις», ἀπ' ὅπου κατ' ἀνάγκην θὰ περνοῦσαν οἱ διώκτες του κι' ἀφοῦ τοποθέτησε τοὺς συντρόφους του κατάλληλα, περίμενε με ἀνυπομονησία /⁴⁶ τὸ πέρασμα τοῦ ἐχθροῦ. Μόλις δὲ ἄρχισε νὰ βγαίνει ὁ ἥλιος ἔφτασε ὁ ἐχθρὸς στὴν τοποθεσία αὐτὴ κι' ἄρχισε φοβερὴ καὶ πεισματώδικη μάχη, ὅπου οἱ μὲν Τούρκοι προσπαθοῦσαν νὰ καταλάβουν τὴ θέση, οἱ δὲ Κατσαντωναῖοι ἀγωνίζονταν νὰ ἐκδικηθοῦν γιὰ τὸ αἷμα τῶν συντρόφων τους.

Ἡ μάχη αὐτὴ κράτησε ὡς ἄργὰ τὴν νύχτα, ὅποτε ὁ Κατσαντώνης ἔφυγε τραβώντας γιὰ τὴν Ἁγία Μαύρα ὅπου βιαζόταν νὰ φτάσῃ με τὰ παλληκάρια του. Ἀπὸ μὲν τοὺς Κατσαντωναῖους σκοτώθηκαν ἐδῶ τρεῖς, ἀπὸ δὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς περισσότεροι ἀπὸ τριάντα.

Συνεχίζοντας λοιπὸν ὁ Κατσαντώνης τὴν πορεία του ἔφτασε στὴν ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἁγία Μαύρα ἀκροθαλασσιά, μπαίνει στὰ καΐκια πὸ τὸν περίμεναν καὶ τραβάει ὀλόϊσα, γιὰ τὸ νησί. Σὰν μπῆκαν στὸ λιμάνι καὶ ἀποβιβάστηκαν τοὺς ὑποδέχθηκε με πολὺ φιλοφροσύνη ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος καὶ ὁ δεσπότης Ἰγνάτιος πὸ τοὺς εὐλόγησε. Ἀφοῦ δὲ τοὺς προσφώνησαν με διάφορους ἀρκετὰ ἐγκάρδιους καὶ ἐγκωμιαστικούς λόγους, τοὺς ὀδήγησαν στὰ σπίτια πὸ εἶχαν ὀρισθῆ γιὰ νὰ μείνουν. Τὰ παλληκάρια ἀπόθεσαν τὰ καριοφίλλια τους με τὴν ὑπόλοιπη ἀργυρῆ /⁴⁷ κι' ἐπίχρυση πανοπλία καὶ βγήκαν στὴν ἀγορά, περιτριγυριζόμενοι ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώ-

πων, πού θαύμαζαν τὸ σεμνὸ καὶ λεβέντικο παράστη-
μά τους.

Ἐπάρχουν μερικὲς γοητευτικὲς εἰκόνες πού εἶναι ἀδύνατο νὰ περιγραφοῦν μὲ ἀκρίβεια. Τέτοιες ἦσαν κι' ἐκεῖνες τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Κατσαντώνη ἀπὸ μέρους τοῦ στρατηγοῦ Παπαδόπουλου καὶ τοῦ δεσπότη Ἰγνατίου. Σὰν πέρασαν λίγες μέρες ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος τοὺς προσκάλεσε σ' ἓνα πολυτελέστατο γεῦμα σὲ μιὰ ἐξοχικὴ τοποθεσία τῆς Ἀγίας Μαύρας μαζί μὲ ἄλλους ἄρματωλοὺς, πού βρίσκονταν ἔπειτα ἀπὸ πρόσκλησή του ἐκεῖ, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους διακρινόταν καὶ ὁ ἐνδοξώ-
τερος τῶν ἄρματωλῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης. Ὑστερα ἀπὸ τὸ φαγοπότι καὶ τὶς συνη-
θισμένες προπόσεις, ὁ στρατηγὸς σηκώθηκε καί, μὲ φωνὴ συγκινημένη, στὴν πατρικὴ του γλώσσα, εἶπε τὰ ἑξῆς: «Χαίρω πολὺ γιὰ τὴν πατρίδα μου ἔπειτα ἀπὸ τέσσερες αἰῶνες μαύρης σκλαβιάς ἔχει στοὺς κόλπους τῆς τέτοι-
ους πολεμιστῆς» καὶ ταυτόχρονα παρεκάλεσε τὸν Κατσαντώνη, προσαγορεύοντάς τον χιλιάρχο, νὰ τοῦ διηγηθῆ συνοπτικὰ τ' ἀνδραγαθήματα τοῦ καθενὸς χωριστὰ, γιὰ νὰ τοὺς βαθμολογήσῃ ἐπάξια. Ὁ Κατσαντώνης τότε σηκώθηκε κι' εὐχαρίστησε τὸν στρατηγὸ, τοῦ ἀπάντησε δὲ ὅτι κι' ὁ τελευταῖος τῶν συντρόφων /⁴⁸ του εἶναι καλλίτερος ἀπὸ τὸν ἴδιον (τὸν Κατσαντώνη) καὶ ὅ,τι κάνουν, τὸ κάνουν οἱ σύντροφοί του καὶ ὄχι αὐτός. Ὁ στρατηγὸς εὐχαριστήθηκε τότε γιὰ τὴν αὐταπάρνηση ποῦδειξε ὁ Κατσαντώνης, κι' ἄρχισε νὰ μιλάει μὲ θερμὴ μεταδίδοντας σαυτοὺς τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἑλλήνων, φλόγα πού φαίνεται ὅτι ἔκαιγε καὶ τὴν δική του τὴν καρδιά μιὰ πού κι' αὐτὸς

Στὸ γλέντι τῆς Λευκάδας ὁ Καποδίστριας κρατᾶει τὸν Κατσαντώνη ποὺ σέρνει πρῶτος τὸ χορὸ.

(Σκίτσο Θανάση Μπακογιώργου (1963).

ἦταν Ἕλληνας. Καὶ τὸ γλέντι συνεχίστηκε μὲ κλέφτικα τραγούδια ἀπὸ τὰ παλληκάρια τοῦ Κατσαντώνη. Στὸ ξάναμα πάνω τοῦ γλεντιοῦ ὁ Κατσαντώνης πῆρε ἓνα κομμάτι σπληνάντερο, ποὺ μὲ ἀπαράμιλλη δεξιότητα εἶχε φτιάξει ὁ ἴδιος, καὶ τὸ πρόσφερε στὸν στρατηγὸ λέγοντάς του: «Πρέπει νὰ φᾶτε ἀπ' αὐτό, γιατί ὁποιος τὸ τρῶει δὲν πεθαίνει ποτέ». Ὁ στρατηγὸς τὸ πῆρε καὶ τὸ ἔφαγε, γελώντας δὲ ἐρώτησε τὸν Κατσαντώνη τί ἐνοοῦσε μὲ τὰ λόγια του αὐτά. Ἐκεῖνος ἀμέσως τοῦ ἔδωσε τὴν ἐξήγηση ὅτι «ὄσοι τρῶνε σπληνάντερο δὲν

πεθαίνουν από φυσικό θάνατο στο κρεβάτι, αλλά σκοτώνονται στον πόλεμο». Η εξήγηση αυτή πολύ ευχαρίστησε το στρατηγό. Έτσι, ύστερα από πολύωρη διασκέδαση γύρισε καθένας στις δικές του ασχολίες με τη σκέψη αφοσιωμένη στα σχετικά με την προετοιμαζόμενη επανάσταση. Άλλά ο θεός αλλοιώς θέλησε να γίνουν τα πράγματα /⁴⁹.

Τούρκοι πιάνουν τον Κατσαντώνη. Βλπ. παρόντος σ. 47 κέξ.
(Από παλιά λαϊκή ξυλογραφία).

Η ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος ἤξευρε ὅτι γιὰ νάχη θετικὰ ἀποτελέσματα ἢ ἀπὸ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἐπανάσταση κατὰ τοῦ Σουλτάνου, θᾶπρεπε ὁ τελευταῖος αὐτὸς νάχη κάποιον μεγάλο ἀντιπερισπασμό. Ὁ πόλεμος ποὺ κηρύχτηκε σὲ κείνον τὸν καιρὸ ἀνάμεσα Ρωσίας καὶ Τουρκίας, θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν Παπαδόπουλο σὰν ἡ καταλληλότερη περίσταση γιὰ νὰ θέσῃ τὸ σχέδιό του σ' ἐνέργεια· ἔχοντας δὲ τὸν Κατσαντώνη βοηθὸ καὶ ὀδηγό, θὰ μπορούσε νὰ ὑψώσῃ ὁ ἴδιος ὁ στρατηγὸς τὴν σημαία τοῦ σταυροῦ στὶς κεντρικώτερες πόλεις τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας.

Εἶχε μάλιστα ὑπόψη του, ὅτι γι'αὐτὸν τὸν σκοπὸ θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποίησῃ ὀλόκληρο τὸ ρωσικὸ στόλο ποὺ βρίσκονταν στὶς διαταγές του, κι' ἔτσι θὰ ριχνόταν στὴν πολεμικὴ παλαίστρα, τῆς ὁποίας τὸ τέρμα ἦταν, ἐπὶ τοῦ παρόντος, βυθισμένο σὲ πέλαγος ἀβεβαιότητος καὶ στοῦ θεοῦ τὴν ἀδιόρατη βούληση*.

* Ὁ Τσάρος βέβαια ἐπιθυμοῦσε σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὴν ἀνάσταση τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ὄχι ὅμως σὰν κράτους ἀνεξάρτητου, ὅπως ἀξίωσαν ὁ Κατσαντώνης μὲ τὸν Παπαδόπουλο, ἀλλὰ ποὺ νᾶναι κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία του. Ἡ πολιτικὴ εὐνοια

Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος μὲ τὸν Κατσαντώνη ἐπι ἀρκετὰς μέρες εἶχαν μιλήσει καὶ καταστρώσει τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἑλληνικὴ παλιγγενεσία. Σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιό τους αὐτό, εἶχεν ἀποφασισθῆ ὅπως, μὲ τὴν συνδρομὴ τοῦ Κατσαντώνη καὶ τῶν ἄλλων ἀρματωλῶν, πρῶτα-πρῶτα χτυπηθοῦν τὰ Γιάννενα /⁶⁰. Πρὶν ἐφαρμοστῆ τὸ σχέδιο αὐτὸ ὁ Κατσαντώνης, μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ στρατηγοῦ, ξανανέβηκε στὰ Ἄγραφα γιὰ νὰ μεταφέρῃ στὴν Ἁγία Μαύρα ὄλους τοὺς τραυματισμένους συντρόφους του, ποὺ βρισκόνταν σὲ διάφορα μέρη. Ἐνῶ ὁμως βγήκε γιὰ νὰ κάμῃ αὐτὴν τὴν συγκέντρωση προσβλήθηκε ἀπὸ μολυσματικὴν ἀρρώστεια ἀνεξήγητα, γιατί ἐκεῖ πάνω τότε δὲν ὑπῆρχε ἐπιδημία τέτοιας ἀρρώστειας. Λένε πὼς ἀρρώστησε, γιατί εἶχε πολὺ λυπηθῆ γιὰ τὸν θάνατο τῶν συντρόφων του στὶς τελευταῖες μάχες. Ὑστερα ἀπὸ τὸ ἀτύχημά του αὐτό, ἀναγκάστηκε νὰ μείνῃ γιὰ νοσηλεῖα στὴν θέση Μοναστηράκι τῆς Εἰδρυτα-

τῆς Ρωσίας δὲν ἀπόβλεπε παρὰ μονάχα στὸ δικό της συμφέρον. Σωστὰ λοιπὸν καὶ ὁ ἀείμνηστος Ρήγας σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἠρωϊκὰ τραγούδια του μὲ τὰ ὁποῖα ξανάναβε τὰ αἰσθήματα τῶν ὁμογενῶν του σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, λέει :

*«Μὴν ἐλπίζετε εἰς ξένους καὶ υἱὸς νεοθευμένους ἢ
Πατρὶς νὰ λυτρωθῆ,
τῆς Ἑλλάδος ἢ πρὶν δόξα, μὲ τῶν τέκνων τῆς τὰ τόξα,
θέλει πάλιν ἐπιστρέφει, νέους ἤρωας νὰ στέψη»* /⁶¹.

νίας (1) μαζί με τὸν ἀδελφὸ του τὸν Χασιώτη καὶ με πέντε ἄλλους συντρόφους του. Τότε ἀνάθεσε τὴν ἀρχηγία στὸν τρίτο ἀδελφὸ του, στὸν πελώριο Λεπενιώτη, στὸν ὁποῖο, γιὰ χατήρι τοῦ Κατσαντώνη με εὐχαρίστηση ὑποτάχτηκαν ὅλοι οἱ σύντροφοί του. Ὁ νέος ἀρχηγὸς σύμφωνα με ἐντολὴ τοῦ Κατσαντώνη ἀρχισε νὰ τριγυρίζη με τὰ παλληκάρια του στὰ κοντινὰ μέρη κιαυτὸ θὰ ἐξακολουθοῦσε ὡς τὴν ἀνάρρωση τοῦ Κατσαντώνη, πὸ ὅλοι με ἀνυπομονησία περιμέναν.

Ἐκεῖ πάνω ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα νοσηλεύονταν ὁ Κατσαντώνης χωρὶς καμμιά γιατρικὴ βοήθεια, χρησιμοποιώντας σὰν φάρμακο μόνο τὸ κρὺο νερὸ καὶ τὸν ζωγόνο ἀέρα τῶν ἀγαπημένων του βουνῶν.

Ἦταν Αὐγούστος τῆς ἴδιας χρονιάς.⁽²⁾ Ὁ στρατηγὸς Ἄγος Μουχουρτάρης περιοδεύοντας τὰ Ἄγραφα εἶδο-

1. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Μοναστηράκι τοῦ τ. δήμου Ἄγραφων. Κατ' ἄλλους ὅμως καὶ κατὰ τὴν παράδοση τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ὁ Κατσαντώνης εἶχε καταφύγει γιὰ νοσηλεία κ' ἀνάρρωση στὴν «Σπηλιά» πὸ ἐκτοτε λέγεται «τοῦ Κατσαντώνη» καὶ πὸ βρίσκεται Β. Δ. τοῦ Μοναστηρακιοῦ καὶ ὅτι ἡ ἀρρώστεια του ἦταν βλογιά, μολονότι καὶ σ' αὐτὴν δπάρχουν ἀμφιβολίες. Eug. Yemeniz: Scènes et récits des guerres de l'indépendance - Grèce moderne - Paris 1869 σ. 51 - 52. Ν. Γ. Π ο λ ί τ ο υ: Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθῆναι 1914 σ. 73. Περισσότερα βλέπε στοῦ τέλους τοῦ παρόντος τὰ συμπληρωματικὰ σχόλια.

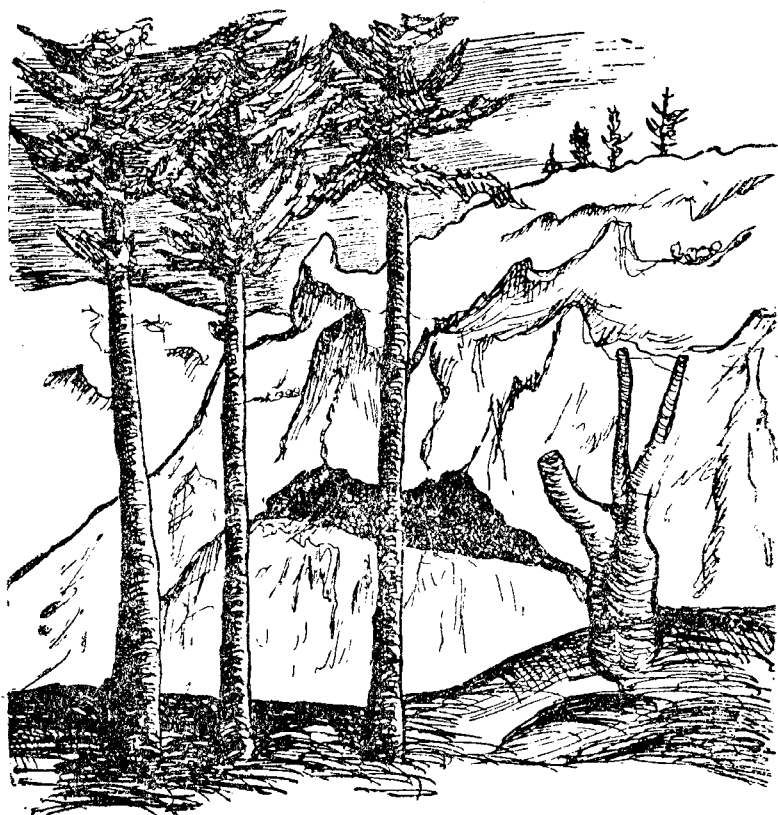
2. Πρόκειται γιὰ τὸ 1807, 1808, ἢ τὸ 1809 ὡς τὸ 1811; Οἱ χρονολογίες τῶν μαχῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κατσαντώνη χρειάζονται διερεύνηση. Δυστυχῶς δὲν ἐνδιαφέρθησαν γιὰ τὸ ξεκαθάρισμά τους ὅσοι ὡς τὰ σήμερα ἀσχοληθῆκαν με αὐτές.

ποιήθηκε από κάποιο γεωργό Γιάννη Γκούρλια⁽¹⁾, ότι ο Κατσαντώνης ήταν άρρωστος στο Μοναστηράκι κι' ότι είχε για φρουρά του μονάχα πέντε συντρόφους του⁽²⁾. Ο Μουχουρτάρης στο άκουσμα αυτό άστραψε από χαρά κι' άμέσως με τούς τετρακόσιους⁽³⁾ πού είχε μαζί

1. Ο Ν. Κασομούλης ως προδότη του καταφύγιου του Κατσαντώνη αναφέρει τον Θανάση Γκούρλια. Υποθέτω ότι αυτός θα ήταν ο πατέρας του Γιάννη, πού ύπέστη βασανιστήρια για να άποκαλύψη πού βρισκόταν ο άρρωστος Κατσαντώνης.

2. Σχετικά με την προδοσία και την αιχμαλωσία του άρρωστου Κατσαντώνη και του άδελφού του Χασιώτη οί πληροφορίες άντικρούονται. Άλλοι λένε ότι προδόθηκε από τον καλόγερο Καρδερίνη του μοναστηριού Άγ. Ιωάννου (Παλαιοκάτου-νου) (Κ. Ρά μ φ ο υ: 'Ο Κατσαντώνης κ.λ.π.'Αθήναι (1862 σ. 90), άλλοι καθώς ο Φ ρ α γ γ ί σ τ α ς, ο Τάσος Β ο υ ρ ν ά ς ('Αρματολοι και Κλέφτες, Κατσαντώνης ο άητός της Ρούμελης, Άθήνα 1956 σ. 268 κέξ.), από τον γεωργό ή βλαχοποιημένα Γκούρλια Θανάση ή Γιάννο, άλλοι, καθώς ο Κ. Ζ η σ ί ο υ («Ιστορικά σημειώσεις στο π. «Έβδομάς» Άθήναι 7]4]1885 σ. 176), και ο Eug. Y e m e n i z (Scènes et récits... όπου π. σ. 54-55) κ.λ.π. από μία γρηά Καρπενσιώτισσα πού γυρνούσε τ' Άγραφιώτικα βουνά για βότανα ή πού πήγαινε ψωμί στον άρρωστο και πιάστηκε από τούς Τουκαρβανίτες όταν, για να καλύψη την πράξη της,μάζεψε λάχανα, και τέλος μερικοί από μία τουρκογύφτισσα, πού άκουσε τó όνομά του να τó προφέρη ο Μοναστηρακιώτης Γκούρλιας (κατ' άλλους Παλαιοκατουνηιώτης) πού φιλοξέ-νούσε στο σπίτι του τον άρρωστο Κατσαντώνη. Είχαν φέρει καρπούζια για τον Κατσαντώνη, όταν ο μικρός γυιός του Γκούρλια πήγε να κόψη ένα, ο πατέρας του τού είπε; Μήν τά πειρά-ξεις αυτά είναι του Άντώνη. Άκουσε τó όνομα ή τουρκογύ-φτισσα και σέ μία στιγμή φαιδρής έρώτησης από έναν Άρβανίτη όμολόγησε πού ήταν... ο Άντώνης. (Π. Π ο υ λ ί τ σ α. «Περί Κατσαντώνη» στο π. «Νέος Κουβαράς» Άθήναι 1961 σ. 46-48.

3. Κατ' άλλους περί τούς 700.

Ἡ Σπηλιὰ τοῦ Μοναστηρακιοῦ—Ἀγράφων ὅπου ἄρρωστος βαρεῖα, αἰχμαλωτίστηκε ὁ Κατσαντώνης. §(Σκίτσο τοῦ Δ. Λουκόπουλου, ἀπὸ τὸ ἔργο του «Στὰ Βουνὰ τοῦ Κατσαντώνη», Ἀθήνα 1935, σ. 196).

του Ἀρβανίτες ἔτρεξε γιὰ νὰ πιάσῃ τὸν Κατσαντώνη καὶ παρὶ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου ἔφτασε στὸ Μοναστηράκι ὅπου τὸν κύκλωσε ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές.

Ὁ Κατσαντώνης μόλις σηκώθηκε ἀπὸ τὸν ὕπνο, χαράματα καθὼς συνειθίζε, ἄρχισε νὰ διηγίεται στὸν ἀδελφό του Χασιώτη καὶ στοὺς λοιποὺς συντρόφους του ἓνα ὄνειρο ἐκείνης τῆς νύχτας. Εἶδε ὅτι «θολὸ ποτάμι πέραγε, θολὸ κι' αἱματωμένο, καὶ πέρα δὲν ἐπέρασε...». Πρὶν τελειώσει τὴν διήγησιν τοῦ φριχτοῦ αὐτοῦ ὄνειρου /⁶², - ἦταν ἡ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος ἄρχισε νὰ ρίχνῃ τὶς πρώτες ἀχτίδες του—βρίσκεται μπρὸς στὸ ἀπαισιώτερο θέαμα. Ἦταν πολὺπλευρα κυκλωμένος ἀπὸ τοὺς Τουρκαρβανίτες ποὺ κραύγαζαν μὲ τὶς ἄγριες ἐκεῖνες καὶ βάρβαρες φωνές των, ποὺ ἀντηχοῦσαν ὀλόγυρά του: «Κάτω τάρματα ὀρὲ Κατσαντώνη!» χωρὶς ὅμως νὰ τολμοῦν νὰ πλησιάσουν. Ὁ Κατσαντώνης βλέποντας τὸν ὀλοφάνερο κίνδυνο κι' ὅτι μονάχα μὲ τὴ φυγὴ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ σωθῆ, καὶ μὴ μπορῶντας νὰ πολεμᾷ ὁ ἴδιος, ἐξ αἰτίας τῆς ἀρρώστειας του, διέταξε τὸν ἀδελφό του Χασιώτη (1) νὰ τὸν πάρῃ στοὺς ὤμους του κι' ἔτσι μὲ τὴν ἄμυνα τῶν, σὲ τακτικὴ ὑποχώρησιν, συντρόφων του, νὰ κατορθώσῃ καὶ σωθῆ φεύγοντας.

1. Ἡ παράδοσις μᾶς λέει ὅτι ὁ Κατσαντώνης ζήτησε ἀπὸ τὸν Χασιώτη νὰ τοῦ κόψῃ τὸ κεφάλι καὶ ὕστερα ὁ Χασιώτης πολεμῶντας μὲ τοὺς πέντε συντρόφους του νὰ διαφύγουν. Ἀλλὰ ὁ Χασιώτης δὲν ἀποδέχθηκε τὴν πρότασιν τοῦ Κατσαντώνη. Κατ' ἄλλους οἱ σύντροφοι τῶν δυὸ ἀδελφῶν ἦσαν τέσσαρες. (Σ. Ἰωάννου, Μεγάλαις μορφῆς τῆς Ἑλλην. ἱστορίας, Ἀθήνα, σ. ιε' στὸ κεφάλαιον «Κατσαντώνης».)

Ὁ Χασιώτης ἀμέσως παίρνει στοὺς ὤμους του τὸν Κατσαντώνη κι' ἄρχισε νὰ προχωρῆ, ἐνῶ μάταια ὁ Μουχουρτάρης περίμενε τὴν παράδοσή του. Τότε ὁ Μουχουρτάρης διέταξε ἀδιάκοπους πυροβολισμοὺς ἐναντίον του καὶ δυνάμωσε τὴν κύκλωσή του ἀπὸ κάθε μεριά. Βλέποντας ὁ Χασιώτης πὼς πιά ἦταν ἀδύνατο νὰ ὑποχωρῆ πολεμώντας, ἀφοῦ τοποθέτησε σὲ κάποια θέση τὸν Κατσαντώνη καὶ ἔπιασε τὰ κοντινὰ δέντρα, ἄρχισε νὰ μάχεται μαζί με τοὺς πέντε συντρόφους του ἐναντίον ὀλόκληρου τοῦ στρατοῦ τοῦ Μουχουρτάρη, ὁ ὁποῖος μάταια προσπαθοῦσε νὰ τοὺς σκοτώσῃ, λὲς καὶ ἡ ἀσπίδα τοῦ Κυρίου περισκεπάζοντας αὐτοὺς ὀλόγυρα /⁵³ τοὺς προφύλαγε. Στὴν μάχη αὐτὴ ποὺ κράτησε μιὰν ὥρα περίπου, σκοτώθηκαν οἱ πέντε σύντροφοι τοῦ Κατσαντώνη κι' ἀπόμεινε αὐτὸς μετὰ τὸν ἀδελφὸ του Χασιώτη, ὁ ὁποῖος μὴ θέλοντας μετὰ κανέναν τρόπο νὰ παραδοθῆ, πολεμοῦσε σὰν μανιακὸς μέχρις ὅτου πληγώθηκε κι' αὐτὸς στὸ μηρὸ κι' ἀναγκάστηκε νὰ ὑποκύψῃ στὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους σκοτώθηκαν περισσότεροι ἀπὸ εἴκοσι. Μόλις πιάσανε τὸν Κατσαντώνη ὁ Μουχουρτάρης διέταξε νὰ ριχτῆ μιὰ μπαταριά ὡς δεῖγμα μεγάλου κατορθώματος. Στὸ ἄκουσμά της οἱ σύντροφοι τοῦ Κατσαντώνη, ποὺ βρισκόνταν στὴ θέση Κρέντζια,⁽¹⁾ τρεῖς περίπου ὄρες ἀπὸ τὸ Μοναστηράκι, γέμισαν ἀπὸ θλίψη, γιατί ἀπὸ τὴν πείρα τοὺς ἤξευραν, ὅτι αὐτὸ γιὰ τοὺς Ὁθωμανοὺς σήμαινε κάποιο πολὺ μεγάλο κατόρθωμα, ποὺ στὴν προκείμενη περίπτωση, ὑπολογίζοντας τὴν ἀπό-

1. Ἄσφαλὸς θὰ πρόκειται γιὰ τὴν Κρέντη Κερασόβου τ. δήμου Ἀγραιῶν.

σταση από εκεί που άκούστηκε η μπαταριά, δέν μπορούσε νάναι άλλο από τὸ πιάσιμο τοῦ Κατσαντώνη. Για μιὰ στιγμή ἔσκυψαν τὰ κεφάλια των, ἀλλὰ ἀμέσως τὰ σήκωσαν, ἀλληλοκουτάχτηκαν καὶ σὰν ἕνας ἄνθρωπος, σὰν ἀπὸ κοινὸ σύνθημα, ὅλοι μαζί ἔβγαλαν μιὰ δυνατὴ φωνὴ καὶ εἶπαν: «Ἐμπρὸς πᾶμε γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦμε τοὺς Τούρκους καὶ γιὰ νὰ πάρουμε μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια τους ἔστω καὶ νεκρὸ τὸν ἀρχηγό μας». Ἀμέσως πετοῦν κάτω τὶς κάπες των καὶ τρέχουν/⁵⁴ ὅσο μποροῦν γρηγορώτερα γιὰ τὸ Μοναστηράκι ὅπου νοσηλεύεταν ὁ Κατσαντώνης. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐπρόλαβαν, γιατί προτοῦ φτάσουν στὸ Μοναστηράκι ὁ Ἅγιος Μουχουρτάρης συνοδεύοντας τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ Κατσαντώνη καὶ Χασιώτη τράβηξε γιὰ τὸ Καρπενήσι, κι' ἔτσι ἀπόφυγε νὰ συμπλακῆ μὲ τοὺς λοιποὺς Κατσαντωναίους. Τότε ἔτρεξαν ὅσο μποροῦσαν ταχύτερα κι' ἀκολουθώντας τὰ χνάρια τοῦ Μουχουρτάρη ἔφτασαν ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Καρπενησιοῦ ἀπὸ ὅπου περίλυποι ξαναγύρισαν στὰ λημέρια τους, γιατί διεπίστωσαν ὅτι ὁ Μουχουρτάρης εἶχε πιά μπῆ μέσα στὴν πολιτεία (1).

1. Ἐδῶ γεννιέται τὸ ἐρώτημα ἂν ὁ Μουχουρτάρης συνοδεύει τὸν Κατσαντώνη καὶ τὸν ὀδήγησε στὰ Γιάννενα μέσω Καρπενησιοῦ ἢ κατ' εὐθείαν μέσω τῆς γέφυρας Τατάρνας, Βάλτου κ.λ.π.; Ἐν παραδεχτοῦμε ὡς ἀκριβῆ τὴν πληροφορία τοῦ Φραγγίστα, ἢ συνοδεία θὰ πῆρε τὸ δρόμο ἀπὸ Μοναστηράκι στὸ Μάραθο - Ἅγ. Δημήτρη - Χρύσου - Γέφυρα Βίνιανης - Στένωμα Καρπενήσι, ἐνῶ ἡ κλέφτικη ὁμάδα (λένε ὅτι ἦταν τοῦ Καραϊσκάκη) ποὺ ἔτρεξε γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Κατσαντώνη ἀπὸ τὴν Κρέντη - Κερασόβου, πέρασε τὸν Ἅγραφιῶτη καὶ μέσω Σύχνικου, ἔφτασε στὴ σπηλιὰ τοῦ Μοναστηρακιοῦ, ἔτσι ποὺ

Ὁ Μουχουρτάρης πλησιάζοντας στὰ Γιάννενα ἔστειλε ἕκτακτο ἀγγελιαφόρο πὸν μὲ ἀπίστευτη γρηγοράδα ἔτρεξε ὡς τὸν ἄγριο σατράπη τῆς Ἡπείρου Ἀλὴ Πασά γιὰ νὰ τοῦ γνωστοποιήσῃ τὸ μεγάλο του κατόρθωμα. Στὸ ἄκουσμά του ὁ Ἀλὴς πλημμύρισε ἀπὸ ἀνείπωτη χαρὰ. Ἡ εἶδηση γρήγορα διαδόθηκε ἀπὸ τ' ἀνάκτορα σ' ὀλόκληρη τὴν πόλη τῶν Γιαννίνων καὶ τοὺς μὲν Τουρκαλάδες γιόμισε μ' ἀνέκφραστη χαρὰ τοὺς δὲ Χριστιανούς μὲ βαθεῖα συγκίνηση καὶ λύπη.

δὲν ἦρθε καθόλου σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ τμῆμα τοῦ Μουχουρτάρη. Φυσικὰ μὲ τὴν τέτοια πορεία του ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ προλάβῃ τὴν συνοδεία τοῦ Μουχουρτάρη. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἐκδοχὴ ἀπὸ τὴν παράδοση (κ. Ἡλίας Χορμόβας ἀπὸ τὸν Μάραθο), πὸν μᾶς λέει ὅτι ἡ συνοδεία τοῦ Μουχουρτάρη μὲ τοὺς Κατσαντώνη καὶ Χασιώτη πέρασαν στὴ Βούλπη ὅπου τὸν Κατσαντώνη κατέβασαν ἀπὸ τὸ φορτηγὸ ζῶο πὸν τὸν μετέφερε, καὶ κάθησαν σ' ἓνα πεζούλι νὰ ξαποστάσουν μπροστὰ στὸ μαγαζὶ τοῦ χωριοῦ. Ἀκριβῶς σ' ἐκείνη τὴ στιγμῇ, ἀγναντεύοντας ὁ Κατσαντώνης τ' ἀπέναντί του ἀγραφιώτικα βουνά, μὲ πόνο τὰ χαιρέτισε τραγουδώντας ἐκεῖνο τὸ περίφημο: «Ἔχετε γειὰ ψηλά βουνὰ καὶ δροσερὲς βρυσούλες». Ἀλλὰ ἂν εἶναι ἀληθινὴ αὐτὴ ἡ παράδοση, ἐρευνητέον πότε πέρασε ἀπὸ τὴν Βούλπη ἡ συνοδεία τοῦ Κατσαντώνη ὅταν, κατ' εὐθείαν ἀπὸ Μοναστηράκι, τράβηξε μέσω Βάλτου γιὰ τὰ Γιάννενα, ἢ ἐπιστρέφοντας ἰσχυρότερη σὲ στρατιῶτες ἀπὸ τὸ Καρπενήσι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ πέρασε, γιὰτὶ πιστεύω ὅτι μιὰ τέτοια ἀξιόλογη λεπτομέρεια δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ εἶχε ξεφύγῃ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ γέρο Φραγγίστα. (Βλπ. καὶ Δ. Λουκόπουλου: «Στὰ βουνὰ τοῦ Κατσαντώνη» σ. 200 ὅπου ὁ Θ. Σκουρλῆς ἀναφέρει ἀπὸ παράδοση, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἔτρεξε γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Κατσαντώνη, ἀλλὰ δὲν τὸν πρόλαβε.

Πρὶν μὴ στὰ Γιάννενα ὁ Μουχουρτάρης μὲ τοὺς ξακουστοὺς τούτους αἰχμαλώτους, ὀλόκληρη ἢ πόλη βγήκε νὰ τὸν ὑποδεχθῆ, κ' ἔτσι μῆκε θριαμβευτικά, γιομάτος ἀλαζωνία γιὰ τὸ κατόρθωμά του καὶ κάτω ἀπὸ τὶς ἐπευφημίες καὶ τοὺς γιορταστικούς κρότους τῶν πυροβόλων. Ἄφου τοποθέτησε τὸν Κατσαντώνη καὶ τὸν Χασιώτη σὲ κάποιο σπίτι μὲ ἀσφάλεια καὶ μὲ ἀρκετὴ φρουρά, ἔτρεξε νὰ παρουσιαστῆ στὸν Ἄλῃ πασά, πού τὸν δέχτηκε ἐγκάρδια καὶ συνάμα τοῦ πρόσφερε διάφορα πολύτιμα δῶρα. Σὰν ἄκουσε ὁ Ἄλῃς τὴ διήγηση τοῦ Μουχουρτάρη γιὰ τὸν τρόπο πού συνέλαβε τὸν Κατσαντώνη καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση τοῦ Χασιώτη, διέταξε νὰ τοὺς φέρουν μπροστά του. Ὅταν ἀντίκρουσε τὴν ὑπερήφανη καὶ στρατιωτικὴ μορφή τοῦ Κατσαντώνη τὴν κεραυνοβόλο ματιά του τὰ μαῦρα σὰν τὰ φτερά τοῦ κόρακα μαλλιά του, τὴν μαυρισμένη φουστανέλλα του, πάνω στὴν ὁποία ἄλλοτε ἄστραφτε ἡ ἀργυρῆ κι' ἐπίχρυση πανοπλία του, καὶ γενικὰ τὸ ψηλὸ ἀνάστημά του (1), ἀποφάσισε νὰ μὴν τὸν σκοτώσῃ λέγοντας: «εἶναι κρίμα νὰ φονευθῆ τέτοιο παλληκάρι!» κι' ἔδωσε διαταγὴ νὰ τὸν βάλουν σὲ κάποιο σπίτι μὲ στρατιωτικὴ φρουρὰ μέχρι νεώτερης διαταγῆς του. Οἱ συγγενεῖς ὅμως τοῦ Βεληγκέκα καὶ τῶν λοιπῶν δερβεναγά-

1. Σύμφωνα μὲ ἄλλες πληροφορίες ἀπὸ παράδοση (γρηὰ Τάτσενα Μπαλωμένου ἀπὸ τὸ Μύρεσι, πού πέθανε πάνω ἀπὸ 110 χρονῶν), ὁ Κατσαντώνης ἦταν ἄριστος στὴν σκοποβολή καὶ στὸ λιθάρι, εἶχε δὲ λεπτὴ, ἀλλὰ δυνατὴ φωνή καὶ ἦταν μετρίου ἀναστήματος. Ὁ Rouqueville (Ἱστορία τῆς ἀναγεννήσεως Ἑλλάδος Ἀθῆναι 1820. Μετ. Ξ. Ζυγούρα τ.Α' σ.149) ἀναφέρει ὅτι ὁ Κατσαντώνης εἶχε «μικρὸ ἀνάστημα καὶ ἀδύνατη φωνή».

δων πού σκοτώθηκαν από τὸν Κατσαντώνη, οἱ ὁποῖοι «ἔπνεον μένεα» ἐναντίον του, σὰν ἄκουσαν ὅτι ὁ Ἄλῆς σκόπευε νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴ ζωὴ, παρουσιάστηκαν μπροστά του καὶ ζητώντας ἐκδίκηση, τὸν παρακαλοῦσαν γονατιστοὶ /⁵⁸ γιὰ νὰ τὸν ἐκτελέσῃ. Μάλιστα γιὰ νὰ πετύχουν τὸν σκοπὸ τους ἔβαλαν καὶ διαφόρους μεσίτες αὐλικούς πού κατέπεισαν τὸν Ἄλῆ πασὰ ὄχι μόνο γιὰ νὰ σκοτώσῃ τὸν Κατσαντώνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ διατάξῃ, ὅπως, πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, τοῦ συντρίψουν τὰ πόδια.

Ἦταν παραμονὴ τοῦ Πάσχα πού τοὺς πῆραν οἱ δήμιοι καὶ τοὺς μετέφεραν στὸν «ἐπὶ τούτῳ» προσδιορισμένο πλάτανο, κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τοῦ ὁποῖου βρισκόνταν ἓνα σφυρὶ κι' ἓνα ἀμόνι γιὰ τὰ βασανιστήριά τους. Πρῶτα ἀποκεφάλισαν τὸν Χασιώτη καὶ ὕστερα σύντριψαν τὰ πόδια καὶ τὰ σκέλη τοῦ Κατσαντώνη, ὁ ὁποῖος ἔζησε σὰν ἥρωας καὶ πέθανε σὰν μάρτυρας.

Σὲ ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ βασανισμοῦ του, ἔδειξεν ὁ μεγάλος αὐτὸς πρωτοπόρος ἀγωνιστὴς καὶ μάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, ἀφάνταστη γενναιότητα καὶ καρτερία, χωρὶς ἀπὸ τὰ χεῖλη του νὰ βγῆ μιὰ λέξη γογγυσμοῦ γιὰ τὰ ἀνήκουστα βασανιστήρια καὶ τοὺς φριχτοὺς πόνους πού ὑπέφερε (').

1. Λένε ὅτι στὶς τραγικὲς ἐκεῖνες στιγμὲς ὁ Κατσαντώνης ἔχοντας ὑπόψη του ὅτι ὁ Ἄλῆ πασὰς πού διέταξε τὴν ἐκτέλεσή του, πίστευε πὼς εἶχε κρυμμένο θησαυρὸ πού δὲν τὸν ἀποκάλυψε, περιφρονητικὰ στὸ παραλήρημά του ψιθύρισε: «Ἔρμα γρόσια! Ἔρμα γροσια!» (βλ. Γ. Δ. Κ (ο ρ ο μ η λ ᾱ) «Κατσαντώνης» στὴ Μεγ. Ἐγκυκλ. Πυρσοῦ, Ἀθῆναι (1930) Δ' σ. 131-132). βλ. Ἄριστ. Β α λ α ω ρ ῖ τ ο υ : τὴν ἐπομένῃ ὑποσημείωση.

Τὸ μαρτύριο αὐτὸ τοῦ Κατσαντώνη περιγράφει ὁ Βαλαωρίτης ⁽¹⁾ στὰ «Μνημόσυνά» του μὲ τοῦτο τὸ ποίημά του :

Ο ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ

«Ἐσεῖς ὄπου τὸν εἶδατε ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
σταυραητοὶ καὶ πέρδικες, ξεφτέρια, χελιδόνια,
ἐλάτε νὰ τοῦ στήσετε τραγοῦδι μοιρολόγι.

Τὸν Κατσαντώνη πιάσανε, κλᾶψτε πουλιά μου, κλᾶψτε.

- 5 Ἔνας παπᾶς τὸν πρόδωκε! Μαχαίρι νὰ τοῦ γένη
ἢ κοινωνιὰ πὸν τῶβαφε τᾶφωρισμένο στόμα,
θηλειὰ κι' ἀστρίτης στὸ λαιμὸ τᾶγιο του πετραχῆλι,
νὰ μὴ βρεθῆ πνευματικός νὰ τὸν ξεμολογήση
κι' ἀγαπημένα δάχτυλα τὰ μάτια νὰ τοῦ κλείσουν!
- 10 Τὸ γκαρδιακὸ τᾶδέρφι του, ὁ Γιώργος ὁ Χασιώτης,
ἔξυπνος ἀκορμαίνεται, κραιμᾶτ' ὁ Κατσαντώνης.
Ἢ εὐλογία τὸν ἔψησεν, ἢ θέρμη τὸν ἀνάπτει.
—Ἐύπν', ἀδερφέ μου, ξύπνησε, στὸν ὦμο νὰ σὲ πάρω·
πλακῶσανε οἱ λιπίδες καὶ θὰ μᾶς πιάσουν σκλάβους.
- 15 —Τρὲχ', ἀδελφέ μου, γλύτωσε, μὴ μὲ ψυχοπονιέσαι.
Κι' ἂν μ' ἀγαπᾶς καὶ πιθυμᾶς νὰ πάω φχαριστημένος,
κόψε μου τὸ κεφάλι μου, μὴ μοῦ τὸ πάρ' ὁ Ἀράπης,
καὶ φέρ' το πάνω στ' Ἄγραφα καὶ διάλεξ' ἓνα βράχο
καὶ δός του το νὰ τὸ φορῆ, κορφή του νὰ τὸ κάμῃ,

1. Πρβλ. Ἄριστ. Βαλαωρίτου: Ποιήματα, Ἀθῆναι 1925 (ἔκδ. Μ. Σαλιβέρου Α. Ε.) σ. 41 κέξ. Ὁ Φραγγίστας εἶχε δημοσιέψει στὴν ἔκδοσή του (1862) ἀπὸ τοὺς 75 στίχους τοῦ ποιήματος τοῦ Βαλαωρίτη μόνο τοὺς 38. Γιὰ χάρη τῶν ἀναγνωστῶν ποὺ τυχὸν δὲν ἔχουν τὰ ποιήματα τοῦ Βαλαωρίτη, θεωρήσαμε σωστὴ τὴν ἐδῶ ἐπαναδημοσίευση ὀλόκληρου τοῦ ὠραίου αὐτοῦ ποιήματος. Μόνο ποὺ τὸν Κατσα. δὲν τὸν ἐπρόδωκε παπᾶς.

- 20 νὰ τὸ φορῆ, νὰ τὸ βαστᾶ σὰν περικεφαλαία.
 "Ἐλ", ἀδερφέ μου, γρήγορα, γρήγορα νὰ μὲ κόψης,
 νὰ πάγω κεῖ ψηλὰ ψηλά, νὰ φύγω δῶθε μέσα,
 νᾶρχονται μαῦρα σύγνεφα, νᾶρχοντ' ἀστροπελέκια
 νὰ μοῦ θυμᾶνε τὸν καπνὸ, νὰ μοῦ θυμᾶν τὴ λάμψη
- 25 τοῦ τουφεκιοῦ μου πόρφρανὸ στὰ χέρια σου θὰ μείνη.
 Νὰ τ' ἀγαπᾶς νὰ τὸ φιλῆς, νὰ τῶχης σὰν ἀδέρφι.
 Ὁ Γιῶργος ἐκατάλαβε πὼς τ' ἀνεβαίν' ἡ θέρμη,
 τὸν ἄρπαξε στὸν ὤμο του κι' ἀπ' τὴ σπηλιὰ πετιέται.
 Ἐπῆρε τὸν ἀνήφορο, στὸ ξάγναντο προβαίνει,
- 30 ἐξῆντα βλέπει Τσάμιδες ποὺ τὸν ἐκνηγοῦσαν.
 Κάθε φορὰ ποὺ σίμωναν, ἔστερε μετερίζι
 τοῦ Κατσαντώνη τὸ κορμὶ κι' ἄδειαζε τᾶρματά του.
 Χαρὰ στὴ μάνα πῶκαμε παιδιὰ τέτοια λειοντόρια.
 Ἔτσι κνηγηθήκανε τὰ δυὸ πιστὰ τᾶδέρφια
- 35 ὅσο ποὺ βγῆκε ὁ αὐγερινὸς κι' ἀχνίσανε τᾶστέρια.
 Τότε λαβῶθηκε βαρειά ὁ Γιῶργος στὸ ποδάρι,
 καὶ τοὺς ἐπιάσαν ζωντανούς, στὰ Γιάννινα τοὺς φέραν.
 Καὶ μιὰν ἀγῆ στὸν Πλάτανο ποὺ ἀπὸ μικρὸ κλωνάρι¹⁾
 ἐχόντρυνε κ' ἐπλάτυνε, βυζαίνονοντας τὸ αἷμα,
- 40 τὴν ὥρα τοὺς τὴν ὕστερη, βαρειά σιδερωμένα
 τοῦ Βάλτου, τοῦ Ξηρόμερου τὰ δυὸ θεριὰ προσμένουν.
 Χίλιων λογιῶνε σύνεργα, δαυλιά, σφυρὶ κι' ἀμόνι
 σκόρπια στὸ χῶμα βρίσκονται κ' ἐκεῖνοι τὰ τηρᾶνε.
 Ὁ Γιῶργος σὰν κι' ἐδάκρυσε γιὰ τὸ γλυκὸ του ἀδέρφι.
- 45 Τοῦ Κατσαντώνη μιὰ ματιὰ, κ' ἐστέρεψε τὸ δάκρυ.
 Κ' ἐκεῖ ποὺ διηγούντανε τῆνα τᾶδέρφι στ' ἄλλο

1) Πρόκειται γιὰ τὸν ἱστορικὸ πλάτανο τῶν Γιαννίνων κάτω
 ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐκτελέστηκαν πολλοὶ ἥρωες.

- τὰ περασμένα νειῶτα τους, τὴν κρούα τὴ βρυσούλα,
τὸ φόβο τοῦ ἼΑλῆπασα, τοῦ Γκέκα τὴ λαχτάρα,
ἔξαφν' ἀστράφτ' ἓνα σπαθὶ καὶ γέρον' ἓνα κεφάλι.
- 50 «Χριστὸς ἀνέστη, πλάκωσε!» φωνάζ' ὁ Κατσαντώνης,
κ' ἓνα φιλή, στερονὸ φιλή ἀπὸ μακρονὰ τοῦ ρίχνει.
Μὲς τὰ κλαριά τοῦ πλάτανου, μὲς τὰ χλωρὰ τὰ φύλλα
σὰν νᾶταν στὸ λημέρι τῆς, ἐκρύφτηκ' ἡ ψυχὴ του,
κ' ἐκύταζε τὸν ἀδερφὸ ποδὶ τότε μαρτυρεῖουν.
- 55 Δυὸ γύφτοι τὸν ἐστρώσανε δεμένονε στ' ἀμόνι
κι' ἀρχίσανε μὲ τὸ σφυρὶ νὰ τότε πελεκᾶνε.
Σκλήθραις πετᾶν τὰ κόκκαλα, σκορπᾶνε τὰ μεδούλια
νεῦρα, κομμένα κρέατα σέρνονται σὰν ξεσκλίδια,
καὶ κειὸς τηράει τὸν οὐρανὸ καὶ γλυκοτραγουδαίει·
- 60 «Χτυπάτε, πελεκᾶτε με' σκυλιά, τὸν Κατσαντώνη
δὲν τὸν τρομάζει ἼΑλῆπασας, φωτιά, σφυρὶ καὶ ἀμόνι».
Μιὰν ὥρα πελεκοῦσανε, τὰ χέργια τους δειλιάζουν,
οἱ γύφτοι βαρεθήκανε καὶ τὸ λαιμὸ του κόβουν.
ἸΑνοιγοκλοῦσ' ὁ λάρυγγας, μαῦρο πετᾶ τὸ αἶμα
- 65 καὶ μὲς στὸν κόκκινὸ τ' ἀφρό, μὲς στὴ βραχνὴ γαργάρα
μισοκομμέν' ἀκούονται τοῦ τραγουδιοῦ τὰ λόγια:
«Χτυπάτε, πελεκᾶτε με' σκυλιά, τὸν Κατσαντώνη
δὲν τὸν τρομάζει ἼΑλῆπασας, φωτιά, σφυρὶ κι' ἀμόνι».
ἸΟ πλάτανος σὰν ἔνοιωσε στὴ ρίζα του τὸ αἶμα,
- 70 ἀλαίμαργα τὸ ρούφηξε νὰ μὴ τὸ πιῆ τὸ χῶμα,
κ' ἐστοίχειωσε κ' ἐθέριεψε κι' ἀπλωσε τὰ κλωνάρια
τόσο χοντρὰ κι' ἀτάραγα καὶ τόσο φουντωμένα,
ποδὶ τᾶβλεπ' ὁ ἼΑλῆπασας τὴ νύχτα στῶνειρό του
κ' ἐφώναζε κ' ἐλάμπαζε μὴν ἔλθ' ἐκεῖν' ἡ μέρα
- 75 ποδὶ τὰ κλαριά τοῦ πλάτανου τὴν Πόλη θὰ πλακώσουν».¹⁵

Ἵστερα ἀπὸ τὸν μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Κατσαντώνη, ὁ πιὸ μέγας ποιητὴς τοῦ κόσμου, ὁ Λαὸς, τὸν τραγούδησε μὲ τὸ παρακάτω τραγούδι ποῦ θερμαίνει κά-
θε ἑλληνικὴ καρδιά :

«Τ' ἔχουν τῆς Γκούρας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκωμένα,
π' ὄχουν μεγάλη κορυφὴ στὰ σύγνεφα κρυμμένη ;
Μὴ τάχα μπόραις καὶ βροχαῖς, σεισμοὶ κ' ἀστροπελέκια,
τὰ παραδέρνουν ἄκοπα καὶ τὰ βαρυχτυπάνε !
Ἄρματωλὸς ἐξάκουστος, λιοντάρι τῶν Ἀγράφων,
εἰς τ' ὄνομά του ἔτρεμε ἡ γῆ ὅπου πατοῦσε.
Ὅταν περνοῦσε τὰ βουνὰ γέρναν ν' τὸν χαιρετήσουν,
Σκούζουν ἀετοὶ στὰ σύγνεφα, στὰ ἔλατα τ' ἀηδόνια.
Δένδρα, βουνά, καὶ σύγνεφα, λουλούδια καὶ γεράκια,
τρέμουν, σπαράζουν στ' ὄνομα τοῦ κλέφτη Κατζαντώνη !
Χαρὰ στὴ μάνα πῶκαμε τέτοιο παιδί λιοντάρι
Καὶ στ' Ἀγραφα ποῦ γένησαν τὸν ξακουσμένο κλέφτη,
Λυπήθηκε ὁ πλάστης μας τὸ σκλαβωμένο γένος,
Τὸν Κατζαντώνη ἔστειλε γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ
τὴν δύστυχη πατρίδα μας ποῦ ζωντανὴν ἐκράτει,
στὰ σιδηρένια νύχια τοῦ τὸ τρομερὸ θηρίο,
ὁ φοβερὸς Ἀλήπασας τσ' Ἀρβανιτιᾶς ὁ κλέφτης.
Ἦλιε στὸ κόσμο μὴ φανῆς, χορτάρια μαραθῆτε.
Ποτάμια πάψτε τὸ νερὸ κσι σεῖς βουνὰ ραγίστε.
Καὶ σεῖς λουλούδια τοῦ Μαῖοῦ πλέον μὴν πρασινίστε.
Ἐξακουσμένα Ἀγραφα, καὶ κλέφτικα λημέρια,
κλάψετε μὲ μαῦρα δάκρυα, φορέσετε τὰ μαῦρα.
Φεύγα τὴ γῆ ἐλευθεριά, ἀφοῦ ἡ γῆ σὲ διώχνει,
μαῦρο μανδύα φόρεσε κι' ἀνέβα στὰ οὐράνια.
Κι' οὔλα τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ, στεφάνι διαμαντένιο
βάλε τα στὸ κεφάλι σου τὸ χιλιοπικραμένο.
Ἔχε τὰ μαῦρα σύγνεφα γιὰ φοβερὸ σου θρόνο.
Ἔχε γιὰ μάτι ἀστραπή, σπαθὶ τ' ἀστροπελέκι.
Τὸν γυιὸ σου τὸν μονάκριβο τὸν κλέφτη Κατζαντώνη
ὅπου τὸν κόσμο τρόμαξε τὸ φοβερ' ὄνομά του,
τὸν πιάσανε καὶ ζωντανὸν στὰ Γιάννενα τὸν σέρνουν.

Τὸ γκαρδιακὸ ἀδέρφι του, ὁ Γιώργος ὁ Χασιώτης.
δεμένος μὲ τὰ σίδερα μαζῆ ἀκολουθᾷ,
καὶ τὴ Λαμπρὴ ἀνήμερα στὸ πλάτανο τοὺς σέρνουν.
ἽΟ Κατζαντώνης γύρισε καὶ λέγει τοῦ Χασιώτη,
«Καρδιά Χασώτη μ' ἀδερφε καὶ μὴ λιγοκαρδίζης,
ἐκάμαμε τὸ χρέος μας σὰν ἄξια παλληκάρια.
Τὰ Ἄγραφα ποτίσαμε μὲ ἀρβανίτων γαῖμα,
Ποτὲ δὲν ἐδειλιάσαμε· στὸ θάνατό μας τώρα,
βάλλε καρδιά ἴπο σίδερο καὶ θάνατο μὴ τρέμης.
Σήμερα Γιώργο, ὁ Χριστὸς ἀνέβη στὰ οὐράνια,
καὶ σὰν μᾶς σφάζουν σήμερα, στοὺς οὐρανοὺς θὰ πᾶμε !»
«Ποῦσαι ἀδέρφι μου πιστό, καὶ μένε Λεπενιώτη,
Καὶ σὺ Φραγγίστα μ' ἀδερφε, πιστό μου παλληκάρι,
Ἐμᾶς θὰ μᾶς σκοτώσουνε, καὶ σεῖς μένετε πίσω.
Τὸ γαῖμά μας ποῦ θὰ χυθῆ ἐκδίκησι ζητάει.
Μὴ πάψετε τὸν πόλεμο, καὶ μὴ λιγοκαρδησε.
Συνάξτε τὰ μπουλούκια μου τ' ἄξιά μου παλληκάρια,
καὶ πέστε τους ἂν μ' ἀγαπᾶν, τὸ γαῖμά μου νὰ πάρουν·
Τί κι ἂν ἐμεῖς πεθάνωμε ; Ἐσεῖς ποῦ μέντε πίσω,
τὴν δύστυχη πατρίδα μας νὰ τὴν ἐξεσκλαβώστε».

Κι' ἔτσι ὁ Κατσαντώνης ξέσχισε μὲν μὲ τὸ ἀντρί-
κιο του σπαθὶ τὸν μαῦρο πέπλο τῆς σκλαβιάς, δὲν⁶⁰ ἄ-
ξιώθηκε ὅμως ὁ λεοντόκαρδος καὶ πατριδολάτρης ἐκεῖ-
νος ἀρματωλός, νὰ ἰδῆ πραγματοποιούμενο τὸ χρυσὸ
ὄνειρό του, ποῦ κάθε μέρα γιόμιζε τὴν ψυχὴ του ἀπο-
μυστικὴν ἀγαλλίαση, δηλαδή δὲν εἶδε τὴν ἀπελευθέρωση
τῆς Πατρίδας του γιὰ τὴν ὁποία γεννήθηκε, ἀντρώθηκε,
πολέμησε καὶ πέθανε σὰν μάρτυρας μὲ τὸ ἱερὸ ὄνομά-
της στὰ χεῖλη του.

ΜΑΧΗ ΜΕ ΤΟΝ ΣΟΥΛΕΜΑΝ ΤΟΤΗ

Ἐπειτα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κατσαντώνη ὅσοι ἀπόμειναν ἀπὸ τοὺς συντρόφους του, ἀμέσως ὀνόμασαν ἀρχηγὸ τὸν ἀδελφὸ του Κώστα Λεπενιώτη, σὲ ἀνάμνηση τοῦ ἀγαπημένου τους Κατσαντώνη. Ὁ Λεπενιώτης σὰν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγία προσπάθησε νὰ φανῆ ἀντάξιος τοῦ ἀδερφοῦ του, τοῦ ὁποίου ἦταν ἀληθινὸς καὶ πραγματικὸς διάδοχος Ἔτσι, ὄχι μόνον δὲν κρυβόταν, ἀλλὰ ζητοῦσε πάντα τὴν εὐκαιρία νὰ συμπλακῆ μὲ τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἐκδικηθῆ τὸν ἀνελέητο φόνο τῶν ἀδελφῶν του καὶ νὰ δείξῃ ταυτόχρονα στοὺς συντρόφους του πὼς ἦταν ἄξιος γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ. Κατὰ τὸν Μάη τοῦ 1809 κι' ἐνῶ περνοῦσε τὴ μέρα του στὴν τοποθεσίαν Παπαδιά (1) διψώντας γιὰ τούρκικο αἷμα, εἰδοποίησε ἐπίτηδες μὲ κάποιον πεζὸ τὸν δερβέναγα Σουλεμάν Τότη, πὺ βρισκόταν στὸ χωριὸ /⁶¹ Δομιανοὶ ὅτι τὸν προσκαλεῖ σὲ μάχη. Ὁ δερβέναγας μόλις ἔλαβε τὴν εἰδοποίησιν αὐτὴ ἀπὸ τὸν ἀπεσταλμένο, πῆρε μαζί του τοὺς τριακόσιους Ἀρβανῖτες πὺ εἶχε στὶς δι-

1) Βρίσκεται στὸ ὄμωνυμό της βουνὸ Β.Δ. τοῦ Βελουχιοῦ (ὄψ. 1600) ἀνάμεσα στὰ χωριά Στένωμα, Παυλόπουλο, Τέρνοβο (Παπαδιά) καὶ Δομιανούς.

αταγές του κι' ανέχώρησε νύχτα για την Παπαδιά όπου ξφτασε στα χαράματα.

Ἐκεῖ παρατήρησε κάποιο χαράκωμα πού βρισκόταν σέ μιὰ θέση σχεδόν ἀπρόσιτη κι' ὅπου νόμισε πῶς θὰ ἦταν ὀχυρωμένος ὁ Λεπενιώτης. Ὁ Λεπενιώτης ὅμως εἶχε τοποθετήσει σ' ἐκεῖνο τὸ χαράκωμα εἴκοσι ἀπὸ τοὺς συντρόφους του στοὺς ὁποίους ἀπαγόρευε τὴν ἔξοδο πρὶν ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροὶ καὶ πρὶν ἐξορμήσει ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰ νῶτα. Στὸ μεταξὺ μὲ τοὺς ἄλλους πενήντα συντρόφους του κατέλαβαν τὰ δέντρα πού βρισκόνταν ἐκεῖ κοντὰ κι' ἔτσι παρασκευασμένοι γιὰ μάχη περιμέναν ἀνυπόμονα τὸν ἐρχομὸ τοῦ Σουλεϊμάν Τόττη, ὁ ὁποῖος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του ἐρχόταν μὲ θαυμαστὸ θάρρος, χωρὶς νὰ γνωρίζει τὸ στρατήγημα τοῦ ἀντιπάλου του. Ἄφου δὲ παρέταξε τὸν στρατό του, προχώρησε μὲ γενναιότητα καὶ διέταξε ἔφοδο κατὰ τοῦ χαρακώματος μὲ τοὺς συνειθισμένους ἀλλαλαγμοὺς τῶν Ἀρβανιτᾶδων. Ἐτσι οἱ τελευταῖοι, σὰν δόθηκε σὲ λίγο τὸ σημεῖο τῆς μάχης, ὄρμησαν ἀκράτητα κατὰ τοῦ ὀχυρώματος, ἐνῶ δὲ τοὺς ὑποδέχτηκε γενικὸς πυροβολισμὸς ἀπὸ κείνους πού βρισκόνταν σαυτὸ, ξαφνικὰ πυροβολεῖ κι' ὁ Λεπενιώτης ἀπὸ τὰ /⁹² νῶτα, ἀπ' ὅπου ὕστερα ὄρμᾳ μὲ ξεγυμνωμένο σπαθί. Ὁ Σουλεμάν Τόττης βλέποντας ὅτι βρέθηκε ἀνάμεσα σὲ δυὸ πυρά, ἀναγκάστηκε νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια. Ἐνῶ δὲ ἐξακολουθοῦσε ἡ καταδίωξη καὶ ἡ γενικὴ σφαγή, σὲ μιὰ στιγμή ἀκούστηκε ἡ τρομερὴ φωνὴ τοῦ Λεπενιώτη νὰ λέῃ: «Χτυπᾶτε στὸ κόκκινο πεσλί». Αὐτὴ ἦταν ἡ φορεσιὰ τοῦ Σουλεμάν Τόττη. Τότε ὀλόκληρο τὸ ἀσκέρι ἄρχισε νὰ ρίχνῃ τὰ βόλια ἀπάνω του. Δὲν πέρασαν παρὰ λίγα λεπτὰ κι' ὁ

δερβέναγας ἔπεσε αἰματοβαμμένος μὲ τρυπημένο ἀπὸ δέκα σφαῖρες τὸ στήθος του. Οἱ ἄλλοι Ἀρβανῖτες σὰν εἶδαν τὸν ἀρχηγό τους σκοτωμένο, διασκορπίστηκαν πέρα δῶθε. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς κύλισαν ἀπὸ τὸν κοντινὸ βράχο κι' ἔγιναν κομμάτια. Οἱ ὄπαδοὶ τοῦ ἰσλαμισμοῦ παραδίνοντας τὸ πνεῦμα στέναζαν κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τῶν συντρόφων τοῦ Λεπενιώτη ἐνῶ οἱ λάρυγγές των κόβονταν καὶ γουργούριζαν ἀνάμεσα σὲ ρέμματα ἀπὸ αἷμα.

Σ' αὐτὴ τῇ μάχῃ οἱ Κατσαντωναῖοι σκότωσαν καὶ τραυμάτισαν περισσότερους ἀπὸ ἐξήντα, τοὺς δὲ ὑπολοιποὺς καταδίωξαν ὡς τὸ χωριὸ Δομιανοί, στὸ ὁποῖο μπῆκαν καταντροπιασμένοι καὶ σὲ κακὰ χάλια. Οἱ Κατσαντωναῖοι κατάκοποι ξαναγύρισαν στὰ λημέρια τους καταματωμένοι καὶ γιομάτοι λάφυρα, πὺ τὰ ἔδειχναν μεταξύ τους. Ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν πληγωθῆ ἑλαφρὰ μονάχα πέντε.

Τὴν ὥρα πὺ μοίραζαν τὰ λάφυρα ξαφνικὰ ἀκούστηκε μιὰ ντουφεκιά ἀπὸ τὸν φύλακα σκοπὸ, πὺ εἰδοποιοῦσε ὅτι ἔρχονταν κι' ἄλλοι Τοῦρκοι. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὄπαδοὶ τοῦ δερβέναγα Ταϊργκέκα πὺ βρισκόταν μὲ τετρακόσιους Ἀρβανῖτες στὴ Βρύση τοῦ Καραμεμέτη, καὶ πὺ, σὰν ἄκουσε τοὺς πυροβολισμοὺς, ἔτρεξε γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν Σουλεμὰν Τότῃ. Ὅταν ὁμως ἔφτασε στὴν τοποθεσία «Παπαδιά» καὶ εἶδε τὸ αἱματηρὸ ἐκεῖνο θέαμα, τὸ φόνο τοῦ συναδέλφου του καὶ τῶσων ἄλλων γνωστῶν του Ἀρβανιτᾶδων, ἐννοίωσε τέτοια φρίκη, ὥστε δὲν ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ τὸν Λεπενιώτη πὺ τὸν περιμένε στὴν ἴδια θέση. Ἔτσι τῇ νύχτα ἀναχώρησε.

Ὁ Ἄλῃ πασὰς βλέποντας ὅτι ὁ Λεπενιώτης ἦταν ἐφάμιλλος τοῦ Κατσαντώνη καὶ ὅτι μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἐξοντώσῃ, γιὰ νὰ εἰρηνεύσῃ τὸν τόπο ἔδωσε ἀμνηστία, κατόπιν τῆς ὁποίας τὸν προσκαλοῦσε νὰ πάῃ νὰ τὸν συναντήσῃ καὶ τοῦ ὑποσχόταν τιμὴ, ζωὴ καὶ ἰδιοκτησία. Ὁ Λεπενιώτης μιὰ κι' ἔχασε τ' ἀδέρφια του καὶ βρισκόταν σὲ διαρκῆ καὶ συστηματικὴ καταδίωξη, νόμισε ὅτι ἡ ἐπιθυμία ποῦκαίγεε στὰ στήθια του γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατο τοῦ Κατσαντώνη, δὲν ἦταν δυνατὸ πρὸς τὸ παρὸν νὰ πραγματοποιηθῇ, καὶ ὅτι ἂν δεχόταν τὴν πρόταση τοῦ Ἄλῃ πασᾶ θὰ μπορούσε, κάτω ἀπὸ εὐνοϊκότερες συνθήκες, νὰ ὠφεληθῇ γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν πόθων του. Ἔτσι, ἀποφάσισε καὶ πῆγε μὲ τὰ παλληκάρια του.⁽¹⁾ Ὁ Ἄλῃς τότε αὐτὸν μὲν διώρισε γενικὸ ἄρματωλὸ ὀλοκλήρης τῆς περιοχῆς Ἀγράφων, ἀφήνοντας ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ μόνο πενήντα ἀπὸ τοὺς συντρόφους του (γιατὶ ὁ Λεπενιώτης δὲν ἔδινε ἐμπιστοσύνη στοὺς Ἀρβανίτες), τοὺς δὲ καλύτερους ἀπὸ τοὺς ἄλλους, διόρισε κολιντζίδες, ⁽²⁾ ἤτοι τὸν Καραϊσκάκη στὴ Σάμη, τὸν Τσόγκα στὴ Νευρόπολη, τὸν Φραγγίστα στὴν Ρεντίνα καὶ τὸν Παταριά στό Κιουχιστάνι. ⁽³⁾ Αὐτοὶ συγκέντρωναν στὰ χέρια τους ὅλες τὶς ἐξουσίες συμπεριλαμβανόμενης καὶ τῆς δικαστικῆς.

Ἄλλὰ ὁ αἰμοβόρος Ἄλῃ πασὰς, τὸν Λεπενιώτη, ἂν καὶ βρισκόταν στὴν ὑπηρεσία του, δὲν τὸν ἀνεχόταν νὰ εἶναι ζωντανός. Ἔτσι, ἀποφάσισε νὰ τὸν ἐξοντώσῃ μὲ μαμπεσιά, τὴν δὲ ἀπόφασίν του αὐτὴ πραγματοποίησε,

1) Ἄλλοι λένε πὼς πῆγε μονάχος του στὰ Γιάννενα κι' ἄλλοι πὼς δέχτηκε τὸ ἄρματωλικὸ χωρὶς κἂν νὰ παρουσιασθῇ στὸν Ἄλῃ.

2) Τμηματάρχης τοῦ ἄρματωλικιοῦ.

3) Πρόκειται γιὰ τὴν σημερινὴ Φουρνᾶ.

δυστυχῶς, Ἕλληνας πού λεγόταν Νίκος Θεός, (1) ὁ ὁποῖος ἐδολοφόνησε τὸν Λεπενιώτη στό χωριό Φουρνᾶ τὴν ὥρα πού ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά. Μετὰ τὴν δολοφονία τοῦ Λεπενιώτη ἔμειναν οἱ τελευταῖοι σύντροφοί του σᾶν ζωντανό λείψανο τῆς πού διαλύθηκε συντροφιάς τοῦ λεοντόκαρδου Κατσαντώνη· ἔμειναν σᾶν ζωηρὴ ἀνάμνηση τῶν ἀπαράμιλλων κατορθωμάτων τοῦ γίγαντα ἐκείνου καὶ προδρόμου τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας. /⁶⁵ Κι' αὐτό ὡς ὅτου ἄστραψε κι' ἔλαμψε, παίρνοντας φωτιὰ στά στήθια ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ σπῖθα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς λευτεριάς πού μετάδωσε ὁ Κατσαντώνης καὶ οἱ ἄλλοι ἄρματωλοί. Ἀπὸ τὴ Δακία ὡς τὸ Ταίναρο ἀκούστηκε ἡ κραυγὴ τοῦ λαοῦ πούσπαζε τὶς ἀλυσίδες τῆς σκλαβιάς του γιὰ νὰ τὶς κάνη τυραννοκτόνες μάχαιρες. Τότε ἀκριβῶς, ὅσοι ἀπόμειναν ἀπὸ τοὺς ἔνδοξους αὐτοὺς συντρόφους τοῦ Κατσαντώνη, πῆραν τὰ ὄπλα κι' ἔτρεξαν νὰ βοηθήσουν τὴν κοινὴ Πατρίδα πού εἶχεν ἀνάγκη ἀπὸ τὰ στιβαρά τους μπράτσα.

1. Ἡ δολοφονία τοῦ Λεπενιώτη ἐγίνε μαζί μὲ τὸν Γιαννάκη Κωστάκη τὸν πρὸχοντα τῆς Φουρνᾶς ἀπὸ τὸν πύργο τοῦ ὁποῖου πυροβολήθηκε ὁ Λεπενιώτης. Ὁ Νίκος Θεός καταγόταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Χρύσου τῆς Εὐρυτανίας καὶ εἶχε διατελέσει γραμματικὸς τοῦ τυράννου τῶν Γιαννίνων. Ἦταν γυιὸς τοῦ κοιζάμπαση τοῦ Χρύσου, Θεοῦ ἢ Τσάτσου ὁ ὁποῖος εἶχε ἀκόμη τέκνα: τὸν Κώστα, τὸν Καραγιώργο, τὸν Ρίζο, τὸν Γιάννη, τὸν Νίκο, τὸν Θόδωρο καὶ 4 θυγατέρες. (Βλπ. Λ. Καρασμάνη: Ἱστορικαὶ εὐρυτανικαὶ σελίδες, Λαμία 1931 σ. 107. Δ. Λουκοπούλου: Στὰ βουνὰ τοῦ Κατσαντώνη. Ἀθήνα 1935 σ. 128—129). Ὑστερα ἀπὸ τὴν δολοφονία τοῦ Λεπενιώτη, πού κατὰ χειρόγραφο τοῦ Κ. Γαλιῆ ἐγίνε τὸ Πάσχα τοῦ 1819, κατὰ δὲ ἄλλες ἐκδοχάς, πού θεωρῶ ὡς σωστότερες, τὸ 1815, οἱ Γ. Καραϊσκάκης, Γ. Τσόγκας, Βασ. Πάγκαλος καὶ Γιάννης Φραγγίστας ἔνωσαν τὶς ὁμάδες τῶν καὶ κράτησαν τὰ ἄγραφα ὡς πού σὲ λίγο ὁ Ἄλῃ πασὰς τοὺς ἀνεγνώρισε ὄπλαρχηγοὺς σαυτὰ καὶ στήν Ἀκαρνανία. Βλπ. Χ. Χατζηθάου: Ὁ Φουρνᾶς τῶν Ἀγράφων, Ἀθήναι 1959 σ. 19 καὶ Χριστοφ. Περαιβοῦ: Ἀπομνημονεῦματα πολεμικά, Ἀθήναι 1886, Β' σ. 29).

Γιομάτοι από την φλόγα του άγνου έρωτά τους για τη λευτεριά και μη ξεχνώντας τον μαρτυρικό θάνατο του Κατσαντώνη, ή μορφή του όποιου βρισκόταν αδιάκοπα μπροστά τους ζητώντας εκδίκηση, απόδειξαν στους τυράννους πώς, πολεμώντας πεθαίνει, όποιος άνατράφηκε κάτω από τον ίσκιο των έλατιών των Άγράφων και όποιος έμαθε να άγωνίζεται κάτω από τη νικηφόρα σημαία του Κατσαντώνη. Όλοι αυτοί είναι εκείνοι που βοήθησαν και συντέλεσαν όχι λίγο με τα άπαράμιλλα άνδραγαθήματά τους στον κοινό ύπέρ των όλων άγώνα του 1821. (1)

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΦΡΑΓΓΙΣΤΑ /⁶⁵

1. Σε συνέχεια της σελ. 65 ο συγγραφέας έχει «παροραμάτων διόρθωσιν» σε στίχ. 8, στην δε επόμενη σελίδα του 66 συνέχεια των «παροραμάτων». Από σελ. 67-74 έχει «Κατάλογον των συνδρομητών» από Λαμίαν 167 μεταξύ των όποιων υπάρχει και το όνομα του Κ. Ν. Σάθα, από την Άταλάντη 30, από Γαλαξειδι 28, από Στυλίδα 12, από Άμαλιάπολι 6, από Υπάτη 14, από Δωρίδα 36, από Άμφισσα 21, από Άράχωβα 1, από Μεσολόγγι 10, από Άγρίνιο 9, από Καρπενήσι 48, από Δαδι 10, από Δραχμάνι 10, από Σπερχειάδα 19, από Σκόπελο 11, από Άθήνα 47, από Πειραιά 6 και από Πάτρα 13, ήτοι σύνολο 495 συνδρομητών/74.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ Κ.Λ.Π.

(του ΠΑΝΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ)

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ — ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Στὴν ἐμπνευσμένη καὶ πλούσια σὲ πατριωτικὸ περιεχόμενον εἰσαγωγή του, (1) ὁ Ἑπαμ. Φραγγίστας, συγγραφέας τοῦ «Βίου τοῦ Κατζαντώνη», δίδοντας τὸ «παρὼν», ἀποδείχεται ἄξιος διάδοχος τοῦ γενναίου συναγωνιστῆ τοῦ Κατσαντώνη Γιάννη Φραγγίστα, γιατί παρ' ὅλη τὴν ταπεινόφρονα γνώμη του, σύμφωνα με τὴν ὁποία θεωροῦσε «ἀνώτερο τῶν δυνάμεων του» τὸ ἔργο τοῦτο ποῦ μᾶς ἀφῆκε, [μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τοῦ ἐκφράσουμε ἐγκάρδια γιὰ τὸ ὅλη μας τὴν ἐκτίμηση καὶ τὴν ἐδγνωμοσύνη. Καὶ δὲν θάταν ὑπερβολὴ ἐὰν προσθέσουμε, ὅτι ἂν ὁ Ἑπαμ. Φραγγίστας δὲν εἶχε μέσα του πατριδολατρικὰ ἰδανικὰ, ἂν ἦταν σὰν μερικὸς τετυμπόδες τῆς ἐποχῆς του, ποῦ καυτηριάζει ὁ Μακρυγιάννης, ἡ ἑλληνικὴ ἱστορικὴ βιβλιογραφία θὰ ἐστερεῖτο τοῦτης τῆς σημαντικῆς καὶ βασικῆς προσφορᾶς του γιὰ τὸν Κατσαντώνη, τὸν θρυλικὸ αὐτὸν πρόδρομο καὶ ἔθνομάρτυρα τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Ἔτσι, τόσο γιὰ τὸν Ἑπαμ. Φραγγίστα, ὅσο καὶ γιὰ τὸν πατέρα του, σωστὸ καὶ δίκην εἶναι νὰ δώσουμε λίγες βιογραφικὲς πληροφορίες, καὶ συνεχόμενα νὰ ριζώσουμε μιὰ πεταχτὴ ματιὰ καὶ στὰ λοιπὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου, θίγοντας μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα σημεῖα τῆς ζωῆς τοῦ Κατσαντώνη καὶ ὧσων ἀσχολήθηκαν με αὐτὴν· κιαυτό, ὡς ἐκεῖ ποῦ θὰ μᾶς ἐπιτρέψη ὁ περιορισμένος χῶρος τοῦ τελευταίου τοῦτου τυπογραφικοῦ, τὸν ὁποῖο γιὰ λόγους ἀνεξάρτητους ἀπὸ τὴν θέλησή μας, δυστυχῶς, δὲν μποροῦμε νὰ ξεπεράσουμε.

α) ΕΠΑΜ. Ι. ΦΡΑΓΓΙΣΤΑΣ. Γεννήθηκε περὶ τὸ τέλος τῆς τρίτης δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνα (1828;) στὴν Ἀγ. Τριάδα-Εὐρυτανίας ὅπου μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνα ἐγκαταστάθηκε.

1. Βλ. Εἰσαγωγή τοῦ παρόντος βιβλίου.

ἀπὸ τὴν Φραγγίστα (1) ὁ πατέρας του Γιάννης Φραγγίστας ἀπόστρατος τότε συνταγματάρχης τῆς φάλλαγος. Στὴν Ἁγία Τριάδα μὲ τὰ ἐξοχα βοσκοτόπια, ὁ πατέρας τοῦ συγγραφέα διατηροῦσε ποίμνια μὲ περισσότερα ἀπὸ 500 πρόβατα, εἶχε δὲ ἀγοράσει ἢ ἀπὸ τὴν Πολιτεία ἀποκτήσει ἐκεῖ ἀρκετὴ κτηματικὴ περιουσία. (2) Τὸ σπῖτι ποῦ γεννήθηκε ὁ Ἐπαμ. Φραγγίστας κήκε περι τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, ὁπότε ὁ πατέρας του μὲ ὀλόκληρη τὴν οἰκογένειά του κατέβηκαν στὴν Λαμία, ὅπου διέμειναν ἐπ' ἀρκετὸ χρόνο, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα στὴν Ἀθήνα.

ΕΠΑΜ. Ι. ΦΡΑΓΓΙΣΤΑΣ
1830; — 1914

Ὁ Ἐπαμειώνωντας ἐξάσκησε τὸ δικηγορικὸ ἐπάγγελμα στὴν Λαμία καὶ στὴν Ἀθήνα. Ἡ ἀγιατριάδιτικὴ κτηματικὴ περιουσία τοῦ Γιάννη Φραγγίστα ἀγοράστηκε ἀπὸ τοὺς Ἀγιατριάδτες. Ὁ κῆπος του ὅπου καὶ τὸ οἰκόπεδο τοῦ ἐρειπωμένου σπητιοῦ του, πούληθηκε στὸν

Χαραλ. Καραβίδα ποῦ ἔχτισε στὸν ἴδιο χώρο καινούργιο σπήτι, τὸ ὁποῖο περιῆλθε στὸν Γιάννη Π. Ταγκλῆ καὶ συνεχόμενα στὸν Βῆσσιο Γ. Ταγκλῆ.

1. Τὸ χωριὸ Φραγγίστα μὲ τοὺς δυὸ συνοικισμοὺς του καὶ τὰ δυὸ μοναστήρια του, τοῦ Σωτήρα καὶ τῆς Παναγίας, ἀναφέρεται στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας (1770 - 1790) ἀπὸ τὸν F. Rouqueville (Voyage de la Grèce, Paris 1826³ IV, p. 17 κέξ.) καὶ Π. Ι. Βασιλείου (Ἡ Ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἐπὶ Τουρκοκρατίας μὲ σύντομὴ ἐπισκόπησις τῆς ἱστορίας τῆς Βόρτυανίας, τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν Σχολῶν τῆς, Ἀθήνα 1960 σ. 37 - 43), ὅτι εἶχε 60 οἰκογένειες. Τὸ τοπωνύμιον λοιπὸν προὔπηρχε τῆς παρουσίας τοῦ Γιάννη Φραγγίστα. Ὅσο γιὰ τὴν προέλευσιν τοῦ τοπωνύμιου αὐτοῦ, δὲν ὑπάρχουν ἀδιαμφισβήτητες ἐξηγήσεις. Ἡ κατάληξίς του τὸ κατατάσσει στὰ σέρβικα ὅμως δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τοὺς Φράγγους καθὼς καὶ τὰ Φραγγιανὰ (Βραγγιανὰ).

2. Τίς πληροφορίες γιὰ τὴν διαβίωσιν κ.λ.π. τοῦ Φραγγίστα [στὴν Ἀγ. Τριάδα] ὀφείλω στὸν φίλον συμπολίτη κ. Θωμᾶ Καραπιπέρη τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ.

Ὁ Ἐπαμεινώντας πολιτεύτηκε στὴν Φθιώτιδα καὶ ὑπῆρξε ὡς νομάρχης στὴν Ἀχαιοήλιδα. Πέθανε πλήρης ἡμερῶν στὴν Ἀθήνα τὴν 19/12/1914. Παιδιά ἀπόχτησε τὸν Γιαννάκη δικηγόρο, καὶ στὸ διπλωματικὸ κλάδο τὸν Μέλτα, τοῦ ὁποῖου ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ γιουὺς εἶναι ὁ ὁμώνυμος μὲ τὸν συγγραφέα δικηγόρος Ἀθηνῶν, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ τόσο γιὰ τὶς φωτογραφίες ποῦ μοῦ χάρισε τῶν προγόνων του, ὅσο καὶ γιὰ μερικὲς ποῦ μοῦ ἔδωκε γιαντοὺς πληροφορίες.

β) **ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΡΑΓΓΙΣΤΑΣ**. Ὁ ἄξιος τοῦτος συμπολεμιστῆς τοῦ Κατσαντώνη γεννήθηκε τὸ 1776 στὴν Φραγγίστα - Εὐ-

ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΡΑΓΓΙΣΤΑΣ
1776 — 1856

ρυτανίας, ἀπὸ τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι τοῦ ἀπόμεινε τὸ ἐπώνυμο. Ἔχει ἀριθμὸ παλαιοῦ Μητρώου ἀγωνιστῶν 733, καὶ νέου 309. (1) Ὡς τόπος καταγωγῆς του σαυτὰ ἀναφέρονται τὰ Ἄγραφο. Σὺζυγο πῆρε τὴν ἀδελφὴ τοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνα γερουσιαστῆ Δημητρ. Χατζίσκου. Ὁ Κασομούλης νομίζω

1. Βλπ. Ἀρχειο χειρογράφων Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (Ἀθηνῶν).

ὅτι ἀπὸ παραδρομῆ ἀναφέρει, μὲ χρόνον γεννήσεως 1770 τὸν Νικόλαο Φραγγίστα ἀντὶ τοῦ Γιαννάκη. (1) Ἐπὶ ἀπόχτησε δυὸ γυιούς, τὸν Χαράλαμπο καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδα τὸν συγγραφέα τοῦ παρόντος ἔργου. Δὲν εἶναι γνωστὸ πότε πρωτοβγήκε στὸ κλαρί ὁ Γιάννης Φραγγίστας, καὶ γιὰ ποῖο λόγο. Καὶ ἂν ἀκολούθησε πρῶτα τὸ ἀσκέρι τοῦ Δίπλα, ποῦ εἶναι τὸ πιθανώτερο, ἢ κατατάχθηκε ἀπ' εὐθείας στὴν κλέφτικη ὁμάδα τοῦ θρυλικοῦ Κατσαντώνη ἢ ὁποῖα, κατὰ τὴν παράδοση, πρέπει νὰ ἐνώθηκε μὲ τὸν Δίπλα γύρω στὰ 1793 - 1795, καὶ ὄχι στὰ 1802 ποῦ ἀναφέρει, ὁ Ἐπ. Φραγγίστας, (2) ἐκτὸς ἂν τοποθετηθῆ ἡ γέννηση τοῦ Κατσαντώνη ἀνάμεσα στὰ 1775-1777 ποῦ γιὰ τὴν ἐξακρίβωσὴ της θὰ χρειασθῆ σχετικὴ διερεύνηση, καθὼς ἄλλωστε καὶ γιὰ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ χρονολογικὰ ἐνδιαφέροντά του.

Ὁ Γιάννης Φραγγίστας λοιπὸν τόσο προεπαναστατικά, ὅσο καὶ κατὰ τὴν ἐπανάσταση, πρόσφερε ἰκανὲς ὑπηρεσίες στὴν Πατριδα καὶ ἐπάξια ἔτυχε τιμητικῶν διακρίσεων γιὰ τὴν ἐνεργὸ πολεμικὴ του δράση. Διακρίθηκε σὲ ὄλες τὶς μάχες τοῦ Κατσαντώνη, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ὁποῖου ὑπηρετήσε ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη, τὸν Μῆτσο Κοντογιάννη καὶ τὸν Γιαν. Γιολλάση. Ὑπάρχουν ἐπιστολές του γιὰ τὴν πολεμικὴ κατάστασι στὴν ἐποχὴ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνα. Μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 3026 ἀπὸ 26/7/1824 ἀπόφασιν τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος (Ἐκτελεστικοῦ), (3) διορίζεται ἐπὶ κεφαλῆς 150 στρατιωτῶν, γιὰ νὰ ἐπαγρυπνῆ «πρὸς ματαίωσιν τῶν κινήματων τῶν ἐχθρῶν». Σὲ ἐπιστολῇ τοῦ Γιάννη Ράγκου ἀπὸ τὰ Κουμπουριανὰ (20/10/1824), ἀναφέρεται ὅτι «οἱ Καραϊσκαῖοι ἤλθον εἰς τὸ Κιοστάνι Ἄγραφων (ἔτσι λεγόταν ἡ Φουρνὰ) ἐνωμένοι μετὰ τοῦ Φραγγίστα καὶ Γαλιῆ». (4) Σὲ ἀναφορὰ τῶν κατοίκων τῶν Ἀγραφῶν ἀπὸ 30/10/1824 «πρὸς τὴν Ὑπερτάτην Διοίκησιν» γιὰ τὰ δεινὰ ποῦ ὑπέφεραν ἀπὸ τὸν Καραταῖρη καὶ τὸν Σταμούλη Γάτσο, καὶ μὲ τὴν ὁποῖα παρακαλοῦσαν ὅπως διορισθῆ ἀρχηγὸς τῶν ἀρμάτων

1. Πρβλ. Ν. Κ α σ ο μ ο ὕ λ η : Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, Ἀθήνα 1940 Α', σ. 15.

2. Ὁ Ἐπ. Φ ρ α γ γ ῖ σ τ α ς τὸ ἐπώνυμό του τὸ γράφει μὲ 2 γάμμα. Σεβαστήκαμε στὴν περίπτωσιν τὸ δικαίωμά του.

3. Βλπ. Ἀρχεῖον Β λ α χ ο γ ι ἄ ν ν η (Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους) φάκελος 5 Ἐκτελεστικοῦ.

4. Βλπ. Ἀρχεῖον Β λ α χ ο γ ι ἄ ν ν η δπ. π.

ὁ Καραϊσκάκης, ὑπογράφει τὴν αἴτηση πρῶτος ὁ Φραγγίστας «Χ(ιλίρχος) Γιάννης Φραγγίστας». (1)

Στὰ Ἐνθυμήματα τοῦ Κασομούλη (2) ἀναφέρεται ὅτι ὁ Φραγγίστας ἐτσάκισε πρῶτος (ὑπεχώρησε) πρὸ τῶν Τούρκων στὴ μάχη τῆς Ὁξυᾶς, ὁπότε ὁ Καραϊσκάκης τὸν κατέκρινε. Ὅμως ὁ Φραγγίστας δὲν τοῦ χαρίστηκε, ἀλλὰ ἔρριξε τὴν ἀποτυχία τῆς μάχης ἐκείνης «εἰς τὸ ἄσκεπτον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὸ δξύθυμον καὶ ὄχι εἰς τὴν ἰδικὴν του ἀδυναμίαν... Δὲν ἐντρέπεται νὰ λέγη (ὁ Καραϊσκάκης) ὅτι μὲ ἔχει ἀρέστο (3), ἐνῶ ἔχω 400 ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου καὶ τὸν πολιορκῶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν καὶ τὸν καίγω;» Ὁ Βλαχογιάννης κρίνοντας αὐτὸ τὸ ἐπισῶδιο (4), λέγει: «Ὁ Φραγγίστας μιλεῖ πικρὰ γιὰ τὴν προσβολὴ πού τούκαμε ὁ Καραϊσκάκης. Μένει ὅμως ἡ ἀπορία πῶς τὸν ἔβαλε <ἀρέστο>. Μένει ἀκόμη καὶ ἡ δυσάρεστη ἐντύπωση ἀπὸ τὸν Φραγγίστα, πού καταδεχόταν, πίσω ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκη, νὰ κἀνὴ τὰ παράπονά του σ' ἄλλον καπιτάνο καὶ νὰ βρίζῃ τὸν δικόν του. Αὐτὸ θὰ πῆ πῶς δὲν μπορούσε νὰ σταθῆ μπροστὰ στὸν δικό του, γιατί καταλάβαινε ὁ ἴδιος τὸ βαρὺ λάθος του». Πάντως ἡ δυσἀρέσκεια αὐτὴ φαίνεται ὅτι δὲν βάσταξε πολὺ, γιατί ὁ Φραγγίστας ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν τοῦ Καραϊσκάκη πρόσφερε συνεχόμενα σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα, παίρνοντας μέρος σὲ πολλὰς μάχες τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Στερεᾶς. Στὴ μάχη τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Βαρνάκοβας (κοντὰ στὸ Λυκοχώρι - Δωρίδος) ἀπεσταλμένος ὄντας τοῦ Καραϊσκάκη μὲ 150 ἀγωνιστὲς στίς 20/5/1826 πολιορκήθηκε ἀπὸ Τουρκαρβανίτες καὶ ἀναγκάστηκε γιὰ νὰ σπάσῃ τὴν πολιορκία νὰ προβῆ σὲ ἡρωικὴ νυκτερινὴ ἐξοδο (21/5/1826), ὁπότε δούλεψαν τὰ ἑλληνικὰ γιαταγάνια, μὲ πολλὰς ἀπώλειες σὲ βάρους τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν τρεῖς σκοτωμένους καὶ ἑπτὰ τραυματισμένους. Ἀνάμεσα στοὺς τραυματίες ἦταν καὶ ὁ

1. Βλπ. Ἀρχεῖον Βλαχογιάννη (Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους) φακ. 5 Ἐκτελεστικοῦ.

2. Βλπ. Ν. Κασομούλη: ὄπ. π. Α' σ. 310. Π. Ι. Βασιλεῖου: «Τὸ Ἀρματολίκι τῶν Ἀγράφων κλπ.» στὸ π. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», Ἀθῆνα 1956 Νο 19 σ. 15 - 16.

3. Ἀρέστο = ὑπὸ κρίτησιν.

4. Βλπ. Ν. Κασομούλη: ὄπ. π. Α' σ. 311 ὑποσ. 2.

Ίδιος ὁ Φραγγίστας μὲ πληγωμένο τὸ κεφάλι. (1) Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι τὸ Γιάννη Φραγγίστα τὸν ἐχτιμοῦσε πολὺ ὁ Καραϊσκάκης· τοῦλάχιστο κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Κασομούλη (2), ἀναφέρεται ἀνάμεσα στοὺς ὄπλαρχηγούς πού θεωροῦνταν σὰν «προσωπικὰ στηρίγματα ἀ' τάξεως τοῦ Καραϊσκάκη». Καὶ τέτοιοι ὄπλαρχηγοὶ ἦσαν τρεῖς: Ὁ Σωτήρης Συντεκνιώτης, ὁ Ἀντώνης Ζαραλῆς, (3) καὶ ὁ Γιάννης Φραγγίστας. Ὁ κ. Κώστας Ἀβραάμ τὸν χαρακτηρίζει ὡς «πιστὸν ἀξιωματικὸν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ὅτι διακρίθηκε σὲ πάμπολλες συγκρούσεις τῶν Ἀγρᾶφων, τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ρούμελης ὡς μπουλουξῆς... πάντοτε διαπρέποντας γιὰ τὴν φιλοτιμία καὶ τὸ θάρρος του» (4).

Σὲ αἰτησὴ τοῦ ἀναφέρονται ἀπαιτήσεις τοῦ 1500 γροσίων, πού διέθεσε κατὰ τὸν ἀγώνα γιὰ ἀτομικὲς τοῦ δαπάνες καὶ 31,470 γροσίων σὲ δαπάνες γιὰ τοὺς στρατιῶτες του. Κατὰ τὸν ἀγώνα εἶχεν ὀνομασθῆ χιλίαρχος. Τιμήθηκε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου στὰ 1825. Ὑπηρέτησε ὡς ὑποστράτηγος στὸν στρατὸ τῆς ἐθνοφρουρᾶς καὶ τιμήθηκε γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του μὲ δυὸ μετάλλια-σταυροὺς τοῦ «Σωτήρος» καὶ τοῦ «Ἀγῶνος». Στὰ 1830 ἦταν ἀντισυνταγματάρχης τῆς φάλαγγος. Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ὄλικῆς καὶ ἠθικῆς ἀμοιβῆς τῶν ἀγωνιστῶν τὸν κατάταξε στὴν Γ' τάξη (5), δηλαδὴ στὸ βαθμὸ τοῦ Συνταγματάρχη. Πέθανε πλήρης ἡμερῶν στὴν Ἀθήνα τὸ 1856. Τὰ βαρύτιμα ὄπλα του καθὼς κι' ἓνα τηλεσκόπιο ἐκστρατείας πού τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ Καραϊσκάκης, τὰ δώρισε ὁ γιυὸς του Ἐπαμεινώντας στὸ Ἐθνολογικὸ μᾶς Μουσεῖο.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν συμβολὴ τοῦ Γιάννη Φραγγίστα γιὰ τὴν σύνθεση τῆς βιογραφίας τοῦ Κατσαντώνη, ἀληθινὰ αὐτὴ ὑπῆρ-

1. Βλπ. Ν. Τράκα: «Ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἰω. Φραγγίστας καὶ ἡ μονὴ Βαρνακώβης» στὴν ἐφ. «Εὐρυτανία», Ἀθήναι 16]7]1930 σ. 2.

2. Βλπ. Ν. Κασομούλη: ὄπ. π. σ. 304.

3. Βλπ. Π. Ι. Βασιλείου: Ἀνηγέρθη ὁ πάνσεπτος καὶ ἱερός οὐτός ναός. Τὸ μοναστήρι τῆς Βράχας, στὸ π. «Φθιώτις», Λαμία 1958 Νο 18 σ. 337 - 338 ὅπου ἀναφέρεται ὅτι στίς 16]5]1824 ὁ Ἀντώνης Ζαραλῆς σκοτώθηκε πολεμώντας ἡρωϊκὰ κατὰ τῶν ἐνωμένων Τουρκο-Ελλήνων καταδιωκτῶν τοῦ ἄρρωστου Καραϊσκάκη.

4. Βλπ. Κ. Ἀβραάμ: Ρουμελιῶτες ἀγωνιστὲς τοῦ 21, Ἀθήνα 1957 σ. 214.

5. Βλπ. Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (Ἀθηνῶν).

ξε πολύτιμος, γιατί ο Φραγγίστας αποτελεί μιὰ ἀπὸ τὶς πιδ σο-
βαρὲς καὶ ἀξιοπιστες πηγές, μολοντί μερικὲς πληροφορίες
τοῦ δευτερεύουσας σημασίας ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλες
πηγές.

Ἔτσι ἐκτὸς τῆς παλληκαριᾶς καὶ τῆς ἀξιόλογης συμβολῆς
τοῦ τόσο στοὺς προεπαναστατικοὺς ἀγῶνες, ὅσο καὶ κατὰ τὸν
«ἱερὸν ἀγῶνα», ὁ Φραγγίστας μὲ ὄσα διηγήθηκε στὸν γυιό του
Ἐπαμεινώντα γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστη δρᾶση τοῦ
πρωτοπόρου καὶ λαοαγάπητου ἡρωϊκοῦ κλέφτη τῆς Ρούμελης,
τοῦ θρυλικοῦ Κατσανιώνη, συμπλήρωσε ἕνα ἀπὸ τὰ ἐνδοξώτε-
ρα κεφάλαια τῆς προεπαναστατικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Β' ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Καθὼς ἀνέφερα στὸν πρόλογο τῆς παρούσης ἔκδοσης, δὲν
ἔχουμε, ὡς τὰ σήμερα, μιὰ ἐπιστημονικὰ ὀλοκληρωμένη μελέτη
γιὰ τὴ ζωὴ, τὴ δρᾶση καὶ τὸ θάνατο τοῦ Κατσαντώνη. Ἔτσι
πολλὰ σημεῖα ἴδια τῆς δρᾶσης του χρειάζονται ἀρκετὴ διερεύνηση
γιὰ τὴ δέουσα διευκρίνισή τους. Ὑλικὸ γιὰ μιὰ τέτοια ἐργασία
ἀπὸ καιρὸ συγκεντρῶνω ἄλλα, καθὼς πληροφορήθηκα, τὴν ἴδια
δουλειά, παράλληλα μὲ τὸν ὑποφαινόμενο, κάνουν καὶ ἄλλοι πού
ἐτοιμάζουν σχετικὲς μὲ τὸ ἴδιο θέμα μελέτες. Βέβαια εὐχῆς ἔργα
θὰ ἦταν, ἂν μπορούσαν οἱ ἐν λόγῳ ἐρευνητὲς νὰ συνεργαστοῦν
γιὰ τὴν κατάρτιση μιᾶς ἐνιαίας καὶ κατὰ τὸ δυνατὸ ἀρτίας ἐργα-
σίας. Δυστυχῶς ὁμως στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἀναπτυχθῆ τὸ πνεῦ-
μα τῆς τέτοιας συνεργασίας καὶ ἔτσι ὁ καθένας, χωρὶς ἄλλο, θὰ
παρουσιάσῃ τὴ μελέτη του καὶ φυσικὰ ὁ πρῶτος, ἂν ἔχη προ-
σθῆσει κάτι καινούργιο, θὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐπόμενους ὡς τὴν ὀλο-
κλήρωση τῆς ἔρευνας, τὴν ἐξακρίβωση τῆς ἀλήθειας καὶ τὴν δια-
τύπωση τῶν πρεπούμενων συμπερασμάτων.

Ἄν δὲν κάνω λάθος, ἀπὸ ὄσους ἀσχολήθηκαν ὡς τὰ τώρα μὲ
τὸν Κατσαντώνη, καὶ δὲν εἶναι ὀλίγοι, μόνο ἡ ἀείμνηστος σπου-
δαία λαογράφος Εἰρήνη Σπανδωνίδου, ἂν καὶ δὲν ἀνῆκε ἡ περι-
πτωση στὰ ἄμεσα ἐνδιαφέροντά της, διερεύνησε κάπως ἐκτενέστε-
ρα στὸ ἔργο της «Τὰ τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ)
1939 (1) καὶ καθόρισε μερικὲς ἀπὸ τὶς διαφορὲς πού παρουσιάζ-
ονται στὰ ἀφορῶντα τὸν Κατσαντώνη. Τὰ σχόλιά της ὅσο κι
ἂν ἀποτελοῦν ἐπιπρόσθετη στὴν δική της ἀπαραίτητη διερεύνη-
ση γιὰ νὰ βγάλῃ ὀρισμὲνα σχετικὰ μὲ τὸ δημοτικὸ τραγούδι
συμπεράσματα, ἀποτελοῦν σημαντικὸ καὶ τὸ πρῶτο σοβαρὸ βοή-
θημα γιὰ τὸν ἐρευνητὴ ἱστοριογράφο. Ἀκόμη, νομίζω ὅτι θάπρε-
πε νὰ λεχθῆ, ὅτι μὲ τὰ σχόλιά της αὐτὰ ἡ Σπ. δείχνει πῶς ἦταν

1. Στὶς σ. 11-15 τοῦ ἔργου της παρουσιάζει δημοτικὰ Κατσαντωνναϊκά
τραγούδια πού ἀνάγεται ἡ σύνθεσή τους ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1800-1809. Στὶς
σ. 233 - 248 μᾶς δίνει σχολιασμένα τὰ τραγούδια αὐτὰ καθὼς κι' ἕνα τῆς
σελ. 10 γιὰ τὸν Δίπλα καὶ κάνει μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα συγκριτικὴ ἔρευ-
να δεόντως ντοκουμενταρισμένη γιὰ μερικὰ ἀπὸ τὰφορῶντα τὸν Κατσαντώνη.

πλουτισμένη, όχι μόνο με προσόντα ιστοριοδίφη, αλλά και με αξιοπρόσεχτο κριτήριο ιστορικού. Όσο για τους περισσότερους από τους άλλους, που ύστερα από τον Φραγγίστα ποικιλότερα ασχολήθηκαν με τον Κατσαντώνη, αυτοί η ανέγγραψαν χωρίς παραπομπή στην πηγή τους, για να δείξουν στους άδαεις αναγνώστες την σοφία τους ή, σε περίπτωση που ανέγγραψαν ολόκληρα μάλιστα κεφάλαια (την ίδια λεηλασία υπέστη και ο Κασομούλης), αναφέρουν νεώτερα αμάρτυρα βοηθήματα, η τέλος όταν ανέγγραψαν τρεις ή περισσότερες σελίδες, έβαλαν ανάμεσα σε εισαγωγικά μόνο δυο σειρές, ώστε ο καλόπιστος αναγνώστης να νομίζει ότι η αντιγραφή που καθορίζει η παραπομπή τους, αφορά μόνο αυτές τις δυο σειρές, με συμπέρασμα φυσικό, πώς το άλλο περιεχόμενο των τριών ή περισσότερων σελίδων οφείλεται στην τρομερή τους σοφία!

Με την παρούσα έκδοση, εκτός των λόγων που αναφέρω στον πρόλογο, θέλω να ελπίσω ότι θα λιγοστέψη τουλάχιστο ως ένα σημείο και το κακό αυτό και, το σπουδαιότερο, που δεν θα μπορούν πια να δικαιολογούνται οι έχθροι της έπιστημονικής ευσυνειδησίας για άνυπαρξία τούτης της βασικής για τον Κατσαντώνη βιογραφίας.

Υπολογίζω σε εκατοντάδες τα λήμματα για τους Κατσαντωνίαιους. Άρκετά έχει συγκεντρώσει και ο υποφαινόμενος. Έδω όμως ούτε ο χώρος ούτε η σκοπιμότητα του έργου τούτου επιτρέπουν την επέκτασή μου με την παρουσίαση και τα σχόλιά τους. Αυτό ελπίζω να γίνη άλλη φορά. Για σήμερα θα σταματήσω, καθώς και προηγούμενα είπα, μόνο σε μερικά απ' αυτά για να ιδούμε τις κάποιες αντιφάσεις πάνω κυρίως σε λεπτομέρειες.

Όσοι ασχολήθηκαν με τον Κατσαντώνη ως τα σήμερα τις πληροφορίες των πήραν από στοματική παράδοση, από τα δημοτικά μας τραγούδια ή από κείμενα χειρόγραφα ή έντυπα. Άνάμεσα στα έντυπα που έχουμε, αν και μάς δόθηκαν από δεύτερο χέρι, σαν αξιολογώτερα θεωρώ τα εξής δυο που συνάχτηκαν βάσει πληροφοριών:

α) Από γνωστούς συναγωνιστές του Κατσαντώνη. Από αυτά το ένα είναι 1) του Έπαμ. Φραγγίστα που μάς έδωσε το βίο του Κατσαντώνη σύμφωνα με τη διήγηση του πατέρα του «που ήταν από την αρχή ως το τέλος σύντροφος του Κατσαντώνη». Είναι η πληρέστερη βιογραφία για τον Κατσαντώνη⁽¹⁾ και το 2) του Eug. Y e m e n i z⁽²⁾ ο οποίος στα 1852 ανέβηκε στα Άγραφα από το Μεσολόγγι και μάς έδωσε ωραίες περιγραφές των γραφικών εύρυτανικών βουνών και των ήθων και έθιμων των κατοίκων της τραχειάς περιοχής των Άγράφων όπου «άποκομμένοι στην μοναξιά τους με τα πρωτόγονα έθιμά τους

1. Βλπ. σ. 1 και 7-67 παρόντος.

2. Βλπ. ύποσ. 1 σελ. 48 παρόντος όπου ο τίτλος του βιβλίου.

ζούν, καθὼς λέγει, μακριὰ ἀπὸ τὴν κίνηση καὶ τὴν ἀνανέωση ποὺ ὑπάρχει στὴν Πελοπόννησο, ὄντας λίαν ἀδιάφοροι στὸν κώδικα καὶ στοὺς νόμους τῶν πραγματικῶν ποὺ διέπουν τὸ κράτος». (1) Ἐκεῖ πάνω συνάντησε τὸν καπετὰν Καραγιάννη, ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρο τοῦ Κατσαντώνη, ποὺ κατοικοῦσε μέσα σ' ἓνα τετράγωνο τριώροφο πύργο. Ὁ Καραγιάννης αὐτὸς ἦ Καραγιαννάκης, καθὼς τὸν θέλει τὸ δημοτικὸ τραγούδι: «Βγῆκε Ἀντώνης στ' Ἄγραφα μὲ τὸν Καραγιαννάκη... πήρανε δίπλα τὰ βουνὰ δίπλα τὰ βιλαέτια...» (2) τοῦ μετέδωκε «περίεργες καὶ πολυάριθμες πληροφορίες» (3) γιὰ τὸν Κατσαντώνη. Τὸ ἔργο του ὁ Yemeniz τὸ ἐξέδωκε στὸ Παρίσι στὰ 1869 ὁπότε ἔλαβε ὑπ' ὄψη του καὶ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἐπαμ. Φραγγίστα (1862), τὸν ὁποῖο ἄλλωστε ἀναφέρει, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ράμφου τὸ μυθιστόρημα. Ἀξιοσημείωτο θεωροῦν τὸ τελικὸ συμπέρασμα τοῦ Yemeniz γιὰ τὸν Κατσαντώνη ποὺ ἀξίζει νὰ τὸ παραθέσω ὁλόκληρο :

«Ἄν καὶ ὁ Κατσαντώνης δὲν κρατᾷ στὴν ἱστορία τοῦ τόπου του τὴν ἴδια σειρά μὲ τοὺς Τζαβελαίους καὶ τοὺς Μμποτσαραίους, δὲν ὑπῆρξε λιγώτερο, σένα μέτωπο πιὸ περιορισμένο, ἕνας ἀπὸ τοὺς σκληρότερους ἀντιπάλους τῆς τυραννίας, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἤρωες ἐκείνους τῶν ὁπείων τὰ κατορθώματα καμωμένα μὲ πανουργία καὶ τόλμη καὶ μὲ ὀλίγους ἀνθρώπους ἐναντίον πλήθους ἐχθρῶν, ἐξάσκησαν τὴν μεγαλύτερη γοητεία στὴν φαντασία τοῦ λαοῦ. Μπορεῖ νὰ ἰδῆ καεὶς σαυτὸν τὸν τύπο, τὸν ὁλοκληρωμένο κλέφτη σὲ ὅλη του τὴν ἄγρια σημασία τῆς λέξης. Μὲ τὴν ἀφοβία του, μὲ τὶς ἐπιτυχίες του ἀκολουθοῦμενες ἀπὸ τραγικὲς ἀτυχίες, καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς θαυμαστὰς παραδόσεις κάποιων συμβάντων τῆς σταδιοδρομίας του, ἀξίζει ὁ Κατσαντώνης ἐντελῶς τὴν μεγάλη θέση ποὺ παίρνει στὰ χρονικά καὶ στὴ λαϊκὴ ποίηση τῆς Ἑλλάδος» (4). Ἀπὸ τὴν ὥραια αὐτὴ ἐργασία τοῦ Yemeniz δὲν λείπουν οἱ φανταστικὲς διηγήσεις ποὺ μερικὲς πήρε ἀπὸ τὸ Ράμφο καὶ χρονολογικὰ καθορίζει τὸ 1808 (σ. 50 τοῦ ἔργου του) σάν χρόνο ποὺ πρωτορρῶστηκε ὁ Κατσαντώνης, καὶ ποὺ μὲ μύριους κινδύνους ξαναπέρασε γιὰ θεραπεία του στὴν Λευκάδα ὅπου «οἱ φροντίδες ποὺ ἔλαβε κατὰ τὸν χειμῶνα ἐτόνωσαν τὶς δυνάμεις του». Ἔτσι τὸν φέρνει ὅτι τὴν ἀνοίξη τοῦ 1809 τράβηξε πάλι γιὰ ν' ἀπολάβῃ τὸν καθαρὸ ἀέρα τῶν ἀγραφιώτικων βουνῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς ξαναρρῶστηκε «ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια ποὺ λίγους μῆνες πρὶν τὸν εἶχε φέρει στὸ χεῖλος τοῦ τάφου». (5)

β) Ἀπὸ διαφόρους πληροφοριοδότες καὶ πηγές. 3. Τοῦ C. Fauriel: *Chants populaires de la Grèce moderne* κλπ. Paris, 1824-1825. Τὶς πληροφορίες του γιὰ τὰ πρόσωπα ποὺ ἀναφέρονται στὰ δημοτικὰ τραγούδια τὶς συγκέντρωσε ὁ Fauriel «κατὰ τὶς μακρὲς συνομιλίες του μὲ λόγιους Ἑλληνας ποὺ ἀγαποῦν

1. Πρβ. E. Yemeniz ὁπ. π. σ. 1-23 καὶ 25-59.
 2. Ἄθ. ν. Ἰατρίδου: Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων παλαιῶν καὶ νέων Ἀθῆναι 1859 σ. 51.
 3. Eug. Yemeniz: ὁπ. π. σ. 7-8.
 4. » » ὁπ. π. σ. 58-59.
 5. » » ὁπ. π. σ. 51-52. Δὲν ἀναφέρει ποιά ἦταν ἡ ἀρρώστεια τοῦ.

και γνωρίζουν την πατρίδα των, καθώς γράφει στον πρόλογο του έργου του. Είναι λοιπόν οι πρώτες έντυπες ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τον Κατσαντώνη και τον Δίπλα που ήρθαν στο φως της δημοσιότητας. Υπάρχουν όμως αρκετές ανακρίβειες σε ό,τι αφορά στο χρόνο της συγκέντρωσης των κλεφταρματωλών στην Άγ. Μαύρα, που τον καθορίζει έσφαλμένα στα 1805 καθώς και το χρόνο της άρρώστειας και αιχμαλωσίας του Κατσαντώνη που τον ύπολογίζει στα 1807.

4) Του Πάνου Άραβαντινοῦ: Χρονογραφία Ἡπείρου, Ἀθήναι 1856, Α' σελ. 283, ὑποσ. α' και β'. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει ἐσφαλμένα ὡς χρόνο τῆς ἀιχμαλωσίας και τοῦ θανάτου τοῦ Κατσαντώνη και τοῦ Χασιώτη τὸ 1811. (1)

5) Ν. Κ. Κασομούλη: Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, Ἀθήνα 1939, Α, σ. 14. ὅπου φέρνει ὅτι γεννήθηκε ὁ Κατσαντώνης τὸ 1770 ἢ 1773, ὅτι ἐκτελέστηκε στα 1808 ἢ 1809 και ὅτι ἦταν «ἄκληρος». Για γάμο τοῦ Κατσαντώνη καμμιά πληροφορία δὲν ἔχομε ἀπὸ ἄλλη πηγή. Μόνο ἀπὸ δυὸ δημοτικά τραγούδια μαθαίνουμε πὼς ὁ Κατσαντώνης εἶχε γυναίκα και μοναχοπαίδι ποῦ τὸ λέγανε Ἀλέξη. (2) Παραθέτω ἀποσπάσματα τῶν δυὸ αὐτῶν τραγουδιῶν καθώς τὰ ἄκουσα νὰ τραγουδιῶνται στὴν γενέτειρά μου Ἀγία Τριάδα—Εὐρυτανίας. Τὸ πρῶτο εἶναι τοῦτο κι' ἔχει τὸν τίτλο «Ἀντώνη μου τί σκέφτεσαι;

Ἐ' Αντώνη μου τί σκέφτεσαι, τ' εἶσαι συλλογιμένος;

Παιδιά μου μὴ μὲ βιάζετε και θὰ σᾶς μολοήσω·

Ἐφές μουρθάν τὰ γράμματα ἀπὸ τὸ γέρο-Δήμο, (3)

κι' ἀπ' ὄξω λέει τ' ἀπόγραμμα και μέσα λέει τὸ γράμμα

μου πήραν τὴ γυναίκα μου και τὸ μικρὸ παιδί μου,

Ἐ Βελῆ Γκέκας τὸ σκυλί τὸ ἄπιστο τὸ γένος...

Τὸ δεύτερο ἀναφέρεται στὸν χαιρετισμὸ τοῦ Κατσαντώνη στὰ ψηλά ἀγραφικά βουνά και στὶς δροσερὲς βρυσούλες. Ἔχει τὸν τίτλο: «Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κατσαντώνη» και καταλήγει:

«... Και σεῖς Γζουμέρκα κι' Ἀγραφα παλληκαριῶν λημέρια

ἂν δῆτε τὴν γυναίκα μου, και τὸ μικρὸ τὸ γυιὸ μου

πέστε τους πὼς μὲ πιάσανε μὲ προδοσιὰ και δόλο.

Ἄρρωστημένο μ' εὔρανε, ξαρμάτωτο στὸ στρῶμα

σὰν τὸ μωρὸ στὴν κούνια του στα σπάραγμα δεμένο...» (4)

1. Κ. Παπαρηγοπούλου: Ἐὐ στρατάρχης Καραϊσκάκης, Ἀθήναι 1963 σ. 7.

2. Βλπ. Κ. Ράμφοῦ: ὁ Κατσαντώνης, κλέφτικον ἐπεισόδιον ἢ ἑλληνικὸ μυσιστόρημα, Ἀθήναι 1862 σ. 20.

3. Τοῦτος ὁ Γεροδήμος καμμιά σχέση δὲν ἔχει μὲ τὸν Δῆμο Τσέλιο ποῦ ἐσφαλμένα συσχετίζει ἡ Ἐδδοξία Π. Κομμουνιστοπούλου στὸ βιβλίον της Ἐὐ στρατηγὸς Δῆμος Τσέλιος», Ἀθήναι 1930 σ. 2.

4. Πρβ. Ἐπρ. Σπανδωνίδου: ὅπ. π. σ. 11 και σ. 14 μὲ παραλλαγές. Ἐπίσης πρβ. Ν. Πολίτη: ἔκλογαι ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθήναι 1925 σ. 74 Μ. Λελέκου: Ἐπιδόρπιον Ἀθήναι 1888, σ. 31. Ἐπίσης Ἀκαδημία: Ἀθηναίων: Ἐλληνικά δημοτικά τραγούδια, Ἀθήναι 1962, τ. Α' σ. 200-206. Ἀναφέρεται γέννηση Κατσαντώνη 1770, ἀνάληψη ἀρχηγίας 1800, θάνατος Βεληγκέκα Μάης 1806 και μαρτυρικὸς θάνατος Κατσαντώνη τὸ 1809. Δὲν ἦταν δυνατό ὁ Γιάν. Φραγγίστας νὰ λησμονήσει τοχὸν ἀπαγωγή γυναίκας και γυιοῦ τοῦ Κατσαντώνη ἀπὸ τὸν Βεληγκέκα.

6. Τοῦ Δ. Λ ο υ κ ό π ο υ λ ο υ ὄλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κατσαντώνη ἐντυπια καὶ χειρόγραφά του, λόγω τοῦ πλοῦσιου παραιοδοσιακοῦ των περιεχομένου. 7) Τοῦ Τάσου Β ο υ ρ ν ᾶ, μιὰ μυθιστορηματικὴ βιογραφία (σ. 4 παρόντος), σὲ γλαφυρώτατη δημοτικὴ γλῶσσα, πού ἀναμφισβήτητα ἀνήκει στὰ ὠραιότερα λογοτεχνικὰ κείμενα ἀπὸ ὅσα γράφτηκαν ὡς τὰ σήμερα γιὰ τὸν Κατσαντώνη. Τὸ πλοῦσιο ὑλικὸ τῆς θὰ μᾶς ἔδινε ἕνα λίαν ἐνδιαφέρον κινηματογραφικὸ ἔργο. 8) Τοῦ Σ. Β λ α ν τ ῆ (Δρᾶσις I. Καποδίστρια. Ἀθήναι 1911). 9) Τῆς Μέλπως Μ ε ρ λ ι ἔ (Τραγουδία τῆς Ρούμελης, Ἀθήνα 1931 σ. 15 κέξ. τουισμένα, καθὼς καὶ ὅλες τῖς ἐντυπὲς συλλογές ἑλληνικῶν δημοτ. τραγουδιῶν πού ἀναφέρουν τοὺς Κατσαντωναίους. 10) Τοῦ Χ. Χ ρ η σ τ ο β α σ ῖ λ η (Κατσαντώνης, Ἀθήνα 1904. Βιογραφία βασισμένη σὲ ἀνεξέλεγκτα διάφορα στοιχεῖα). 11) Τοῦ Π. Χ ι ῶ τ ο υ (Σειρὰς ἱστορικῶν ἀπομνημονευμάτων, Κέρκυρα 1863) κλπ., κλπ.

Γ' ΔΙΑΦΟΡΑ

- Δυστυχῶς ὁ χῶρος πού ἀπόμεινε δὲν ἐπιτρέπει ὄχι τὴν συνέχιση βιβλιογραφικῶν σχολίων καὶ πινάκων, ἀλλ' οὔτε τὴν παράθεση ἀρκετῶν ἀκόμη ἐντύπων ἐνδιαφερόντων τοὺς Κατσαντωναίους. Γι' αὐτὸ κλείνω τῖς σημειώσεις μου τοῦτες παραθέτοντας τῖς πιθανότερες χρονολογίαι τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Κατσαντώνη.
- 1775- Γεννήθηκε στὸ Μύρеси (Ἀγράφων) ἀπὸ τὸν Σαρακατιάνο τσέ-
 1777. λιγκα Γιάννη Μακρυγιάννη πού καταγόταν ἀπὸ τὸ Βασταβέσι Ἡπείρου καὶ πού πῆρε γυναῖκα τὴν Ἀρετὴ κόρη ἀγραφιῶτη καπετάνου καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Μύρеси.
1793. Σκότωσε ἕνα μπουλούμπαση καὶ βγήκε κλέφτης. Τότε οἱ Τουρκαρβανίτες ἔκαψαν τὸ Μύρеси (1793).
- 1800- Ἐνώθηκε μὲ τὴν κλέφτικη ομάδα τοῦ θείου ἢ μάλλον νουνοῦ του
 1802. Βασ. Δίπλα.
1805. Πρῶτη μάχη στὴν Κρύα Βρύση Κλειτσοῦ (Εὐρυτανίας) ὅπου κατενίκησε καὶ σκότωσε τὸν Ἰλιάσμεγα.
1805. Μάχη Κεχρινιάς (Βάλτου) ὅπου σκότωσε τὸν Κουτζουμουσταφάμπεη μὲ 145 στρατιῶτες του.
1806. Ἰούλιος. Μάχη στοῦ Πουλιοῦ τὴν Βρύση ὅπου κατὰ τὴν παράδοση στὴ θέση Καλόερος ἀφήκαν μισοψημένα τὰ σφαχτὰ τους πού ἔψησαν καὶ ἔφαγαν ὕστερα ἀπὸ τὴν μάχη. (Δ. Λ ο υ κ ο π ο ὄ λ ο υ σ τ ὀ π. «Ἡὼς» Ἀθήναι 1947, Ἰούλιος σ. 26). Κατὰ μίαν ἄλλην ἐκδοχὴ στὴν μάχη αὐτὴ πού κράτησε κάμποσες μέρες στὸν Ἀμηλιανὸ Τάτάρνας, οἱ Κατσαντωναῖοι κυκλωμένοι ἀπὸ ὑπερτερὴ δύναμη ἐχθρῶν, χάρη στὴν ἐτοιμότητα τοῦ Κατσαντώνη γλύτωσαν μὲ κατολίσθησή τους σὲ βάραθρο ἐπιβαίνοντας σὲ ἐλατόμπατσες (κλωνάρια ἐλατου).
1806. Αὐγούστος. Μάχη στὸ Μαλατέικο λημέρι (Βάλτου).
1806. Ὀκτώβρης. Μάχη στὴν θέση «Ληστής» (Βάλτου) ὅποτε ὁ Κατσοπληγώθηκε στὸν μηρὸ καὶ πῆγε στὴν Κέρκυρα ὅπου μετὰ τρίμηνο νοσηλεία ἔγινε καλά.

1807. Μάης. Κατὰ τὸν Φραγγίστα μάχη στοῦ Προσηλιάκου καὶ θάνατος τοῦ Βεληγκέκα, ποὺ σκοτώθηκε μόλις πάτησε μιὰ μπάτα που ἔστρωσε ὁ Κατσ. στὸ δρόμο του ἀνάμεσα Λάπατο καὶ Σπανορούλα. Διάφοροι ἀναφέρουν χρόνο μάχης τὸ 1804, 1805 ἢ 1806.
1807. Ἰούνιος. Μάχη στοῦ «Γ ρ ε β α ι ν ο ὺ διάσελο» (Εὐρυτανίας) ὅπου, κατὰ Φραγγ., σκοτώθηκε καὶ ὁ παλιὸς ἥρωϊκὸς κλέφτης Δίπλας. Κατὰ πληροφορία τοῦ Καποδίστρια (Σ. Βλαντιῆ ὁπ. π. σ. 23) ὁ Δίπλας σκοτώθηκε σὲ μιὰ μάχη ποὺ διήρθε ὁ Κατσαντώνης μὲ τὸν Κίτσο Μπότσαρη κοντὰ στὴν Ἄρτα ὅπου 300 κλέφτες ἐτσάκισαν δεκαπλάσιους ἐχθροὺς (Βλπ. Φραγγ. σ. 37 παρόντος).
1807. Ἰούλιος. Μάχη στὶς «Γούστραις» τοῦ Ζηρόμερου (Φραγγίστας σ. 42 παρόντος) καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μετάβαση στὴ Λευκάδα ὅπου ὁ Κατσαντώνης ἀπὸ ὄλους ἀναγνωρίστηκε ὡς «Πολέμαρχος».
1807. Ἄρχὲς Αὐγούστου ἐπιστροφή τοῦ Κατσ. στὰ Ἄγραφα. Στις 6-8-1807 ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴν Λευκάδα καὶ ὁ Καποδίστριας (Βλαντιῆ ὁπ. π. σ. 30), τοῦ Κατσ. μὴ δεχθέντος νὰ μπῆ στὴν στρατ. ὑπηρεσία τῶν Ρώσων «γιατί, καθὼς εἶπε, εἶχαν ἀκόμη τὴν ἀνάγκη τῆς παρουσίας του τὰ Ἄγραφα».
1808. Γενάρης. Πανωλεθρία τοῦ Χασάν Μπελοῦση στὴ Σπινάσα. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1808 ἀρρώστησε βαρεῖα ὁ Κατσαντώνης καὶ φαίνεται ὅτι ξαναπῆγε στὴν Λευκάδα (Yemeniz ὁπ. π. σ. 50—51) ὅπου ἐβελτιώθηκε ἢ κατὰστασὴ του μὲ τὴν ἀνάπαυση καὶ τὶς περιποιήσεις ποὺ εἶχε.
1809. Ἄνοιξη. Ξαναἐβῆκε στὰ Ἄγραφα, ὅπου ἡ ἀρρώστεια του πάλι δυνατέψε. Στὴν ἀρχὴ πῆγε στὸν Ἀηγιάννη (μοναστήρι τοῦ Παλιοκάτουου-Εὐρυτανίας), ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο προτίμησε τὴν Σπηλιά τοῦ Μοναστηρακιοῦ (Ἄγραφων). (Βλπ. σ. 48, 50 παρόντος).
- 1809 ἢ 1807; Στὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου (κατὰ τὸν Φραγγίστα σ. 51 παρόντος) πιάστηκαν αἰχμάλωτοι μὲ τὸν ἀδελφὸ του Γεώργη (Χασιώτη) καὶ ὀδηγήθηκαν στὰ Γιάννενα ὅπου καὶ ἐκτελέστηκαν ἀμφότεροι ὕστερα ἀπὸ πολλὰ βασανιστήρια. Ἡ χρονολογία αὐτὴ ἀκόμη δὲν ξεκαθαρίστηκε. Ἄν ὅπως λέγει ὁ Φραγγίστας ὁ σκοτωμὸς τῶν Κατσ. ἐγίνε τὴν παραμονὴ τοῦ Πάσχα (Φραγγ. σ. 56 παρόντος) τότε πρόκειται γιὰ τὴν 16-4-1810. Μόνο ἂν, μόλις ἀρρώστησε, ὁ Κατσ. (καλοκαίρι 1808) δὲν πῆγε στὴν Λευκάδα, ἀλλὰ στὸ μοναστήρι καὶ ὕστερα στὴν Σπηλιά του, τότε πρέπει νὰ πιάστηκε τὴν ἀνοιξη τοῦ 1809, (καὶ ὄχι τοῦ 1810 καθὼς μὲ τὰ δεδομένα τοῦ Yemeniz εἶναι κανένας ὑποχρεωμένος νὰ ὑπολογίσῃ), ὁπότε σκοτώθηκε τὴν 27-3-1809 ποὺ θεωρῶ ὅτι εἶναι σωστότερο.
1809. Μάης. (Φραγγ. σ. 62 καὶ 65 παρόντος). Μάχη τῆς Παπαδιᾶς ἀπὸ τὸν Λεπενιώτη κατὰ τοῦ Σουλεϊμάν Τότη.
1815. Δολοφονία Λεπενιώτη στὴν Φουρνᾶ.
(Ἔλα τὰ παραπάνω στηρίζονται σὲ πηγὲς ἢ βοηθήματα ἔντυπα ἢ σὲ ἔγγραφο ἢ προφορικὴ παράδοση ποὺ λεπτομερειακὰ θέλω παρουσιάσει σὲ εἰδικὴ μελέτη).

Δ' Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρόλογος του έκδοτη	Σελ. 3
Εισαγωγή του συγγραφέα	» 7
'Αφιέρωση » »	» 11
Α' Τὰ πρῶτα χρόνια του ἀνήσυχου ἐπαναστάτη	» 13
Β' Ὁ Κατσαντώνης ἀρχηγὸς καὶ τὸ πρῶτο πολεμικὸ τρόποιό του	» 16
Γ' Ὁ θάνατος τοῦ Κουτσουμουσταφάμπεη	» 19
Δ' Ἡ μάχη μετὸν Χασάν Μπελοῦση	» 22
Ε' Μάχη μετὸν Ἄλουζ Μπεράτη	» 24
ΣΤ' Μάχη μετὸν Μπεκὴρ Τζουγαδοῦρο	» 26
Ζ. Θάνατος τοῦ Βεληγκέκα	» 27
Η' Ἄλλη μάχη μετὸν Χασάν Μπελοῦση	» 34
Θ' Μάχη μετὸν Ἄγο Μουχουρτάρη καὶ θάνατος τοῦ Δίπλα	» 36
Ι' Μάχη στὸ Ξηρόμερο καὶ ταξίδι τοῦ Κατσαντώνη στὴν Λευκάδα	» 41
ΙΑ' Αἰχμαλωσία καὶ θάνατος τοῦ Κατσαντώνη	» 46
ΙΒ' Μάχη μετὸν Σουλεϊμάν Τότη	» 52
ΙΓ' Συμπληρωματικὰ σχόλια κλπ.	» 68
Α' Εἰσαγωγή - βιογραφικά.	
α) Ἐπαμ. Ι. Φραγγίστας	» 68
β) Γιάννης Φραγγίστας	» 70
Β' Βιβλιογραφικά.	» 74
α) Ἀπὸ γνωστοὺς συναγωνιστῆς τοῦ Κατσαντώνη	» 75
β) Ἀπὸ διαφόρους πληροφοριοδότες	» 76
Γ' Διάφορα	» 78
Δ' Περιεχόμενα	» 80

Τ Ε Λ Ο Σ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥΤΟ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ «ΜΑΥΡΙΔΗ» ΤΟΝ ΜΑΗ ΤΟΥ 1963. ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΤΑ ΣΚΙΤΣΑ ΕΦΙΛΟΤΕΧΝΗΣΕ Ο ΕΥΡΥΤΑΝΑΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΘΑΝΑΣΗΣ ΜΠΑΚΟΓΙΩΡΓΟΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Προτεραιότητα της Ένωσης Αγραφιώτικων χωριών, υπήρξε από την ίδρυσή της, η ανάδειξη και η απόδοση τιμής στην ιστορική κληρονομιά των Αγράφων.

Στο σκοπό αυτό περιλαμβάνονται:

Η Έκδοση χου λευκόματος «ΑΓΡΑΦΑ»

Η Επανεκδοση των βιβλίων :

- Οι «Ιερές Μονές» της Πίνδου του Ι Μητροπολίτη Ιεζιεκίλ
- «Τ' Άγραφα της Πίνδου» του Σεραφείμ Τσιτσά.
- «Οι Σαρακατσάνοι των Αγράφων» (έκδοση της Ε.Α.Χ)

Η εφημερίδα «ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ» Η διοργάνωση ημερίδων και εκδηλώσεων μνήμης για :

- Την Συνθήκη αυτονομίας των Αγράφων (Συνθήκη Ταμασίου).
- Η επανάσταση στα Άγραφα(1821).Η επανάσταση του 1877-78 (Μάχη Σέκλιζας).
- Η Εθνική Αντίσταση.

Η ανέγερση μνημείων:

- Καπετάνιου Βασίλη Δίπλα στη Κρανιά Σαρανταπόρου Εθνικής Αντίστασης στη Ραχούλα,
- Το μουσείο Εθνικής Αντίστασης στη Ρεντίνα,
- Το μουσείο Χαρίλαου Φλωράκη για το οποίο δώρισε η Ε.Α.Χ το οικόπεδο.
- Το μνημείο για τους Ιταλούς στρατιώτες της μεραρχίας Pinerolo στην είσοδο του οικισμού Νεράιδας της λίμνης Πλαστήρα με την συνεργασία των δήμων Ιτάμου και Νεβρόπολης Άγραφων (2009),
- Το Παναγραφιώτικο Μνημείο, στον αυχένα «Καστανιές*» Αμάραντου με την συνεργασία της Νομαρχιακής Αυτ/σης Καρδίτσας(Νομάρχης κ. Φ. Αλεξάκος) και Δήμου Ιτάμου (Δήμαρχος κ. Β. Τσαντήλας) το οποίο είναι ενταγμένο στο πρόγραμμα «Πίνδος».

Η στήριξη στην ίδρυση του Μουσείου «Νικολάου Πλαστήρα» στο Μορφοβούνι του Δήμου Πλαστήρα.

Ανεκπλήρωτο τάμια και ανολοκλήρωτο έργο της Ε.Α.Χ παραμένει το ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΓΡΑΦΩΝ (φορέας συνέχισης και αποπεράτωσης ο Καλλικρατικός Δήμος Καρδίτσας) κέρινων ομοιομιμάτων, στον αυχένα Καστανιές Αμιαράντου.

ΕΝΩΣΗ ΑΓΡΑΦΙΟΠΚΟΝ ΧΩΡΙΩΝ Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ 35 Χρόνια προσφοράς στην Αγραφιώτικη ζώνη

Η Ένωση Αγραφιώτικων Χωριών δημιουργήθηκε από την ανάγκη ύπαρξης ενός μαζικού και δυναμικού οργάνου, για την προώθηση των προβλημάτων των χωριών της ορεινής περιοχής του ν. Καρδίτσας, των ιστορικών Αγράφων.

Οι πρώτες συντονισμένες ενέργειες άρχισαν το 1980 από εκπροσώπους φορέων των Αγραφιώτικων χωριών και κατέληξαν στην διεξαγωγή του Α' ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, που πραγματοποιήθηκε στις 18 -19/8/1984 στον Αμάραντο.

Ορισμένες από τις πιο σημαντικές επιτυχίες είναι:

1. Η έκδοση της δίμηνης εφημερίδας «ΑΓΡΑΦΙΩΤΙΚΗ ΦΩΝΗ» σε 7.000 φύλλα.
2. Η οργάνωση δέκα Αναπτυξιακών Συνεδρίων.
3. Η οργάνωση δώδεκα Αγραφιώτικων Ανταμομών.
4. Οι τρεις εκδόσεις του λευκώματος «ΑΓΡΑΦΑ» που λειτούργησε και λειτουργεί ως και σήμερα ως ο καλύτερος πρεσβευτής πολιτισμού των Αγράφων.
5. Η οργάνωση πλήθους πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως συνεστιάσεις, διαλέξεις, βραδιάς δημοτικού τραγουδιού, εκδόσεις δημοτικών τραγουδιών σε κασέτες κ.α.
6. Συνεχείς παρεμβάσεις για χρηματοδότηση αναπτυξιακών έργων, λίμνης Σμοκόβου, οδικών αρτηριών, έργων τουριστικής υποδομής και έργων διάσωσης μνημείων.
7. Καθοριστική συμβολή στην τουριστική προβολή και κατασκευή των πρώτων έργων τουριστικής υποδομής και ανάπτυξης στη Λίμνη Πλαστήρα.
8. Συνεχή αγώνα για την ίδρυση ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΑΓΡΑΦΩΝ.
9. Σύλληψη ιδέας και υλοποίηση ίδρυσης ΟΡΕΙΝΟΥ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟΥ ΑΓΡΑΦΩΝ στην θέση «Καραμανώλη» Πεζούλας.
10. Προώθηση και εξασφάλιση αρχικής πίστωσης 37 εκατ. για την κατασκευή ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΓΡΑΦΩΝ.
11. Κατασκευή ΜΝΗΜΕΙΩΝ
12. Η Διάθεση οικοπέδου για την ανέγερση του ΜΟΥΣΕΙΟΥ «ΦΛΩΡΑΚΗ»
13. Ένταξη των Αγράφων στο πρόγραμμα «ΠΙΝΔΟΣ»

«η Αγραφιώτικη ζώνη δεν είναι άγονη γραμμή. Τα νερά των Αγράφων είναι πηγή ζωής του θεσσαλικού κάμπου. Δεν ξεχνάμε τις ρίζες μας. Ενώνουμε τις δυνάμεις, Θεσσαλικά και Ευρυτανικά Αγραφα - Αργιθέα, χώρος ενιαίος ιστορικά πολιτιστικά και αναπτυξιακά...»

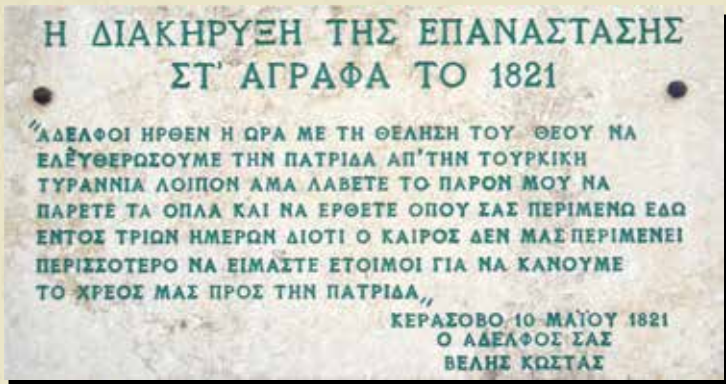
ΑΓΡΑΦΑ: ΚΑΣΤΡΟ ΑΠΑΡΤΟ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Γεώργιος Καραϊσκάκης
Ο Αγραφιώτης, Αρχιστράτηγος της Ελλάδας το 1827.
Ο έφιππος ανδριάντας του στην γενέτειρά του στο Μαυρομμάτι Καρδίτσας

Κώστας Βελής
Κήρυξε την Επανάσταση στα Αγραφα, στις 10 Μαΐου 1821, με το μαρτυρικό τέλος, Η προτομή του στο Κεράσοβο, έδρα Δήμου Αγράφων Ευρυτανίας

Χορηγοί

ΘΕΟΝΗ®
Φυσικό Μεταλλικό Νερό

Βίκτωρ Βενουζίου